

O ŽIVOTU I RADU IVANA FERETIĆA (1769—1839)

Mihovil Bolonić

Josip Antun Petriš, pišući polovinom XIX st. o hrvatskom školstvu u Vrbniku, zapisao je ovo: »Imel je Vrbnik ladinju za činit popi zač je imel dobrih učitelj za upravljat dicu udilje od ditinstva...«¹. Što je Petriš zapisao za svoje doba, to isto vrijedi i za tolika prošla stoljeća. Kroz vjekove su u samome Vrbniku dobili svoje početno i daljnje stručno obrazovanje mnogobrojni popovi glagoljaši,² kanciliri,³ notari, pisari i drugi, i to u starim privatnim glagoljaškim hrvatskim školama⁴ koje su vodili brojni članovi seoskog kaptola⁵, poznati borci za očuvanje glagoljice na otoku Krku.

U Vrbniku su nastali i sačuvani mnogi glagoljski spomenici, među kojima se osobito ističu misali i brevijari. Još i danas je sačuvano 105 glagoljskih rukopisa koji su nastali u Vrbniku (60 ih se čuva u samom Vrbniku, a 45 izvan Vrbnika).⁶

U Vrbniku je stekao svoju naobrazbu Blaž Baromić (Baramov) — »sin iz Vrbnika« koji je god. 1494. štampao u Senju glagoljski misal, a zatim i druge hrvatske knjige,⁷ *Žakan Luka* koji je god. 1445. pisao »Zercolo seu speculum« za popa Grgura v Vrbnici⁸, a zatim i brojni notari, kao što su svećenici: *Matij Hrsac* (1487), *Barić Bozanić* (XVI st.), *Franić Sparožić* (1550), *Gržan Valković* (1610—1620), *Ivan Stašić* (1637—1652), *Andrij Toljanić* (1623—1649), *Ivan Volarić* (1700—1705), te notari iz obitelji *Petriš* — *Petar* (1704—1724), *Antun* (1727—1751) i *Ivan* — zadnji vrbnički glagoljski notar koji je radio do godine 1818.⁹

U tim su privatnim hrvatskim školama sticali jednim dijelom svoju naobrazbu i krčki biskupi Bartul Bozanić (1839—1854), Ivan Vitezić (1854—1877)¹⁰ i Franjo Anijan Feretić (1880—1893),¹¹ »ushićen Ilirac« pop *Frane Volarić* (1805—1877)¹² i njegov nećak »ilirski književnik« pop *Mate Volarić*¹³.

Tu su primili svoju prvu izobrazbu političari i poslanici Istarskog sabora braća Dinko i Mate Trinajstić, Franjo Volarić, zatim filolog Dragutin Parčić, pedagog i književnik Mate Gršković i brojna grupa školovanih ljudi — svećenika, pravnika, profesora, učitelja i drugih.¹⁴

Poput spomenutih i tolikih drugih nespomenutih, u Vrbniku je primio svoju osnovnu i bogoslovsku naobrazbu i Ivan Feretić o kojem govori sadržaj ove radnje.

I PORIJEKLO, ŠKOLOVANJE I PRVE GODINE SLUŽBOVANJA

Feretići su od davnine spominjani u Omišlju, Dobrinju i u Vrbniku. Danas Feretići postoje još u Omišlju, Polju i u Vrbniku, ali naskoro će nestati u trećem mjestu jer nemaju muškog potomstva. Vrbnički Feretići imaju i nadimak »Lete«. Na predzadnjoj slobodnoj stranici zbirke svojih pjesama zabilježio je naš Feretić, ukratko, u stihovima svoj život. Tu je zapisao ovo:

FERRETICH TO PISAH IVAN

A Pop Lette od svih prozvan.

U Vrbniku ja se rodih.¹⁵

Ivan Feretić rodio se od siromašnih roditelja, kako to sam ističe,¹⁶ u Vrbniku 4. studenoga 1769.¹⁷ Poput drugih krčkih i vrbničkih popova glagoljaša osnovnu naobrazbu i teološko znanje stekao je u privatnoj glagoljaško-hrvatskoj školi u Vrbniku. Zajedno s još dva đakona,¹⁸ tj. s Franjom Volarićem i Matom Bolonićem, »tutti dal Castello di Verb. li quali essendo per esser promossi al Ordine del Presbiterato«¹⁹ zamoli 20. rujna 1793. đakon Ivan Feretić krčkog biskupa Ivana Antuna Šintića²⁰ da im podijeli svećenički red. U svojoj molbi, koju usmeno izjaviše na zapisnik u biskupskoj kancelariji u Krku, obvezuju se da će nakon primljenog svećeničkog reda nastaviti svoje nauke ili u gradu Krku ili u kojem drugom gradu — prema želji i odredbi svoga biskupa.²¹ Na temelju ove molbe Ivan Feretić je sa spomenutom dvojicom Vrbničana i s više drugih đakona iz cijele biskupije bio zaređen za svećenika 21. rujna 1793. U knjizi ređenja iz vremena biskupa Ivana A. Šintića stoji zapisano: »21. IX 1793. Ad Presbyteratum sub conditione ut in eorum Cost.⁰ — Diaconus Joannes Feretich dispensatus super aetate dierum 44/1793«²²

Iz ovog proizlazi da je Feretić bio zaređen prije vremena, tj. uz dispencu od propisane dobi od 44 dana, i uz uvjet koji je bio dan u zapisnik. Naime, u drugoj polovici XVIII stoljeća, osobito za biskupa Petra Zuccheri (1739—1778), bio je razvijen običaj, ne samo u krčkoj biskupiji nego i drugdje da su žakne,²³ osobito darovitije, zaređivali prije redovita roka i prije završetka propisanih studija; ovi bi se pak obavezali da će nastaviti školovanje ili u Krku ili u inozemstvu kroz određeno vrijeme. Krčki žakni polazili su obično škole i studirali u Veneciji, Padovi, Ljubljani, Rijeci, Gracu, Zagrebu ili pak drugdje.²⁴ Ovaj se postupak obično motivira time da se klerici zbog siromaštva ne bi mogli uzdržavati u inozemstvu bez stipendija od misa.²⁵ Krčki biskupi su to podupirali s na-

mjerom da tako dobiju kvalitetniji kler. Tako je postupao i biskup Ivan A. Šintić, kako to svjedoči njegov opširni i zanimljivi izvještaj o stanju biskupije pokrajinskoj vladi za Dalmaciju u Zadru od rujna 1814. Šintić ističe činjenicu kako otok Krk zbog svoga siromaštva nije mogao nikada dostatno providiti za uzgoj mladeži. Stoga su biskupi obvezivali svećenike da idu na studij ili u Veneciju ili u Padovu, nakon što bi ih zaredili za svećenike, što prije nisu mogli učiniti zbog siromaštva obitelji. Zbog toga je krčki kler imao uvijek takvih ljudi koji su se isticali svojim znanjem. Međutim, nitko nije bio pripušten ređenju ako nije poznao latinski jezik i ako nije znao svoje dužnosti združene sa službom.²⁶ Ti su svećenici zaista postajali redovito dobro naobraženi, ali su donosili kućama latinsko školovanje, te mnogi od njih nisu bili od koristi glagoljaškoj pismenosti. Međutim, našlo se i časnih iznimaka, tj. takvih koji su i nadalje ostali dobri glagoljaši ne zaboravljajući tradicije svog kraja, kao npr. Ivan Kraljić,²⁷ Franjo Volarić »naučitelj«,²⁸ naš Ivan Feretić²⁹ i drugi.

Nakon ređenja biskup Šintić šalje našeg Feretića i Franju Volarića u Mletke na neodređeno vrijeme radi nastavka viših studija u smislu obaveze preuzete prije ređenja. Toliko proizlazi iz knjige otpusnica (dimissoriales) biskupa Ivana Šintića, u kojoj je prvi zabilježen Feretić, a drugi Volarić: »24. III 1794. (Rdo Ioanni Feretich ad libitum discendendi Venetias versus.) Rdo Francosco Volarich ut supra.«³⁰ Zatim slijede mnoge druge dozvole za putovanje u Veneciju, ali za kraće vrijeme — kao npr. »ad menses tres«, tj. za tri mjeseca, »ad quindecim dies«, tj. za petnaest dana i slično.³¹

Koliko je vremena Feretić proveo u Mlecima na studiju? Prema Ivanu Milčetiću Feretić je ostao u Veneciji dvije do tri godine.³² Ne znam kako je Milčetić došao do tog podatka; vjerojatno na temelju pričanja ili zaključivanja prema drugim sličnim slučajevima. Slično piše i Vjekoslav Štefanić za popa Iva Kraljića (1707—1762). Po njemu je i Kraljić studirao u Mlecima tri godine, tj. od 1730. do 1733.³³ Međutim, po svemu izgleda da je naš Feretić proveo na studijama u Mlecima samo jednu godinu. U tome nas utvrđuju podaci iz krčkog biskupskog arhiva. Tu, naime, u gore spomenutoj knjizi otpusnica (dimissoriales) čitamo da je 5. ožujka 1795. izdana dozvola popu Ivu Feretiću da može ići u Gospić (senjska biskupija), i to — na neodređeno vrijeme.³⁴ Budući da u istoj knjizi kao ni drugdje u biskupijskom arhivu nismo našli druge bilješke u tom pogledu, može se za sada pretpostaviti da je Feretić bio u Veneciji samo godinu dana.

Feretić se, dakle, nakon završenog studija retorike (ljeposlovke) vraća već god. 1795. u Vrbnik, usavršen u filozofskom i teološkom znanju, koje će on kasnije uistinu dobro i korisno znati iskoristiti. Međutim, kako je seoski kaptol u Vrbniku imao uvijek veći broj svećenika i kako Feretić nije tada bio potreban ni u svojem Vrbniku ni u svojoj biskupiji, odlazi poput mnogih drugih vrbničkih i krčkih svećenika prije i poslije njega na rad u susjednu senjsku biskupiju, gdje će provesti više godina u dušobrižničkoj službi.³⁵ Međutim, možda je i kod Feretića bio slučaj o

kojem govori Šintić u sprijeda spomenutom izvještaju o stanju biskupije i o studiju kiera iz god. 1814. U tom, naime, izvještaju biskup Šintić između ostalog kaže kako on, slijedeći primjer svojih predšasnika i dogovorno sa senjskim biskupom, nije propustio vrlo podesno sredstvo za odgoj ilirskih (hrvatskih) svećenika šaljući ih za koje vrijeme u službu u senjsku biskupiju kao kapelane. Posljedica takve prakse je činjenica da su mnogi postigli odličan uspjeh, tj. postali su sposobni i dobri dušobrižnici i propovjednici. I sam senjski biskup može posvjedočiti kako su krčki propovjednici ne samo u njegovoj biskupiji nego još posebno u Senju, gdje postoje učeni kanonici i dobro naobraženi svjetovanjaci, želi priznanje i aplauz.³⁶

Prema već citiranoj dozvoli za odlazak u Gospić — na neodređeno vrijeme (ad libitum) — Feretić odlazi u senjsku biskupiju god. 1795, tj. odmah nakon povratka iz Venecije. U Gospiću bio je kapelan župniku Žužaniću iz Senja.³⁷ O njegovom službovanju u Gospiću nalazimo i jedan podatak u biskupskom arhivu u Krku. U zapisniku kanonske vizitacije, koju je proveo biskup Šintić u kolovozu 1795, na pitanje o broju svećenika u Vrbniku, župnik Ivan Zahija odgovara da ih ima 25, od kojih »pre Mattio Kvasich in Istria, e pre Zne Feretich in Gospich« te jedan đakon i 4 žakna.³⁸

Iz ove izjave možemo zaključiti da su koliko Matej Kvasić toliko i Ivan Feretić već tada bili članovi vrbničkog seoskog kaptola. Kasnije se jedan i drugi spominju kao stalni svećenici u Vrbniku.

Koliko je vremena Feretić službovao u Gospiću, nije nam poznato. Prema njegovoj samoobrani od 15. siječnja 1823, kojom se brani protiv optužbe da se bavi liječenjem, bio je u Gospiću barem godinu dana. Tu naime, između ostalog, kaže da su njegovi učitelji u medicini — uz Boga — bili dr Nardelli i dr Ostojić iz Senja s kojima se dopisivao preko 25 godina, a oko jednu godinu živio je u Gospiću u društvu dra Ivana Rajsc-a, prvog liječnika ličke pukovnije.³⁹

Iz jedne njegove molbe, kojom je u ožujku 1828. god. od carske vlade za Primorje (Governo del Litorale) u Trstu tražio godišnju pomoć zbog svoje potpune iznemoglosti (totale deficienza), proizlazi da je Feretić službovao također kao kapelan u župi sv. Josipa u Praputniku u modruškoj biskupiji.⁴⁰

Njegovo službovanje u senjskoj biskupiji pada u vrijeme biskupovanja senjskog biskupa Ivana Ježića (1789—1833) koji mu je dvaput dao dozvolu za ispovijedanje (jurisdikcija) i to bez prethodnog propisanog ispita — zbog njegove bogoslovske spreme.⁴¹ Poznat i izvan otoka Krka zbog svoje učenosti, a posebno kao dobar propovjednik, bio je i kasnije više puta pozivan u okolna mjesta senjske biskupije za ispovijedanje i propovijedanje. Tako je i na Trsatu vodio disputu sa župnicima senjske biskupije.⁴² — O tom njegovom radu u senjskoj biskupiji zabilježio nam je Josip Antun Petriš ovo: »Pop Ivan Feretić pok. Ivana, glasoviti pridikač, donesel je najpervi sime od krumpira u Vrbnik; jer hodeći na više kraj po senjskoj biskupiji, budući često zvan za predikat u mnoge plovanije ... «⁴³

Poznata je, naime, praksa, kako se može razabrati iz arhiva krčke biskupije, da su mnogi krčki svećenici odlazili u susjedne biskupije kao propovjednici — osobito kao korizmeni propovjednici. Za takvu su se službu odabirali uvijek bolji i učeniji svećenici. Tako je npr. pop Ivan Kraljić iz Dubašnice god. 1737. propovijedao korizmu u susjednoj osorskoj biskupiji.⁴⁴ Isto su tako kasnije pomagali i propovijedali u susjednoj senjskoj biskupiji i ovi svećenici iz Vrbnika: pop Ivan Strčić u Jelenju, Selcima i Grobniku (1828); pop Luka Vitezić u Bakru (1828); pop Franjo Gabrijelić propovijedao je u Rijeci (1831). Tako je isto propovijedao pop Dingo Grego iz Omišlja u Bakru (1829) i u Rijeci (1831).⁴⁵

O tome nam je i Petriš zabilježio slijedeće: »Verbnik je imil dobrih meštar od skul, kako sam kazal; dobrih propovidavac riči Božje, jer verbenski redovnici⁴⁶ bijahu gustokrat zazivani za predikat u Riku, u Bakar, na Fužinu, na Grobnik, u Ogulin, u Otočec, u Brinje i na mnoge mesta kako je bil pop Ivan Bozanić p. t. Frana, koji je najposli kanonik u Bakru; pop Ivan Feretić, koji je pak i mnoge knjige učinil, ali je ni stavil na štampu; pop Mate Hodanić, koji je za njegovu iskazanu vridnost bil počašćen od biskupa senjskoga s kanoničijom od Bribira i bil je penzionisan«. ⁴⁷

Do kada je Feretić ostao u službi senjskoj biskupiji — nije nam poznato. Za to nam nedostaju arhivski podaci. Svakako već god. 1804. bio je u Vrbniku, gdje je pomagao župniku popu Ivu Zahija u pastoralnoj službi, kako to proizlazi iz izjave istog župnika od 5. rujna 1804.⁴⁸ U svojem djelu »*Littopisanja stvarih dogojenih god. 1792.—1814.*« — u god. 1803. piše o gradnji ceste »iz Rijeke na Brod preko Grobniškog polja« pod nadzorom Senjanina generala Filipa Vukasovića. U vezi s time kaže: »Ja jesam na istoj ljudem u planini u Skrebutnjaku pod šatorom i mašil i rič božju pripovidal«. ⁴⁹

Iz ove Feretićeve bilješke skloni smo vjerovati da je Feretić kao kapelan u Praputnjaku proviđao radnike na Grobniku dok je još bio u službi u modruškoj biskupiji, jer ne možemo vjerovati da bi on zbog jedne manje skupine radnika išao iz Vrbnika u Grobnik. — Prema tome, mogli bismo zaključiti da je naš Feretić ostao u službi u senjskoj i modruškoj biskupiji do god. 1803. ili najkasnije do god. 1804, kad ga već nalazimo u Vrbniku kao duhovnog pomoćnika.

Međutim, iz sprijeda citiranog teksta Josipa Petriša⁵⁰ možemo zaključiti da je Feretić polazio često i iz Vrbnika u razna mjesta Hrvatskog primorja i drugamo,⁵¹ radi svećeničke ispomoći, osobito kao propovjednik. Zbog toga se valjda o njemu kaže da je u mlađim danima svoga života mnogo putovao, a u starijim danima mnogo pisao.⁵² U tom smislu zapisao je Feretić i sam o sebi — u već sprijeda citiranim stihovima o svojem životu:

U Verbniku jase rodih,
I v' mladosti puno hodih.
A kad minu moja mladost
Zaderža me ovdí starost.⁵³

II ŽIVOT I RAD IVA FERETIĆA U VRBNIKU OD GOD. 1804. DO SMRTI

1. — Feretić je vjerojatno god. 1803. ili 1804. napustio službu u sadašnjoj senjsko-modruškoj biskupiji i došao u Vrbnik; ovdje se stalno nastanio, pa će u svom rodnom mjestu provesti svoj vijek kao član starodrevnog ladanjskog kaptola.⁵⁴ Poznato je da su tzv. seoski (ruralni, ladanjski) kaptoli na Krku bili zajednice u koje je bio organiziran domaći kler pojedinih kaštela (općina) sa župnikom (plovan, plebanus) na čelu. Ovaj kolektiv ili zbor domaćih svećenika, koji se također nazivao »kaptul« ili »kler«, imao je dužnost da kolektivno obavlja duhovnu pastvu i oficijaturu (kornu službu) na području svojih župa, koje su se uglavnom poklapale s teritorijima kaštela (općina). Zbog toga su se seoski kaptoli nazivali i kuratni kler (Clero Curator).⁵⁵ — Zato i Feretić, govoreći u svojoj povijesti grada i otoka Krka o krčkim seoskim kaptolima, piše: »da svi popovi bijahu'comparochi' iliti pomoćnici plovanski«.⁵⁶

Stoga je i naš Feretić, kao član vrbničkog seoskog kaptola, aktivno sudjelovao u duhovnoj pastvi vrbničke župe kojoj su tada uz grad Vrbnik pripadale i današnja župa Risika⁵⁷ i izložena kapelanija Garica.⁵⁸ U tom smislu naziva se Feretić »Capellano, o sia Cooperatore«, tj. kapelan i duhovni pomoćnik.⁵⁹ Da je on doista aktivno i revno sudjelovao u pastozaciji vrbničke župe, svjedoči nam i već spomenuta izjava vrbničkog plovana popa Ivana Zahija od 5. studenoga 1804, koju je on dao pred zadnjim vrbničkim glagoljskim notarom Ivanom Petrišem i koju je ovaj propisno unio u svoj notarski protokol.⁶⁰ Vrbnički plovani svjedoči da je pop Ive Feretić svećenik vrbničke župe, dobrog i izglednog vladanja, te da je revan u vršenju svećeničke dužnosti.⁶¹

Istu izjavu potvrđuje 23. listopada 1809. i plovani Nikola Pavan, a onda ponovno 2. lipnja 1815, »Attesto... esservi Don Giovanni Ferretich ancor oggidi tale quale nel retroscritto attestato viene rappresentato«. Dana 9. lipnja 1823. vrbnički župnik-dekan⁶² Nikola Pavan svjedoči: »Sì rinova ut retro«.⁶³

Slično spomenutim izjavama kaže za sebe i sam Feretić u svojoj molbi od veljače 1828, kojom moli državnu pomoć; u molbi navodi da mu je pomoć potrebna zbog bolesti u koju je upao. Toj molbi priložio je uvjerenje iz kojeg »proizlazi, kako je on u Vrbniku, u svojoj domovini (sua Patria), kroz dugi niz godina sa svom revnošću i aktivnošću sudjelovao u dušobrižništvu (nella cura d'anime) slušajući Ispovijedi, asistirajući bolesnicima i navješćujući riječ Božju«.⁶⁴

Kako je sprijeda rečeno, Feretić je bio dobar *propovjednik*, te je kao takav neumorno nastupao i u svojoj rodnoj župi. To svjedoči vrbnički plovani pop Ivan Zahija koji za njega kaže da je »Anunziatore ottimo della parola di Dio non senza frutto di uditori«.⁶⁵ Isto govori o njemu i Josip Petriš: »Pop Ivan Feretić ... glasoviti pridikač ... najpervi«.⁶⁶ Još i danas spominju se stariji Vrbničani popa Iva Feretića kao vrsnog propovjednika, pa je ta njegova vrlina ušla čak i u anegdote koje su Vrbničani znali pričati. Od različitih anegdota, poznata je starijim Vrbničanima ova:

Jednom je pop Ivo propovijedao u hodočasničkoj crkvi Majke Božje na Gorici (župa Baška) kamo su otočani hodočastili da izmole kišu. Među ostalim ovdje su se našli i Vrbničani. Feretić je u govorničkom zanosu apelirao na Majku Božju — tako pričaju Vrbničani — najprije blago-moleći: »Marijo, ti nam možeš dati kišu«, a onda zapovjednim tonom »Marijo, ti nam moraš dati kišu«. Na povratku u Vrbnik, kad su se ljudi spuštali niz Grohot,⁶⁷ počela je padati takva kiša da su hodočasnici došli kući — posve mokri. Tu kišu, dakako, Vrbničani su odmah počeli pripisivati propovjedničkoj moći svog popa Iva.⁶⁸

Feretić nije, međutim, propovijedao samo u Vrbniku i Vrbničanima, nego je kao poznati govornik bio pozivan i u razne župe otoka Krka. Tako je propovijedao npr. u Baški (na Gorici) na Duhovski ponedjeljak⁶⁹ (prema Feretiću tog je dana bio tamo »samanj«-ferija,⁷⁰ a još i danas Krčani toga dana tamo hodočaste), na Duhovski utorak u Omišlju,⁷¹ u Dobrinju i drugdje — svuda s najvećim uspjehom. (O njegovoj propovjedničkoj aktivnosti u susjednoj senjsko-modruškoj biskupiji govorili smo prijeda).

O svojoj propovjedničkoj djelatnosti govori i sam Feretić u svojoj naprijed citiranoj samoobrani od 15. siječnja 1823. Govoreći o svojoj naobrazbi piše među ostalim i ovo: »Propovijedao sam u mnogo mjesta, kako nijedan svećenik ovoga otoka, i uvijek panegiričke govore, gdje su se skupljali prigodom blagdana (ferija) i učeni i neuki, i da li je sada moguće vjerovati, da bi se ja usudio na sve to sa skromnim studijem same gramatike.«⁷²

I u svojoj molbi za državnu pomoć, koju podnosi u veljači 1828. zbog potpune iznemoglosti, ističe da sudjeluje — prema svojim mogućnostima — u dušobrižničkoj službi u Vrbniku uz drugo i propovijedajući riječ Božju.⁷³

2. — Feretić je bio i privatni učitelj u hrvatskoj glagoljaškoj školi u Vrbniku. Budući da je sa svojim drugom Franom Volarićem pok. Franje, kako smo već sprijeda vidjeli, bio poslan od biskupa Šintića na daljnji studij čak u Mletke, njega su kao i Volarića, nakon povratka Vrbničani smatrali za posebno učena i naobražena svećenika. Franjo Volarić (1770—1830), koji je bio učitelj kasnijeg krčkog biskupa Bartula Bozanića u Vrbniku, zbog svoje učenosti nazvan je »naučitelj«.⁷⁴ A za Feretića zabilježio nam je Ivan Milčetić ovo: »O njegovoj učenosti pričaju Vrbničani svakojake anegdote.«⁷⁵

Pogledajmo sada što o svojoj naobrazbi veli sam Feretić, u već više put spomenutoj saobrani od 15. siječnja 1823. Na prtiužbe krčkog liječnika dra Benedikta Ognibene biskupskom Ordinarijatu u Krku da se Feretić bavi liječenjem bez potrebnog medicinskog znanja, budući da se njegova naobrazba sastoji od gramatike i retorike, Feretić odgovara na tri velika arka (format 39 × 24 cm). Između ostalog piše i o svome znanju i o svojoj naobrazbi. Tu ističe da ga je pok. biskup Pellegrini⁷⁶ zaredio za subdakona bez prethodnog inače propisanog ispita. Uoči svećeničkog ređenja⁷⁷ položio je pred Šintićem strogi ispit, i to na latinskom

jeziku, što nije učinio od živućih u ono doba nijedan drugi svećenik. Nadalje piše kako mu je isti Šintić pred 28 godina podijelio jurisdikciju za ispovijedanje bez propisanog ispita. Na isti nači postupio je s njime i senjski biskup Ježić, podijelivši mu dvaput jurisdikciju bez ikakva ispita. Krčki Ordinarijat počastio ga je čak čašću sinodalnog⁷⁸ kao i privatnog ispitivača. Pozna dobro također i fiziku i metafiziku, te mu u tome ne treba tumača.⁷⁹

Feretić je uz svoj materinski — hrvatski jezik-poznavao dobro i latinski i talijanski. I jedan i drugi poznavao je tako dobro da je pisao talijanski⁸⁰ i pjevao pjesme na latinskom. Da je dobro poznavao latinski, svjedoče nam njegova djela koja obiluju latinskim biblijskim citatima, a osobito prijevod »Pjesme nad pjesmama«. Karakteristično je da sva njegova djela uz hrvatski naslov imaju naslov i na latinskom jeziku.

Uz latinski i talijanski znao je Feretić nešto i francuski, za koji kaže da nema komparativa i superlativa kao mi u hrvatskom. Oni kažu: *très humbles*, *très oblige* (!) dok mi možemo reći: priponični, itd. Tako naš jezik može izreći »veličinu i nižinu« niže pozitivna: ptica, ptić, ptičić ili ptičac: »obilnost, koju ne imaju drugi jezici, kako ni franceski, koji, u koliko je ugodan, u toliko je besedah ulišen«. Izgleda da je imao nešto pojma i o drugim jezicima, kao o grčkom i njemačkom,⁸¹ te o herbejskom, za koji isto tvrdi da nema ni komparativa ni superlativa, te zbog toga upotrebljava usporedbe, kao npr. jak kao cedar libanski, lijep kao ruža libanonska.⁸²

Zbog svoje stručne teološke sprema bio je, kako smo vidjeli, imenovan dijecezanskim sinodalnim ispitivačem i odobren mu je rad kao privatnom učitelju. Prema tadanjim mletačkim propisima niti jedan privatni učitelj na Krku nije smio voditi privatnu školu bez posebnog odobrenja krčkog biskupskog Ordinarijata.⁸³ Takvo odobrenje dobio je Feretić od svog Ordinarijata u Krku, te je tako bio ovlašten da vodi privatnu školu u Vrbniku.⁸⁴

Ova privatna hrvatska glagoljaška škola u Vrbniku djelovala je neprekidno sve do 1819. godine, kada su austrijske vlasti zabranile rad privatnih škola.⁸⁵

Ovdje također želimo naglasiti činjencu da je privatna klerička škola u Vrbniku sve do kraja svojeg djelovanja imala isključivo narodni hrvatski značaj, premda su glavni učitelji ove škole, kao i pop Ive Feretić i pop Frane Volarić »naučitelj«, školovani neko vrijeme u Mlecima, gdje su čitali latinske pjesnike, čitali i pisali talijanski. U toj vrbničkoj školi učilo se, dakako, i crkveni latinski jezik, jer su to tražile crkvene vlasti. Sve se ovo ne može reći za zadnju kleričku školu u Dubašnici koju je vodio pop Pavao Milovčić; ovaj se već god. 1796. odrekao glagoljice, te je svoje učenike podučavao samo na latinskom i talijanskom jeziku.⁸⁶

Iz vrbničke hrvatske glagoljaške škole kroz stoljeća su izlazili opismenjeni mnogi vrijedni i ugledni ne samo popovi glagoljaši nego i zaslužni glagoljaški notari, kako smo vidjeli u uvodu ove radnje. A i u novije doba tu su stekli svoje početno obrazovanje mnogi Vrbničani — pravnici, profesori, svećenici, učitelji, itd.⁸⁷

Budući da je Feretić god. 1819. bio još u naponu svoje snage, mišljenja smo da je bio učitelj vrbničkih žakna sve do konca rada iste škole. Još i danas poznat je u Vrbniku pop Ive Feretić »Lete« kao učitelj mladih glagoljaša.⁸⁸

3. — Nedugo iza toga Feretić će biti prisiljen napustiti svaku djelatnost zbog svoje teške bolesti. O tome je zabilježio Milčetić: »Od velikog duševnog napora postade hipohondričan,⁸⁹ ištući lijeka i u Zagrebu u nekoga liječnika, koji življaše prije u Krku.«⁹⁰

God. 1825. njegovo se zdravstveno stanje toliko pogoršalo da već nije mogao redovito ni misiti. Stoga 13. veljače 1828. šalje — preko dekanskog ureda u Vrbniku i biskupskog Ordinarijata u Krku — molbu⁹¹ c. kr. vladi kojom moli »da mu uzvišena carska darežljivost providi sredstva odgovarajuća njegovoj bijedi u koju je upao, kako bi mogao dostojno i dolično svome staležu proživjeti preostale dane svoga života.«⁹² Kao razlog za svoju molbu Feretić navodi da je došao u stanje opće nemoći.

Molbi je priložio i četiri priloga — A), B), C) i D). — Prilozi A) i B) svjedoče o njegovoj svećeničkoj i dušobrižničkoj službi u senjskoj biskupiji i u rodnom mu Vrbniku. U prilogu C), koji mu je izdala podopćina u Vrbniku, ističe se njegova nesvećenička djelatnost, kojom je vrlo mnogo zadužio ne samo Vrbnik nego i cijelio tok: »On je bio koristan i dobrotvoran ne samo svojim mještanima nego također i cijelom ovom otoku time što je donio sjeme krumpira i okrugle repe i poticao sadenje i daljnje kultiviranje, ukazujući na korist koja će iz toga proizaći, što je sve priznato u naše vrijeme, jer je ovo proizvod koliko zdrav toliko i koristan svim podanicima, a u isto vrijeme vrlo korisno za trgovinu...«. Zatim se navodi njegova karitativna akcija u pomaganju bolesnika: »Poviše nikad se nije štedio u asistiranju bolesnika i pomaganju nesretnika vršeći ovo djelo milosrđa i ljubavi ne samo kao svećenik, nego i kao dobar bližnji!«. Uvjerenje vrbničke podopćine naglašava da Feretić zaslužuje pomoć i zbog toga »što je na svaki način vršio dužnost kao službenik oltara, podanik i odani građanin«, a sada »vidi se, kako je već tri godine *pogođen od vrlo okrutne bolesti* (potcrtao M. B.), koja ga čini nesposobnim i nekorisnim i za sebe i za druge, i lišivši ga svih onih malih koristi što ih je mogao primiti od oltara dovela ga je u skrajnju bijedu.«⁹³

Iz priloga D), tj. liječničke svjedodžbe, proizlazi da ima Feretić »oko 60 godina«, da potječe iz siromašne obitelji, te da zbog »trogodišnje teške bolesti «ne može ni misiti, stoga je lišen svakog izvora za uzdržavanje i ne preostaje mu drugo nego zamoliti od vlade »godišnju pomoć kojom bi se mogao uzdržavati u svojoj vrlo teškoj bolesti i u stanju potpune iznemoglosti, da ne bude prisiljen prositi kruh ili umrijeti od gladi.«⁹⁴

Dekanski ured u Vrbniku prosljeđuje 13. veljače 1828. god. biskupskom Ordinarijatu u Krku Feretićeve molbu za pomoć uz zamolbu da je Ordinarijat proslijedi »Visokom c. kr. vladi, poprativši je blagonaklonom i uspješnom preporukom«. U svojoj popratnici dekan Pavan ističe »da smatra suvišnim da bilo što doda, jer su mudrosti gore spomenutog Or-

dinarijata poznate zasluge istog svećenika Feretića u dušobrižničkoj službi, kao i njegovo nesretno stanje, koje doista zaslužuje milostivi pogled i doživotnu pomoć, kako bi mu se pomoglo u prežalosnoj situaciji u kojoj se nalazi, došavši tako skoro na prosjački štap«. ⁹⁵

Dana 23. veljače 1828. krčki Ordinarijat šalje Feretićeve molbu c. kr. pokrajinskoj vladi u Trstu uz toplu preporuku da mu se doznači »kakva godišnja potpora«. Ordinarijat popraćuje Feretićeve molbu ovim riječima: »Doveden u vrlo loše zdravstveno stanje umnoženo tolikim raznim zlima što ga već nekoliko godina drži daleko od svetog oltara lišavajući ga tako i od ove pomoći, moli blagonaklonost Visokog Naslova, koju će, ako mu bude udjeljena, prema mišljenju samih liječnika, moći za kratko vrijeme uživati« (potertao M. B.).

U istoj popratnici Ordinarijat ističe kako Feretić zaslužuje takvu pomoć i zbog svoje službe »budući da je sve godine od mladosti proveo u dušobrižničkoj službi . . . , neumorno je propovijedao i u svojoj župi i u drugim mjestima, kamo je bio pozivan, s velikim uspjehom slušatelja. Bio je uvijek izglednog vladanja . . . Bez patrimonija, ⁹⁶ . . . bez imetka jer potječe od siromašne obitelji, te uz neizlječive bolesti muči ga često i glad.« ⁹⁷

Preporuke nisu Feretiću koristile. Pokrajinska vlada u Trstu svojim rješenjem od 10. ožujka 1828, broj 4531, odbija molbu i vraća je s priložima »s opaskom da ne može posredovati kod dvorskog ministarstva da se svećeniku Ivanu Feretiću dodijeli pomoć ili mirovina, jer priloženi dokumenti ne sadrže potrebne uvjete koji se traže od postojećih propisa u pitanju dodjeljivanja mirovine ili pomoći potrebnim svećenicima«. ⁹⁸

Aktom od 17. ožujka 1828. broj 118, biskupski Ordinarijat u Krku vraća Feretiću molbu s priložima s predjom motivacijom. Feretić je uzeo do znanja navedeno rješenje s primjedbom »ja mislim, da su svi uvjeti tolike godine propisane i provedene u službi, i u dušobrižničkoj službi . . . « Koliko mu je bilo teško biti bolestan i nesposoban za privređivanje i ne primiti — nakon toliko godina u službi naroda — ne samo mirovinu već ni pomoć, najbolje svjedoče između ostalog, i ove njegove zapisane riječi: »Kad bi se svidjelo Bogu da me uzme s ovog svijeta, bila bi to dostatna milost«. ⁹⁹

Koliko je duševno trpio od svoje bolesti, Feretić nam to očituje u jednoj svojoj pjesmi. Pjesma je napisana na latinskom i nosi naslov »*Hymnus de me ipso*«. U pjesmi naziva sebe »*O miseranda hostia*«, koji je prisiljen sve napustiti i živjeti među četiri zida. Svoju muku izražava u stihovima:

Sustine poenas horidas,
Quas passa jam es tempore . . .

I zato želi smrt:

Rumpatur semel maleo
Ista catena scelerum,
Ut fracto hocce laqueo
Tu scandas arces syderum.

Ono što je rekao u ovim stihovima, Feretić još jasnije opisuje u tumaču ovoj pjesmi, koji se nalazi na njenom koncu. Tu on — opet latinski — piše kako je zbog svoje bolesti prisiljen boraviti u kući, mjesto da ide van na šetnju, što mu je nemoguće; mora uvijek šetati po kući »kadgod od rana jutra sve do noći hodao sam po četirima pločama moje kuće, koje su uredno složene u pod, tarući ih nogama toliko te su od mojih nogu postale toliko glatke, kao da su sjekirom uglačane.«

I onda nastavlja da opisuje koliko trpi »u ovom nesretnom stanju.« »Oh! kako je svijet prostran, a od cijelog svijeta Bog mi dao za moju udobnost samo četiri zida. Kako tijesan i tjeskoban život; kako uska i tjeskobna tamnica; i još tjesnije i žalosnije šetanje. Slađe bi bilo podnijeti i više puta smrt, i najtežu; nego svaki dan provoditi život, kako ga ja provodim. Postavljen u ovo nesretno stanje, jednom začet i jednom rođen, a tisuću puta mučen i u želji tisuću puta umro. Bolje bi bilo ne roditi se, nego živjeti podvrgnut tolikim zlima i očaju; oslobodio Bog i zmiju.«¹⁰⁰

O smrti, za kojom toliko čezne, piše i u naknadno napisanim stihovima, tj. u svojoj kratkoj autobiografiji:

U v' mladosti puno hodih.
A kad minu moja mladost,
Zaderža me ovdje starost
U kom čekam preminutje.
Za moć dobit počinutje.
Kad se steče života kraj,
A Bog mi da svoj sveti Raj.¹⁰¹

Međutim, uza svu svoju tešku bolest, Feretić je, izgleda, mogao ipak nešto raditi. Za to nalazimo potvrdu u biskupskom arhivu u Krku. Biskupski Ordinarijat u Krku piše 12. kolovoza 1836. župniku-dekanu Nikoli Pavanu u Vrbniku da mu je saopćeno »da je svećenik pop Ivan Feretić izjavio s propovijedaonice, da je bolest kolere zarazna, radi čega je pučanstvo vrlo smeteno i očajno.« Ordinarijat se čudi, kako je i čijom dozvolom mogao Feretić propovijedati »budući da je to župnikova dužnost«. Poziva se da narod umiri, a kler neka se drži danih uputa od vlasti u toj stvari.¹⁰²

Nedugo iza toga — 30. kolovoza 1836. — Ordinarijat opet piše župnom uredu u Vrbniku kako »doznaje da je svećenik pop Ivan Feretić prošle nedjelje na svečanoj misi narodu održao govor koliko čudan toliko i u protivnosti s mudrim carskim pogledima«. Prema istoj optužbi Feretić je izrekao takve izjave »da su one izazvale zgražanje od početka do kraja slušajući toliko i takve ludosti, koje su izlazile iz ustiju istog svećenika«. ¹⁰³

Koliko je istine u tome, ne možemo provjeriti. Feretić je svakako bio tužen od Komesarijata u Krku. Možda je i opet bila po srijedi zavist i zloba njegovih neprijatelja ili su pak takve propovijedi bile u vezi s njegovom bolesti? — Što bilo da bilo, krčki je Ordinarijat naredio župniku-dekanu u Vrbniku »da pod sveti posluš naredi Feretiću da se ne usudi

govoriti narodu u crkvi s bilo kojeg razloga«, jer će u protivnom slučaju Ordinarijat biti prisiljen upotrebiti protiv njega »teške kanonske kazne«. ¹²²

Župni ured u Vrbniku — 3. rujna 1836. — potvrđuje primitika gornjih odluka, kako je to Ordinarijat tražio, o čemu generalni vikar Baccolo 5. rujna 1836. obavješćuje Komesarijat u Krku. ¹⁰⁴

Bolest, koja se kod Feretića pojavila u većem stupnju već god. 1825. i od koje je mnogo, osobito duševno, trpio, pratit će ga kroz cijeli preostali njegov vijek i bit će, izgleda, i uzrokom njegove smrti. Toliko bi se dalo zaključiti iz pisanja Josipa Petriša. Pišući, naime, o popu Ivu Feretiću između ostalog kaže: «... ali budući da je prije smrti bio se pomamio i mnoge svoje pisme raskidao je i nesrićno umro u takvom stališu, za to se bojim, da je i Index alfabeticum herbarum stratio...» ¹⁰⁵

Međutim, župni-dekanski ured u Vrbniku javljajući, o Feretićevoj smrti ne piše ništa o uzroku njegove smrti. Isti ured javlja svojim dopisom od 15. ožujka 1839, broj 25, Ordinarijatu smrt Ivana Feretića ovim riječima: »La sera di 13. corrente trapassò all' Eternità il Sacerdote Don Giovanni Ferretich membro di questo Capitolo di Verbenico, e Cooperatori...» ¹⁰⁶.

I tako je Feretić — 13. ožujka 1839. — završio svoj život, pošto je za života pet puta promijenio političkog gospodara, tj. rodio se pod mletačkom vladavinom, zatim je živio u austrijskoj monarhiji, da onda dvaput padne pod francusku vlast, i da — na kraju — opet postane Austrijanac. U već spomenutoj stihovanoj autobiografiji on to šam duhovito izražava:

Ja se rodih principovac,
A pak postah Cesarovac,
Dva krat postah i Franceski,
A zatim pak opet Bečki,
Cesarovac zadnič postah,
Za takova uvijek ostah. ¹⁰⁷

III — FERETIĆEVO BAVLJENJE LIJEČENJEM

Svoje intelektualne sposobnosti nije Feretić ispoljio samo na crkvenom i kulturnom polju, nego i na karitativnom polju, tako je pomogao liječeći siromašni otočki puk. O tome nam je zabilježio Petriš ovo: »Već imenovani pop Feretić bio je vele višt u likariji, ličio je s travami, od kojih mnogo široko poznavanje imao je. Ovi redovnik ličio je srićno i od ujeta zmijske tako da k njemu od mnogih stran dohadjaju ljudi ličiti se... On je pisao... i Index alfabeticum herbarum..., kojega je on napravio u tri jezika: hrvatski, talijanski i latinski, a mnogim travam je postavljao i gerški naslov...» ¹⁰⁸

O tome je i Milčetić zapisao: »Od velikog duševnog napora postade hipohondričan, išćući lijeka u Zagrebu u nekog liječnika, koji življaše

prije u Krku . . . Mnogo je čitao i pisao, a najvolio je biljarstvo te je izašao na veliki glas kao — liječnik. Pronašao je osobit lijek protiv zmijina ujeda, o čemu je napisao knjižicu na hrvatskom i talijanskom jeziku«. ¹⁰⁹

Slične podatke o Feretićevoj liječničkoj djelatnosti našao sam u Krku među bilješkama pok. kanonika-prepozita Mata Polonijo (rukopis nije njegov!) ¹¹⁰. Na četvrtini jednog lista, uz nekoliko biografskih podataka o Feretiću, nalazi se i ovo: »Najmilija mu nauka bila bilinstvo pa odtud njegovo razumijevanje u liječništvu (farmakologija). Sada je još glas o njemu kao liječniku, posebni je bio njegov lijek za ujed zmijin, o čemu je napisao posebnu knjižicu na hrv. i talij. jeziku«. ¹¹¹

Ova »liječnička« praksa zadala je Feretiću dosta neprilika. Službeni carski liječnik u Krku bio je dr Benedikt Ognibene. Ovomu je, dakako, smetao Feretićevo rad, pa ga je nekoliko puta tužio biskupskom Ordinarijatu u Krku; najenergičnije je tražio da mu crkvena vlast zabrani liječenje, inače da će ga tužiti građanskom sudu zbog nadriliječništva. U smislu postojećih državnih propisa Ordinarijat je uzeo liječnikovu žalbu u postupak. Pronađena arhivska građa o toj stvari pruža nam mnogo podataka o Feretićevom medicinskom znanju i liječenju, te ćemo ovdje malo opširnije iznijeti prepisku o ovom predmetu.

Zbog slabe godine (»miseria dell' anno«) biskup Šintić, sporazumno s vladom ¹¹² izdao je god. 1817. »un' Indulto Generale per cibarsi delle carni nella Quaresima«. ¹¹³ Pred gore rečenim liječnikom Feretić se izrazio protiv biskupove odluke, jer da je protivna enciklici pape Benedikta XIV, a dr Ognibene, koji nije trpio Feretića, tužio ga je biskupu koji ga je suspendirao a divinis et a beneficiis (od službe i prihoda); izgleda da je to pitanje bilo brzo likvidirano. ¹¹⁴

Dr Ognibene, pismom datiranim »Verbenico 10. Setbre 1817.«, tuži Feretića biskupskom konzistoriju u Krku (u ruke generalnog vikara Dinka Baccolo) i naziva ga uvredljivim izrazima »stravagante, arrogante, inubidente, insubordinato«, te da »esercita impunemente l'arte Medica non solo in questo Castello, per tutta l'Isola ma fa delle Scappate nel Littorale ancora«. Nadalje kaže da to ne čini iz mržnje niti iz osvete »ma è per adempire al'ordini Sovrani«. Već ga je jednom tužio, ali se Feretić oglušio, i zato moli konzistorij da poduzme »un'ordine forte« protiv Feretića i da učini kraj »al disordine con tutta pronteza possibile« prije nego li ga tuži »ad Circolo, e così risparmiare al Sud. qualce publico castigo; essendo gl'ordini del Governo fortissimi«. Napokon moli za hitan postupak »perchè si tratta di affare Sanitario; e perchè molti vengono uccisi da costui . . .«. ¹¹⁵

Generalni vikar Dinko Baccolo postupi doista ekspeditivno; istog je dana (15. rujna 1817) pisao župniku-dekanu u Vrbniku Nikoli Pavanu. U pismu ističe, kako je »L'arte medicina . . . più eccellente . . . fra tutte le professioni difficile«, te se zato iziskuje »necessario studio ed esperienza«. Zbog toga se on i pita kako se može uopće i pomisliti da bi svećenik Ivan Feretić »spoglio affatto non solo di tutte le necessarie cognizioni, e primi principii della scienza medica, e chirurgica, ma ignaro perfino della preliminari nozioni fisiche« mogao nekažnjivo vršiti liječničku služ-

bu bez obzira na tako stroge propise. Zbog toga mu se najstrože zabranjuje liječenje («l'esercizio della Medicina, e Chirurgia»), i to pod prijetnjom kanonskih kazna. Bilo bi još veće zlo ako bi Feretić liječio radi kakvog dobitka »Come lo porta la publica voce e fama...« Župniku-dekanu Pavanu, dalje, naređeno je da prednji dekret pročita Feretiću u sakristiji pred čitavim vrbničkim klerom, te da o rezultatu iste naredbe obavijesti Ordinarijat, jer će u slučaju neposlušnosti biti prijavljen civilnim vlastima.¹¹⁶

No, čini se da se Feretić bavio i dalje liječenjem; zato dr Benedikt Ognibene »Come primo Assessore Sanitario... obbligato dai vari Ordini Sanitari a dovere invigilare, e accusare l'esercizio della Medicina degl'Empirici, che vanno esercitando una professione tanto delicata presso gl'abitandi di quest'Isola« ponovno tuži Feretića Ordinarijatu (na ruke generalnog vikara D. Baccolo) 3. studenoga 1822, koji »si arbitra impunemente, e a fronte di triplicate proibizioni avute dal Rev. mo Ordinariato... va tuttora esercitando la professione Medica nelli ignoranti abituri dell'Isola estorcendo denari, Olio, grano, e tutto quello, che gli viene Somministrato dalla falsa credulità di quegli infelici infermi; cui Somministra ciarle, e specifici a larga mano«. I sv. Petar je liječio, ali samo duše, a Feretić si prisvaja pravo liječiti ne samo duše nego i tijelo. — Ako Ordinarijat ne poduzme »in fine un mezzo robusto« i spriječi Feretića u njegovu postupku, bit će prisiljen »ricorrere anche a Sua Maestà per distruggere la Calva di ques' Ercole eterminatore della vita umana.«¹¹⁷

Na temelju ove ponovne tužbe protiv Feretića, koju je krčki liječnik podigao protiv njega zbog liječenja, generalni vikar Baccolo, u pismu od 15. studenoga 1822. na župnika-dekana Pavana u Vrbniku, najprije iznosi gravamina protiv Feretića iznesena u gornjem pismu, tj. da se Feretić bavi liječenjem i to za novac ulje, žito i dr., da nastupa kao vječ (qual ciarlatano) i propisuje lijekove, te da na taj način uništava obitelji. Zatim nastavlja da takve vijesti žaloste Ordinarijat te da ne može olako prijeći preko toga. Radi toga će odmah pozvati k sebi popa Iva Feretića kojem će — u prisutnosti svih kapitulara (alla resenza dei Religiosi del Clero) — pročitati priloženi dekret, koji nosi isti broj i datum, a naslovljen je »Al Sacerdote Dn Giovanni Ferretich«.

Generalni vikar Baccolo u pismu očinski kori i opominje Feretića da se prestane baviti liječenjem, kako je već više puta bio očinski pozvan. Ponovno stižu Ordinarijatu tužbe protiv njega, kako je njegova liječnička praksa »veoma pogibeljna za čovječanstvo, i kako uništava ne mali broj dobrih i korisnih kako obiteljima tako i državi«. Predbacuje mu se kako ide za tim da se obogati, te da istodobno osiromaši siromašna sela, i posebno kako propisuje lijekove koje ne pozna, jer nema ni potrebnog znanja ni prakse. Neka radije nastoji oko duhovnog dobra svoje subraće. I napokon ga moli da se ne ogлуši na očinske opomene, jer u protivnom neka pripiše sebi eventualne kazne koje mu predstoje.¹¹⁸

Na ovu posljednju opomenu Feretić pismeno reagira. Svoj odgovor šalje s popratnim pismom 15. siječnja 1823. Najprije ističe da je zakasnio s odgovorom, ali ima za to opravdane razloge: 1) kasno mu je bio uručen dekret, jer nije onda bio kod kuće; 2) skoro čitave jeseni bio je nerasp-

ložen i oporavljao se; 3) uopće se nije mislio opravdati, međutim, piše i odgovara više nagovoren od drugih nego od sebe; 4) neprekidna oštra hladnoća nije mu dozvolila uzeti pero u ruke, nego radije stati kod ognja. I onda nastavlja, budući da je studen nešto popustila, usuđuje se pisati i dostaviti ništa drugo »nego moju obranu utemeljenu na čvrstim i ispravnim razlozima koje štite moju čistu nevinost«. Nema nakane nikoga vrijeđati, nikoga izazivati, nego samo braniti svoju čast i svoj glas.¹¹⁹

Feretićevev odgovor od 15. siječnja 1823. na kurijalnu naredbu od 5. studenoga 1822. broj 554, nosi naslov: »Contraposizione legittimativa del Dⁿ Giovanni Ferretich da Verbenico al Decreto del Rdiss.^{mo} Ordinariato Vescovile di Veglia li 5.9bre 1822. N° 554. (Comunicato allo stesso li 17 di d^o. 9bre 1822.« Zatim postavlja motto: »A murmur erat in turba de eo: quidam enim dicebant: quia bonus est. Alii autem dicebant; non sed seducit turbas.« (a), tj. Joan. C. 7.) Ispod toga je kao naslov i tumač prednjih riječi: »Omnes dicebant bonus est: Medici autem non, sed seducit turbas...«¹²⁰

Odgovor je pisan na tri arka velikog formata — 39 × 24 cm,¹²¹ dobrim talijanskim jezikom, u kojem tačku po tačku pobija pojedina gravamina iznijeta u citiranom dekretu. U odgovoru navodi na latinskom mnogo citata iz Svetog pisma i crkvene literature.

Kako je odgovor vrlo dug, mi ćemo se ovdje zadržati ukratko samo na onim tačkama koje se odnose na predmet, tj. na Feretićevevu bavljenju liječničkom praksom. Feretić ističe kako on liječi siromahe gratis-ex charitate-, ako dođu k njemu ili ga pozovu. Pomaže bližnjemu i to javno, ali ne kao liječnik i javni profesor, kako bi svatko mogao vidjeti da li je to vraćanje ili liječništvo... Čini dobro i onda ga se proglašuje tlačiteljem, ubojicom, vraćem i nezalicom, a da uopće nije bio saslušan u stvari. Predbacuje mu se da ne pozna medicine, a uza sve to »toliki dnevno dolaze da se istom okoriste«. Drukčije govore »stotine ozdravljenih od mene, i oslobođenih od smrtonosnih pogibli«. Svi znadu da je liječnik u Krku, pa ipak radije idu u Senj i u Crkvenicu »i dapače traže ovog nezalicu« (»e perfino a cercare questo ignorante«). A zašto? »Facta probant Virum...« (djela svjedoče za čovjeka). Ordinarijat ne treba da se žalosti kad čuje da se jedan njegov svećenik pun ljubavi — uz crkvenu i duhovnu nauku (Dotrina ecclesiastica e spirituale) — bavi također i fizikom i liječništvom, jer Ordinarijat nije nikad primio nikakve pritužbe protiv njegovog moralnog vladanja (»contro la sua morale condotta«...) A što se odnosi na prigovor da nije poslušao Ordinarijat kad mu je branio baviti se liječenjem, odgovara da nije slušao samo zato »jer mi je utroba bila puna ljubavi« i jer mu je okružni liječnik dr Kukosckaj, vjerojatno u Rijeci, dozvolio liječiti ondje gdje nema liječnika. To mogu posvjedočiti i vrbnički dekan Pavan i pop Antun Celović. A i sam dekan mnogo puta ga je upravo prisilio da ide k bolesniku kad se on nećkao »makar i preuzimanjem kakve kazne na sebe«, a i zato jer je znao da se radi »samo o zavisti liječnika«. I što više ljudi ozdravlja njegovim, Feretićevevim posredovanjem »toliko se više širi glas, i liječnici više škripe... i govore: Ovaj čovjek čini velike stvari. Evo, sav svijet ide

za njim. A na nas se nitko i ne obazire, kako da nas i nema...« A zašto ih ljudi napuštaju? Zato, jer su putovanja modernih liječnika »vrlo skupa«, jer »za jedno jahanje« od Krka do Vrbnika traže šest, dapače osam forinta; a za jednu intervenciju »bolesniku koji ima vodenu bolest« — Jurju Mihoviliću — koja je bila bez ikakve koristi, jer je isti umro nakon šest dana, dvanaest forinta; a od Jerolima Volarića 18 mina žita, a mina žita bila je četiri lire... Feretić, pak, ne radi tako. Ako ga koji dobrostojeći prijatelj izvan ovog okruga pozove, on ostaje kod njega — zajedno s konjem — pet-šest dana dok ne prođe opasnost. Zbog toga, dakako, zaostaju njegovi vlastiti domaći poslovi i biva lišen kaptolskih prihoda zbog odsutnosti od kora. I onda, ako mu tko ponudi »kakvu sitnicu u znak zahvalnosti, ja je primim«. Međutim, on nikad ne propisuje lijekove, tj. ne daje recepte, nego daje samo savjete, i to onima koji ga sami mole, i zaklinju, a pogotovo kad se radi »o strancu«. A što se tiče gravamina da je netko umro zbog Feretićeve krivnje, Feretić traži neka se iznese bar jedan takav slučaj. To je tako smiješno da su svi vrbnički svećenici, kad su to čuli pročitati u sakristiji »prasnuli u neobičan smijeh radi toga«. Uza sve te optužbe u njega traže lijeka »ne samo priprosti puk i neznalice, nego i župnici, svećenici, klerici, samostanski poglavari, redovnici, suci, vještaci, notari, kapetani, mornari iz Lošinja, Pelestrine, Chioggie i Ancone. Časnici, vojnici, carski geometri, bogati, i siromašni, svake dobi, svakog spola i svakog položaja (...). U ovoj župi nema svećenika, ni klerika, nijedne kuće, nijedne osobe, kojoj manje ili više nisam bio potreban.«

On liječi već preko 30 godina — vršeci tako djelo ljubavi prema svojem bližnjemu. Redovito propisuje kao purgu »odgovarajuću dozu mane iz Calabrije, i sene s istoka, ili jednostavni Rabarbaro« i kakav lagani napitak« kuhan od koje odgovarajuće trave«. Međutim, nikada ne propisuje nikakve lijekove ni u tekućini ni u prahu. Na drugom mjestu opet piše kako on liječi bolesnike, koji ga traže, »naređujući mu koji lakši purgativ, ako je potreban, napitak od koje kuhane trave, dijetu, i uredan način života«. Feretić nadalje piše da posjeduje ne samo potrebno znanje nego ima i dugododišnju praksu. Posjeduje i knjige glasovitih pisaca o botanici, medicini i drugome. Botaniku pozna bolje nego ijedan liječnik i druga koja osoba na Krku. Krčki liječnici više su ga puta konzultirali u pitanju botanike, ali on nije nikada njih trebao u tom pitanju. A trave pozna bolje nego svi liječnici na otoku i svi otočani zajedno. »Nije to slabo poznavanje malog broja trava; već dapače i eksotičnih trava, kao onih iz Afrike, Amerike, i Azije; a one na ovom otoku pozna pogotovo sve«. Pozna trave, njihovo djelovanje, kao i mjesta gdje se mogu naći. I ako mu se ne vjeruje: »Izađimo vani... na mirisne gore«. Što se pak prakse tiče, Feretić kaže »da je prošlo već 30 godina što je on bolničar i kreće se među bolesničkim prevetima«. I onda nastavlja: »Prvi moj Uzvišeni Učitelj bio je on (tj. Bog). Drugi pokojni gospodin dr Nardelli, i gospodin dr Ostojić iz Senja, a s kojima sam se, u pitanju bolesti, dopisivao preko 25 godina. Još više, živio sam oko jednu godinu u društvu gosp. Ivana Rajsc-a, prvog liječnika ličke pukovnije u Gospiću...« I tako je naučio malo od jednog, malo od drugog.

Dok tako pomaže siromašne »ex pietate et caritate« ni crkvena ni politička vlast nemaju razloga da ga kazne, već bi ga trebalo nagraditi, jer on nastoji »da caru narod živi, a ne umire; raste a ne umanjuje se.« U Vrbniku se pučanstvo od godine do godine množi njegovom zaslugom, jer otima smrti odrasle i dječicu, da bi pomogao svojim ljudima »i ovoj nježnoj dobi« na vlastiti trošak učinio je ono, što nije učinio nijedan liječnik na otoku.

I onda zaključuje: »Da bi moje mjesto bolje stajalo, prvi sam donio na otok *krumpir*, ... pučki rečeno jabuke iz zemlje. Ovdje u Vrbniku ja sam prvi započeo trgovinu s repom glavaticom, od koje ovaj grad, kad je dobar rod, dobiva godišnje više od 1400 do 1500 forinta. Lijepa pomoć kako za podanika tako i za državnu blagajnu. Kad je dobar urod repe i dobar izvoz, onda Vrbničani spremno plaćaju poreze, i brzo isplaćuju svoje druge dugove.«¹²²

Da je Feretić prvi donio krumpir u Vrbnik, a prema tome i na otok Krk, svjedoči nam i Josip Petriš. Evo, što nam je on o tome zabilježio: »Pop Ivan Feretić pokojnoga Ivana, glasoviti pridikač, donesal je najpervi sime od krumpira u Vrbnik; jer hodeći na više kraj po senjskoj biskupiji, budući često zvan za predikat u mnoge plovanije, izvidil je, kako se krumpir sadi i goji i koliko je koristan, ter donese svojoj kući i nauči otca i bratju težati za krumpir zemlju. I od njih naučili su se Vrbenčani gojiti ga, ter ono ča do tada ne bijahu znali skoro niti jist, sada je najveći upor za hraniti se.«¹²³

Budući da je krumpir, kao živežna namirnica, bio upoznat na Krku tek početkom XIX vijeka, nastalo je i jedno praktično-pravno pitanje. Kako je pozato, pučanstvo otoka Krka davalo je desetinu od svojih prihoda za uzdržavanje biskupa i klera. To je trajalo do god. 1825, kad je austrijska vlada ukinula desetine i davala svećenstvu tzv. odštetu desetina u novcu. Nastalo je pitanje da li i krumpir spada pod desetine. Vlada je krumpir izuzela od plaćanja desetina.¹²⁴ O svojevrsnoj ulozi krumpira na Krku dosta doznajemo i iz molbe Baščana iz 1828. godine vladi u Trstu, u kojoj kažu, pošto im je suša odnijela 2/3 ljetine, narod se ne može nadati ni krumpira »er perfino delle *patate*, e delle quali si nutriva il povero suddito *negli estremi della fame*«. ¹²⁵ Važni proizvod bila je i repa, koja se izvozila s otoka u kopneno područje Hrvatskog primorja.¹²⁴

Potpisani je čuo od starijih Vrbničana kako su Vrbničani na veliko izvozili repu i u Senj.

U svome pismenom opravdanju Feretić, dalje, piše:

»Sve u svemu sve dosad tražio sam dobro, korist i jedino što je korisno mojem bližnjemu ...« I zato zaslužuje da bude nagrađen medaljom i da živi, što mu svaki dan od srca želi »Čitav Vrbnik i cijeli otok; i zato se ne boji nikakve kazne ...« Svoje obrazloženje Feretić završava riječima: »Više vrijedi dobar glas, nego sve bogatstvo. Ovaj put moram ga izgubiti ja ili moj tužitelj. Poznat je Bog u Judeji. I moj tužitelj na otoku Krku.«¹²⁷

Feretić svojem obrazloženju prilaže tri priloga kojima potkrepljuje svoje tvrdnje. U prilogu A) svjedoči mjesna carska straža u Vrbniku,

sastavljena od osam vojnika, kako se Feretić »sa svetom revnošću i očin-skom ljubavi« brinuo za njih kad su bili zdravi i kad su bili bolesni.¹²⁸ U prilogu B), koji je pisao dekan Nikola Pavan uz supotpis dvojice svjedoka, svjedoči se kako je Feretić liječio i spasio život dvojici geometara u Vrbniku, tj. Josipu Titelu, Ivanu N. d.^o Lesica i kako je liječio Josipa Smitel-a i njegovog slugu Franju Šegulju iz Trsta. »I sve to, i svuda besplatno.«¹²⁹ U prilogu C) vrbnički župnik Ivan Zahija i dekan Nikola Pavan svjedoče o neporočnom životu popa Iva Feretića, kao i o njegovoj svećeničkoj djelatnosti u Vrbniku.¹³⁰

Feretić je bio vrlo nagle i temperamentne naravi.¹³¹ A k tome i jak na peru. To se, dakako, odrazilo i u njegovoj citiranoj samoobrani. Stoga je bio ukoren od biskupa Šintića 31. siječnja 1823. zbog načina pisanja kojim vrijeđa Ordinarijat, državne vlasti i liječnika u Krku. Da se takva šta više ne ponovi »i da se drugi put sjetite svojih dužnosti i poštujete Ordinarijat kao svoga poglavara, naređujemo vam, da se kroz mjesec dana imate uzdržati od služenja mise, te vas ovime proglašujemo suspendiranim; ovaj mjesec teći će od dana kad vam bude uručena ova naša odluka...) A gospodin župnik-dekan, komu se šalje ovaj naš dekret, pročitat će ga svećeniku Feretiću u prisutnosti dvojice svećenika, i zatim će mu ga uručiti pazeći da bude u cijelosti izvršen.¹³²

Iza toga ne nalazimo ništa više zabilježeno o ovoj stvari u biskupskom arhivu u Krku. Vjerujemo da se Feretić i dalje bavio liječenjem, ali vjerojatno ne dugo, jer je on god. 1825, kako smo sprijeda vidjeli, teže obolio, te je zbog bolesti bio uglavnom vezan za boravak u kući.

IV. RODOLJUBNO DJELOVANJE

Prije nego prijedemo na Feretićeve književnu djelatnost, želimo ovdje istaknuti još jednu njegovu odliku — njegovo rodoljublje, njegovu narodnu, hrvatsku svijest. To je vrlo važno za Feretića, kad znamo u kakvim je on prilikama živio i bio odgojen.

Kako smo sprijeda vidjeli, Feretić nakon završenog školovanja u Vrbniku — gdje je primio svoju osnovnu i svećeničku naobrazbu i bio zaređen za svećenika — polazi na daljnji studij — retorike — u Veneciji. U Mlecima je polazio talijansku školu, učio latinske pjesnike, pisao talijanski pa ipak uza sve to sačuvao svoju narodnu, hrvatsku svijest. — Premda je vrlo dobro poznavao i latinski i talijanski jezik, nije mu to smutilo glavu — kao tolikima, koji su se često vraćali iz inozemstva ponosni na svoje latinsko školovanje i zato glagoljaškoj pismenosti uglavnom nisu bili od koristi.

Feretić ostaje kroz cijeli svoj život pop glagoljaš držeći se one poznate riječi: Tuđe poštuju, a svojim se diči, On se ponosi staroslavenskom liturgijom. On ljubi »naš vlašći, domaći« hrvatski jezik. Stoga on oštro kori one svećenike, svoje suvremenike, koji istiskuju narodni jezik iz crkve i uvode utuđi, latinski. Takvim svećenicima, koji se odriču svoga jezika, on žestoko zamjera pišući ovako: »za nikoju budalaštinu i tašču

veličiju, a u svetoj misi s nerazumnim jazikom latinskim se služe. S čim se je treba dičit i za uvike uzdržat, s tim se nikoji ne uzmanjkivaju špotat i rugat. Mnogi — toliko latinski razumi, koliko i krava španjolski.«¹³³ Uz ovaj naš privilegij, tj. upotrebu staroslavenskog (starohrvatskog) jezika u bogoslužju, Feretić s pravom ističe i drugi naš privilegij, po kojem »s dopušćenjem s. stola rimskoga« — »po crikvah otočkih pištule i vanje-lja popivaju se puku iz tumača jazikom vlašćim dalmatinskim (bošnjanskim, dubrovačkim, hrvatskim, kranjskim),« Kao razlog ovog privilegija ističe Feretić činjenicu da ima svećenika koji ne razumije potpuno staroslavenski crkveni jezik, a pogotovo to vrijedi za one koji služe misu latinskim jezikom. Još više to vrijedi za narod koji ne razumije pravo više ni staroslavenski, a pogotovo ne latinski. Zbog toga: »i dopušća se i popiva se u crikvah slavinskih za da puk bolje razumije, pištula i vanjele, a u nikojih jošće pristup, priglasje i otče naš, ne tujim, nego vlašćim, domaćim i razumnim jazikom,¹³⁴ što jest sve slava i dika slavinskih crikvah i našega slavinskoga naroda.«¹³⁵

U svojoj povijesti o gradu i otoku Krku — u osmom poglavlju »Od jazikov ovog Kerčkog Otoka, i svega Illirria« — Feretić na dugo i široko zanosno piše o slavenskom jeziku u bogoslužju kako privilegiju »Crikvah slavinskih«. On razlikuje dva slavenska pisma: glagoljicu i ćirilicu. Po Feretiću začetnik glagoljskog pisma bio bi sv. Jeronim. To je samo potvrda hrvatske svetojeronimske tradicije u pogledu glagoljskog pisma koja je potrajala sve do u XVIII stoljeće. Zbog toga sv. Jeronim postaje ponos Hrvata.¹³⁶ Zato je i Feretić oduševljeni štovatelj sv. Jeronima Budući da je sv. Jeronim rođen u Dalmaciji,¹³⁷ za Feretića, kao i za stare Hrvate, on je Ilir, Hrvat.¹³⁸ Zbog toga pravdaju se stari Hrvati gdje mu je kolijevka, tj. da li se rodio u Hrvatskoj (Međimurje), Dalmaciji ili u Istri. Feretić ga je smatrao Dalmatincem. Stoga, kad je barbanski kanonik Petar Stanković u svojim brošurama god. 1828. i 1829. dokazivao da je »sv. Jeronim očigledno po rođenju Istranin«,¹³⁹ digli su se Dalmatinci i najvećom žestinom branili su dalmatinstvo sv. Jeronima. Među njima bio je i naš Feretić pa se zbog toga oštro okomio na Stankovića, koji je htio »obući u gaće istrijanske sv. Jeronima, osta on kako i prije obučen u demije dalmatinske«. Takvom tvrdnjom, kaže Feretić, Stanković je uvrijedio naš jezik i narod, pa mu ogorčen dovikuje: »Dalmacije je bila, Dalmacija jest, i Dalmacija hoće bit. Qui potest capere, capiat.«¹⁴⁰

Tolika je bila dalmatinska, zapravo hrvatska, svijest u našeg Feretića. Zato hvali Dubrovčanina Frana M. Appendinija,¹⁴¹ jer »istrgnu i iskinu pravo iz gubca jednomu vuku istrijanskome našega velikoga svetca i dičnoga govornika, blaženoga Jerolima, koji s njim nepravedno ugrabljenim trčaše iz Dalmacije za prenesti ga u Istriju.¹⁴² — Zbog toga i povlastica starohrvatskog jezika u našim crkvama ima svoje početke — u dozvolama »Pape Damasa, i Mikule parvoga.«¹⁴³

Međutim su »slova slovinska«, tj. ćirilica (crkvena) »od Constantina nikojega Ljubomudraca iznajdena«. Feretić kao prosvjetljen čovjek, katolik i glagoljaš, s ljubavlju govori i o slovima sv. Ćirila »koja Dalmacija i danaska uzdrži«. Feretić ovdje sigurno misli na glagoljicu, koja se upo-

trebljavala u liturgiji u dalmatinskim crkvama sve do najnovijeg uvođenja narodnog jezika u bogoslužje (god. 1965.).¹⁴⁴

Kad je riječ o glagoljašu Feretiću, ne može se mimoći njegov ne mali udio u studiju tzv. Kločevog glagoljaša,¹⁴⁵ čime je Feretić dao »lijep prilog za istoriju slavenske filologije«. ¹⁴⁶ Kad je grof Paris Cloz našao rukopis u svojem dvorcu Marija-Stein blizu Kuffsteina u Tirolu, budući da se radilo o glagoljskom rukopisu koji nije znao čitati, impresionirala ga je latinska bilješka u kojoj je pisalo da je taj rukopis pisan rukom samoga Jeronima.¹⁴⁷ Budući da je u latinskoj bilješci riječ o Luki Rinaldisu — svećeniku krčke biskupije — i o Ivanu Frankopanu — gospodaru otoka Krka, Cloz se 3. siječnja 1829. god. obraća pismom krčkom biskupu Ivanu Šintiću. U pismu Cloz priznaje da ne zna u kojem je jeziku pisan rukopis, stoga mu prilaže nekoliko redaka kopiranih s originala, da se ustanovi da li je taj jezik uistinu postojao za vrijeme svetoga Jeronima i da mu se razjasni da li je to doista vlastoručno pismo (autograf) sv. Jeronima. Biskupa moli neka poduzme sve potrebno da bi se ispitala sve okolnosti, a on će snositi sve eventualne troškove, te završava: »Se tale manoscritto e veramente autografo del nostro Santo, io pubblicherò il possedimento, affinché la storia e la S. Chiesa ne possa rittrare il maggior frutto possibile«. ¹⁴⁸

Biskup Šintić, rođeni Krčanin, za kojeg se znade da je i sam bio sklon glagoljanju (poznat je, naime, njegov stav prema osorskom biskupu Rakamariću, koji je ukinuo glagoljanje u Velom Lošinju),¹⁴⁹ predao je svu stvar na ispitivanje popu Ivanu Feretiću u Vrbniku i zamolio ga da on sam grofu odgovori. Iz ovog se može zaključiti koliko je povjerenje imao biskup Šintić u Feretića, koji je kod njega uživao glas učena čovjeka i dobrog poznavao glagoljice. Feretić se rado prihvatio posla, razgledao je Cločevo pismo Šintiću i njegovu malu kopiju od nekoliko redaka, te je u odgovoru Clozu i u svojoj rukopisnoj knjizi »Komad skazanja i povidanja od grada i otoka Kerškoga« izrazio svoje mišljenje da je autentika vjerodostojna, te da je Cločev rukopis doista autograf sv. Jeronima, pisan »manu propria S. Hieronimi«, i da se ostaci rukopisa nisu mogli naći na Krku. Feretić piše da bi trebalo putovati u Trident¹⁵⁰ i proučiti sam rukopis, jer na temelju pripisane kopije, zaključuje Feretić, Cločev je kodeks »ispisan jazykom hrvatskim, a slovima glagolskim, dali od sadašnjih mnogo različna. Od ovih i ja nikoliko vidih, dali mnogo zlo potegnjenih, jer potegnjene od Italijana, koji ne pozniva ni našega jazyka ni glagolskoga pisma; sve potezi tako zločesto bijaše učinil, da se jedva mogaše koja besida dvignuti i razumiti, poklam ista slova jesu mnogo različna, premda i glagolska, od sadašnjega glagolskog pisma. Na ovi isti list poslani od gospodina barona ja odgovorih, jer tako hotijaše naš presvitli gospodin biskup, kojemu od gospodina barona on bijaše poslan u istomu prosiť ga, da nam pošalje isti kvinterni za moći lakše i bolje iskusiti je, dali jednu takovu milošću nehti učiniti ni iste kvinterni simo poslati.« Na temelju toga Feretić zaključuje da je — ako je istinito što se čuva u Mariasteinu — sv. Jeronim bio Hrvat, te je pronašao i glagoljska slova. Od Jeronimova prijevoda Svetog pisma sačuvao se, eto, »mrvičak«, da znamo: »koliko jest on trutil i posloval za ugodnost svoga

jazika i svoga naroda«. — »S ovim, koja do sada upisah, ne proslavih dosti niti dospih svu skazat cinu, koja se nikada činjaše od nas i od našega Kerka, u kome se nikada hranjaše oni dragi zaklad, koji se sada u Mariasteinu nahodi.«¹⁵¹

U vezi s time primjećuje Milčetić: »Šteta, što nam nije Feretić za-bilježio cijelu korispodenciju; no i ovo, što nam priopćuje, lijep je prilog za istoriju slavenske filologije. Sa svojim originalnim bilješkama o starom romanskom jeziku dospio je već Feretić u istoriju romanske filologije, a sada evo čedno ulazi i u slavensku.«¹⁵²

Nakon ovog, tj. o Feretiću kao odlučnom glagoljašu, evo još nekoliko podataka o njegovom rodoljublju.

Njegova ljubav prema vlastitom narodu i vlastitoj domovini bila je jedan od najjačih razloga i poticaja da pristupi pisanju jednog od najvećih i najvažnijih svojih djela, tj. *Povijesti grada i otoka Krka*. On je to sam posebno istaknuo u *Predgovoru Blagomu Štiocu*. U tom predgovoru autor najprije ističe svrhu radi koje se odlučio na pisanje povijesti. Poznati filozofski princip — Upoznaj samoga sebe — Feretić proteže i na poznavanje svoje domovine, te kaže: »Jesu mnogi, koji žele znati što jest Azija, što Afrika, što se nahodi u Europi i zato kupuju najprva svitopisanja, išću poznanstva od kraljevina, i gradovi, a ne poznaju što jest njihova otačbina: ovim ovakvim može se slobodno reći, da se svimi svita prostranoga poznanstvi, kad nemaju unutarne svoje otačbine poznanstvo, da pravo ništare ne poznivaju...« Za takvo nepoznavanje svoje domovine, kaže Feretić, »da je stvar posve sramotna i špota mnogo dostojna! Imati oca a ne poznivati ga... Stati takojer i u otačbini, da ne poznavati što je otačbina. Gibnut za svitom, a ne za otačbinom. Imati vas svit u glavi, a otačbinu za plećmi.«¹⁵³

U istom Predgovoru, tj. u dodatku k strani 4. (Pag. 4), priznaje da će ga to pisanje stajati velikog truda. A onda kaže da vidi kako se mnogi trude za stvari bez cijene i neopotrebne, da hvale ovo i ono — čak buhu i muhu, te piše: »Zašto bi se ja imal strašit truda za moju otačbinu.«¹⁵⁴ Na koncu predgovora kaže da su na taj trud »privabile i mnogo potaknule... skrbljivost, i dragost«. To su, eto, ona dva glavna razloga zbog kojih se odvažio na pisanje svoje pripovijesti grada i otoka Krka, tj. skrb da ne propadnu mnoge uspomenene našeg otoka i ljubav prema domovini. Evo, što Feretić o tome kaže:

»Parva, tj. skrbljivost, jer vidjahomo, da mnoge uspomenene stvarih ovoga otoka izgiba, i u zaboravljenje vikovito propada; zato odredihom sabrati je, i sabrane pomljivo ovde upisati je; i tim načinom poslidnjim našim za uspomenutje dugovično poslati je. Ovo izgubljenje stvarih, ja svaki dan sve to veće videći, činjaše mi se, da serdce neprestano u meni bući, i govori mi: Collige, quae superaverunt fragmenta, ne pereant (Ioann. Cap. 6). Nu saberi pomljivo, i sakupi skerbno, sve ono, što jošće ni starina izjila, dobnost pomarsila, i što još nije požderljivo vrime dokončalo...«

Druga, tj. dragost, jer samo pritisnuće k otačbini serdca našega, višekrat u pečali truda tako nas je uklopilo, ukripilo, i nje ljubav priveliku u nama uzbuditi činilo; da i ne početa počnemo, i početa doveršimo. Je-

dina bo sverha, za koju ova hotihom sabrati, nije bila druga stanovito; van sama dragost pram otčbini, i ljubav prema našim otočanom, koji kad budu upitani od svoga otoka, poroda, i istoka, hote tudje gotovi biti za odgovoriti, i zadovoljiti, onim, kojih budu na to potribovali, i željno ispitovali...

*Svi pod nebom, najveć sini,
Dužni jesu Domovini.*

Zato i ja sin zahvalni mojoj majki otačbini, ova hotih iz razlikovitih mistah sabrati, kratko ispisati, i tebi, štioče pridragi! pred oči postaviti; za da i ti, kano narodi, istok svoj poznadeš. — Stoj zdravo.¹⁵⁵

U svom rodoljubnom zanosu Feretić, tumačeći porijeklo imena Slaven,¹⁵⁶ podržava ono mišljenje po kojem je izvor toga imena u riječi *slava* (gloria): »I ovo je pravi i istiniti istok imena slavinskoga, i prava i vlastita besida od svih najvridnijih i najdostojnijih pisaca prijata i prigrljena. Ovo poradi njihova slavnoga i viteškoga vojevanja i življenja.«¹⁵⁷

Feretiću »prava matica jazika«, ...« jest naš slavinski.¹⁵⁸ Njemu je naš jezik najljepši, najsladi, najčistiji, najugodniji. U tom smislu piše: »Sin najsladši i najlipši, rojeni od ovoga jest naš jezik Dalmatinski, koji u sladkosti i u krasoti nadstupa svaki drugi jezik slavinski. Najčistiji, najprostiji i najugodniji nakon ovoga jest jezik bošnanski, a jest u tome ništo pohvaljen i jezik dubrovački, jer ova dva kod mudrih, koji s njima pišu, jesu tako čista, da se ni jedne stranske beside u njima ne samo ne nahodi, dali i nepozniva...«¹⁵⁹

Feretić opet vrđi: »nedvojbeno je i općeno mnenje, da jezik ilirski najviše svita obstira i pokriva... On bo je jezik najrašireniji koji se na svitu pozniva.« Slavinski je »majka jazika« koji ima svoje vrelo u Babiloniji i tko zna ilirski, može doći do Kine i Japana, osobito tko govori *bošnjanski* »koji jedva je ikoliko različan od našega domaćega, i Dubrovački, koji govori se, da jest stari jezik ruski.«¹⁶⁰

Iz ovih nekoliko Feretićevih znanosnih citata proizlazi njegova ljubav prema rođenom, materinskom jeziku, pa mu od srca želi svaki napredak. U vezi s time ističe kako slavenski jezik može biti bez tuđih riječi i piše: »Škoda samo da nije težan... ali da bi mudri više u njemu tudili i težali, jošće bi ga i krasnijega i ugodnijega i obilatijega u svemu učinili.«¹⁶¹ Stoga ističe da su se Slavinci više trudili oko nauka, a manje mahali mačem, bili bi glasovitiji; a da su se hrvatski književnici više trudili, bio bi naš narod slavan koliko i Talijani, Francuzi i Nijemci...¹⁶²

Nakon rečenog neće nam biti čudno što se i danas za Feretića u Vrbniku kaže da »je bio veliki narodnjak-Hrvat« i neprijatelj »šarenjaka« (talijanaša).¹⁶³

V. KNJIŽEVNI RAD

Uz sprijeda navedene službe, koje je Feretić obavljao kao svećenik i član vrbničkog seoskog kaptola, on se također bavio i studijem i pisanjem. Već smo sprijeda spomenuli kako se za njega kaže da je kao mlad

svećenik mnogo putovao, dok je u starijim godinama mnogo pisao.¹⁶⁴ Pisao je nešto latinski i talijanski, ali najviše hrvatski.

Sav Feretićeve književni rad sačuvan je u rukopisima, ali i od ovih neki su nestali, a sačuvani su nam barem djelomično u štampi, ukoliko su bili objavljeni. Međutim, nijedno od njegovih djela nije bilo u cijelosti tiskano, premda je želio da bi njegov nećak — kasniji krčki biskup dr Franjo Anijan Feretić — tiskao koje od njih.¹⁶⁵

Svi su rukopisi tiskani latinicom pravopisom onog vremena, o čemu ćemo kasnije nešto više reći, a prepisali su ih većinom tadanji vrbnički djaci (žakni). Sva književna rukopisna baština Ivana Feretića prešla je po njegovoj smrti u ruke njegova sinovca biskupa Feretića,¹⁶⁶ od njega na njegova brata Antuna i zatim po pravu nasljedstva, na njegova sina dra Iva Feretića, liječnika-zubara. Sada se sačuvani rukopisi čuvaju kod baštinka ovoga posljednjega u Rijeci.¹⁶⁷ Rukopisi sadrže pjesme, te obrađuju povijesne i prirodopisne teme.

Evo njegovih djela, kronološki raspoređenih, tj. prema vremenu pisanja:

1. *Pohvala od Svetoga Ivana Karstitelja Proroka i Mučenika, u kojoj se dokazuje, da Ivan jest najveći od svih svetaca i svetice božjih, i to polag svidočanstva Isukrstova . . .* Godine 1813, stranica 50 u prov.¹⁶⁸

2. *Poemata Sacra. Omnia haec Metro illirico digesta 1815. — Popivanje sveta u Svetih knjigah pisme pisam nazvana illiti Druženje ali zaručenje Karsta Gospodina s Crikvom Svetom . . . redkom illiričkim upravna i u ovu knjižicu uložena trudom Ivana Feretića, Crikve Plovanske Vrbničke svećenika. Lito Gospodnje 1815. Stranica 36, i to do stranice 8. predgovor u prozi, a na ostalih 28 stranica — na jednoj strani doslovni prijevod u prozi, a na drugoj u stihovima.*¹⁶⁹

3. *Pohvala Pričiste Dvice Marije (11 stranica).*¹⁷⁰

4. *Fragmen Historiae Civitatis et insulae Veglae. Opus criticum.*¹⁷¹ *Nobilissimis notis illustratum et locupletatum atque ex optimis probatae fidei Historiographis et Geographis depromptum et in hoc mediocre exemplar brevi metodo, simplici stylo ac materna lingua, verissime, in quantum licuit, conscriptum et redactum. Studio et Labore Ioannis Ferretich parochialis et Decanalis*¹⁷² *Ecclesiae Verbenicensis sacerdotis.*

Ispod latinskog naslova knjige slijedi hrvatski:

Komad skazanja i povidanja od grada i Ottoka Kerskoga illiti Veglskoga. Dillo ogovorno.^{171a} *Priplemenitimi billiskami ukraseno i obogachieno ter iz privridnih i privirnih Skazanja piscalaczah, i Zemgliopisalach, izvadjeno, i u ovu sridgniu kgnigu kratkim nacinom, prostim govorenjem, i Materinskim jezikom virno, u koliko bi moguchie, slozeno, i ispisano. Pomognio i trudom Popa Ivana Ferettichia (Plovanske, i Starescinshe illi decanalske*¹⁷² *Crikve Verbniske Redovnika. (1819.)*¹⁷³

5. *Apostrophe Controversistica, Metro Illirico dimensa: In qua errores Atheistarum solis naturalibus aequae, ac compediosis rationibus concise,*

ac faciliter evincuntur... Opus Collectum, Cantantum, et studiose concinnatum A. R.^{do} Dom.^{no} Ioanne Ferrettich, Parrochialis Ecclesiae Verbenicensis Sacerdote. Anno Domini 1823.

Zatim slijedi naslov na hrvatskom:

Pramkrenutje Prigovarateno, u Redki Iliričke razmireno: u komu zabude Bogonikov samimi naravskimi i posve kratkimi razlogmi u kratko, i lahko pridobivaju... Dilo Sabrano, ispivano, i pomnjivo upravno od Popa Ivana Ferrettichia, Redovnika Plovanske Crikve od Verbnika. Godišća Gospodinova 1823.

6. *Littopisanja stvarnih dogojenih i zimirutih, ili kratko sabranje i ispisanje stvarnih zabiljivih, ovde i onde po svitu pripećenih od 1792. do 1814. U Verbniku 1824. Prema Vj. Spinčiću djelo ima 124 stranice, a prema I. Milčetiću 146 stranica.*

7. *Pisme i popivanja Ivana Ferrettichia Redovnika Starescinske, illiti Decanalske Crikve od Verbnika, Sloxene za vechiu slavu boxju, i svetac njegovih. Tollikojer za hasen i korist duhovnu svakoga clovika... U Verbniku G. G. 1825. — Knjiga u formatu 19 × 28 cm ima 292 stranice.*

8. »Kazalo bukvično« raznih trava, zatim »mnogih drivak, stablah i travah, trimi jeziki ispisanu (hrvatski, talijanski i latinski), i iz mnogih travoznanaca sakupljeno, a to za veću lahkoću svakoga, koji želi uvižbati se u poznanstvu od travoznanstva. Sabrano pomnjom popa Ivana Feretića lito 1830. Prikazano svakomu Slavincu, koji bude hotel obogatiti se s ovim lipim poznanstvom i uvižbati se u ovom otajstvenom i božanstvenom nauku.« — U toj knjizi, koja ima 133 stranice dolaze također na tri jezika i nazivi raznih riba morskih i slatke vode, ptica, itd.¹⁷⁴

9. Prema I. Milčetiću Feretić je »napisao knjižicu na hrvatskom i talijanskom jeziku« o lijeku, koji je on sam pronašao, protiv zmijina ujeđa.¹⁷⁵

10. O književnoj Feretićevoj djelatnosti zapisao je Petriš ovo: »... On je i pisao historiju, t. j. povestnicu od Verbnika, u kojoj je tikao povestnicu i od drugih mesta i od svega Vejskoga školja, ali budući da je prije smerti bio se pomamio i mnoge svoje pisme raskidao i nesrićno umro u takovome stališu, za to se bojim, da je Index alfabeticum herbarum stratio, kojega je on napravio u tri jezika: hrvatski, talijanski i latinski, a mnogim travam je postavljao i gerški naslov. Bio je napravio i prigovaranje (disputa) koji je najveći svetac u rajju; život, muku i smert svete Margarite u verse i mnoge druge bogoljubne pisme ispisan je. Ne znam, je li što ostalo, jer se do njegovih pisam ne može dokučiti nitko, jer brane njegovi potomci nje kazati.«¹⁷⁶

Od navedenih Feretićevih djela sačuvana su 3, 4, 5 i 7 u cjelosti, u rukopisu. Nekoliko poglavlja njegove povijesti grada i otoka Krka bilo je štampano u »Pučkom prijatelju« u Krku god. 1901. i 1903, kako ćemo kasnije vidjeti.

Djela »Littopisanja« (pod 6) i »Popivanja« (pod 2) bila su štampana, ali ne u cijelosti. Prvo, u spomenutom »Pučkom Prijatelju«, god. 1901,

1902. i to, izgleda, potpuno ali bez autorova predgovora i komentara.¹⁷⁷ A drugo, u beogradskim Popovićevim »Prilozima« god. 1928, ali samo onaj dio u stihovima, a bez uvoda i komentara.¹⁷⁸ Originalni rukopisi ovih dvaju posljednjih djela negdje su se zametnuli, pa bi ih trebalo svakako pronaći.

Nisam dobio na uvid ni rukopisa navedenih sprijeda pod brojem: 1, 8, 9 i 10. tj. »Pohvale od Svetoga Ivana Krstitelja...« god. 1812; »kazalo bukvično« (*Index alfabeticum herbarum*); knjižice napisane na hrvatskom i talijanskom jeziku o lijeku protiv zmijina ujeda; te »život, muka i smrt svete Margarite« u stihovima. I ove rukopise treba pronaći, da ne bi propali.

Kako se dade zaključiti iz naslova sprijeda navedenih djela pod 1—10, Feretićeva se književna djelatnost proteže od god. 1812. do 1830. Prema tome, počeo je pisati u 43-oj godini svoga života, a bavio se pisanjem do svoje 61-e godine, kada je zbog teške bolesti morao napustiti svaki daljnji rad na naučnom i književnom polju. Istinita je, dakle, konstatacija njegovih biografa da je Feretić počeo pisati u starijim godinama.¹⁷⁹

Uzevši sve rečeno u obzir, mora se zaključiti da je Feretić bio vrlo nadišan i marljiv čovjek. On je u pisanje svojih djela morao uložiti mnogo truda i vremena. Njegov književni rad — što u stihovima što u prozi — obuhvaća preko 1000 stranica, uglavnom velikog formata, tj. 19 × 28 cm. Činjenica da se Feretić kod pisanja, osobito povijesnih djela, mnogo i obilno služio literaturom još nam posebno govori o vremenu i trudu koji je morao uložiti u pisanje svojih djela.

Iz Feretićevih djela vidi se da je bio vrlo načitan i naobražen čovjek. Pozna velik broj pisaca koje citira i na koje se poziva u svojim historijskim i drugim djelima. Uz Sveto pismo, crkvene oce (sv. Jeronim, sv. Augustin i dr.) i pisce, pozna Feretić i mnoštvo drugih autora klasičnih i novijih, kao i svojih suvremenika. Tako u svojim djelima spominje: Cicerona, Livija, Plinija, Seksta Rufa, Prokopija, presbytera Diocleasa, Porfirogeneta, Tomu arcidjaka, Luciusa, Dubravija, Praja, Appendinija, Kopitara, Vinciguerru, Vitezovića, Orbini, Bede, Valvasora, Petra Stankovića, Glavinića, Farlattija, Belostenca, Della Bella, Sebastijana Dolci, Hreljanovića, Minucci, latinske pjesnike, enciklopedije i druge. Iako je Feretićeva načitanost velika, vjerojatno nije pročitao sve pisce koje navodi u svojim djelima, već je za mnoge znao iz tuđih citata.¹⁸⁰

Po svom književnom radu Feretić stupa u veze s kulturnim radnicima. Tako npr. s uglednim Krčaninom Nikolom Udinom, poznatim pod imenom Algarotti, profesorom klasične filologije u Salzburgu i župnikom francuske crkve sv. Ane u Beču. Skupljao je i građu za povijest otoka Krka te se vjerojatno s time u vezi dopisivao s popom Ivom Feretićem. Ovaj mu je pružio podatke o vlaškom jeziku o Poljicima na Krku, i dao mu tekst »Oče naša« i »Zdravo Marije« na vlaško-poljičkom jeziku.¹⁸¹

Svojim književnim i znanstvenim radom dao je Feretić lijep prilog i poznavanju starog romanskog jezika u gradu Krku. Feretić je, naime,

napisao u svojoj »Povijesti« da se u gradu Krku (Veglia) govori pored slovinskog, talijanskoga i latinskoga još i »jezik vlašći, kojega općeno zovu jazik ćuski«. Time je Feretić stupio u historiju romanske filologije.¹⁸² — A svojom korespondencijom o Kločevom glagoljašu, o čemu je bilo sprijeđa opširnije rečeno, dao je lijep doprinos historiji slavenske filologije.¹⁸³

Feretić ovim svojim radom stupa u red hrvatskih književnika, makar je do sada malo poznat, a svojim sveslavenskim, naprednim idejama i svojim zauzimanjem za opću prosvjetu naroda postaje preteča ilirizma. On kori hrvatske književnike što su se malo trudili oko narodnog prosvjećivanja, jer da su se više trudili, bio bi naš narod slavan koliko i Talijani, Francuzi, Nijemci...¹⁸⁴

Ovo poglavlje o Feretićevom književnom i naučnom radu završit ćemo riječima I. Milčetića: »Uvažimo li, da je Feretić pisao svoja djela u malom Vrbniku, u onako neznatnom milieu-u, i da je bio jednostavni vrbanski pop, divimo se njegovoj želji za naukom, njegovoj uglednoj knjižnici, njegovoj spisateljskoj marljivosti i plodnosti, što mu zajamčuje mjesto u istoriji hrvatske književnosti.¹⁸⁵

Nakon ovog općeg uvoda u Feretićev književni i znanstveni rad, donijet ćemo ovdje — radi informiranja naših čitalaca, a i boljeg uvida u značenje njegovog rada — kraći prikaz njegovih djela, i to prema materiji. Međutim, nadamo se da će se naći drugi koji će se i stručno obazreti na njegova djela, jer je i I. Milčetić na jednom drugom mjestu zapisao i ovo: »Vrijedno će biti pozabaviti se drugdje oko djela ovoga vrijednog vrbničkog popa i doslije nepoznatog hrvatskog književnika.¹⁸⁶

VI. FERETIĆEVA POVIJESNA DJELA

Budući da veći dio Feretićeva književna i znanstvena rada obrađuje povijesne teme, odlučio sam da se najprije obazrem na njegova povijesna djela. Feretić je, naime, napisao dva povijesna djela. U jednom obrađuje povijest grada i otoka Krka, a u drugom povijest od francuske revolucije do Napoleonove smrti, s osobitim obzirom na otok Krk, tj. događaje od god. 1792—1814. — Ovamo bi spadale i njegove pjesme koje imaju povijesnu temu, kao što su »Pisma od pregrubih stvari, koje Francezi učiniše...« i »Pisma od krvavoga boja...«, ali o tome nešto opširnije kad bude riječ o Feretićevim pjesmama.

Prije nego li prijeđem na prikaz gornjih Feretićevih povijesnih djela, želim istaknuti da je Feretić prvi koji je pokušao obraditi povijest otoka Krka. On je prvi zaorao brazdu na tom polju te se s punim pravom može smatrati pionikom krčke historiografije. Njegov povijesni rad spada u godine 1819—1826. Povijest grada i otoka Krka počeo je pisati god. 1819, a završio je pisati 1826, dok su »Littopisanja stvari dogojenih god. 1792—1814.« napisana god. 1824.

Međutim, sva su ostala povijesna djela o gradu i otoku Krku napisana kasnije. Prema tome, Feretićev je povijesni rad posve izvoran, dok su

se drugi eventualno mogli poslužiti njegovim djelima. Tako I. Milčetić drži da je dr Ivan Cubich znao za Feretićevo povijest, jer Cubich i Feretić upotrebljavaju otprilike iste izvore, te »vjerojatno je ipak, da mu je netko pocrpao iz Feretićeve djela istoričku literaturu.«¹⁸⁷

Iza Feretića slijedit će razna povijesna djela pojedinih povjesničara, koja će obrađivati djelomično ili u cjelini povijest otoka Krka. Prvi među njima bit će Vrbničanin *Josip Antun Petriš*, koji je svoje djelo napisao 1853. i 1858 godine; u dva sveščića, na memoarski način opisuje političke i vjerske prilike u Vrbniku prilike u kojima se negda živjelo u njemu.¹⁸⁸ Čini se da se Petriš nije služio Feretićevim rukopisom, jer se sam tuži, da »se do njegovih pisama ne može dokučiti nitko, jer brane njegovi potomci nije kazati.«¹⁸⁹

Zatim su slijedila ova povijesna djela o Krku: *A. Imppastari, Cenni storici sull' isola di Veglia*, Trieste 1862; *Ivan Crnčić, Najstarija povjest krčkoi, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim 1867; *Gian. Bottista Cubich Notizie naturali e storiche sull' di Veglia*, Trieste 1874¹⁹⁰ Mnogo vrlo lijepih podataka za povijest otoka Krka do god. 1480. nalazimo u knjizi *Vjekoslava Klaića o krčkim knezovima Franko-panima*. Mislim da ne smijemo ovdje mimoći ni djelo *Teofila Velnića, Košljun kod Punta na otoku Krku, kulturno-povijesni prikaz*. Djakovo 1968.

1. Povijest grada i otoka Krka

Najvrednije i najopširnije Feretićevo djelo svakako je njegova povijest grada i otoka Krka. Original djela sačuvan nam je samo djelomično, tj. 87 stranica u velikom formatu 29 × 42 cm. Međutim, djelo je sačuvano u cijelosti u prijepisu. Format prepisanog rukopisa je 24 × 36 cm i broji 208 numeriranih stranica, te 14 stranica s kazalom i s drugim s poviše oko 100 stranica dodatka koje je autor na raznim mjestima vlastitom rukom naknadno umetnuo kao dopunu prvotnom tekstu. Ako se ovome doda još 34 stranice (Predgovor i Pristupni Predgovor), djelo zapravo ima 256 stranica uz kasnije dodatke.

Feretićevo djelo prepisao je na čisto vrbnički žakan Mate Gršković, koga su Vrbničani zvali »Kukuriku«, jer bi navodno dolazeći u Vrbnik — u svoje rodno mjesto — zakukuriknuo dolje na obali da ga čuju gore na brijegu.¹⁹¹

Prijepisu je dodano mnoštvo naknadnih dodatka i ispravaka koji potječu od ruke samoga autora. Možda je Gršković štogod mijenjao Feretićeve jezik, međutim da je Feretićevo djelo autentično, dokazuje okolnost što ga je Feretić kasnije sam nadopunjavao i ispravljao. Gršković je prepisao knjigu vrlo lijepo, skoro kaligrafično, ali dosta nesavjesno, što dokazuju neke rukopisne i jezične neispravnosti koje treba njemu pripisati. Kod prepisivanja ispuštena je po koja riječ, te je zbog toga dosta mjesta nerazumljivih. Feretić je kasnije nastojao štogod ispraviti, ali nije sve ispravio. Kako je rečeno, mnogo je dodavao prvotnom tekstu, tj. prema tome kako mu je dolazila do ruku nova literatura.¹⁹² — Fere-

tićevo pismo u dodacima dosta je nečitljivo. To su koncepti bez stila — nabačene misli. Mislim da to treba pripisati njegovoj teškoj duševnoj bolesti od koje je bolovao od god. 1825. sve do svoje smrti.¹⁹³

Kako je već sprijeda rečeno, Feretićevo djelo ima naslov na latinskom i hrvatskom jeziku, a između jednog i drugoga nalazi se grb grada Krka (Veglia), tj. čuk (sova), koji je loše izrađen i bojadisan, oko njega je natpis na latinskom jeziku: »*Vigilis Veglae Communitas*«. ¹⁹⁴

Prije svega skrećem pažnju na njegov »*Avvertimento*« (Napomena) na nepaginiranom drugom listu na početku djela. U ovoj izjavi Feretić ističe kako je i zašto napisao povijest grada i otoka Krka, kao i trud (*grande fatica*) koji je uložio u pisanje ove knjige. Ovom očitovanju dodao je pisac i svoj P. S. (*Post scriptum*), u kojem izražava svoje mišljenje o štampanju djela.

Na početku Feretićeve djela nalazi se »*Predgovor Blagomu Sctioczu*« (str. 1—5) u kojem autor ističe svrhu radi koje se odlučio na pisanje svoje povijesti. Zatim govori o načinu pisanja, tj. o uporabi pisanih izvora (»*Istorija*« ili povidanje) i usmene tradicije (»*Tradizione*« ili pre-datje), te kako želi biti objektivan. I napokon, ističe kako je mnogo truda uložio u pisanje svoje povijesti, ali sve je to rado učinio iz ljubavi prema našoj narodnoj povijesti i iz ljubavi »prama otačbini, i ljubavi pram našim otočanom« (str. 5).

Nakon predgovora čitaocu slijedi: *Pristupni Predgovor, illiti Uvod, ali Rukovod, u ovo dilo*« (str. 6—34), u kojem autor na dugo i široko iznosi razna mišljenja o kolijevci ljudskog roda s osobitim obzirom na porijeklo naših pređa. — Zatim piše o »našem slavinskom jeziku« koji je »matica jazika« svih drugih jezika.¹⁹⁵ Govori i o imenu, dotično o imenima, Slavena. O tome piše: »Danaska ovo ime *Iliričko, Slavinsko, Kroatško illiti Hrvatsko, zlamenuje jedan narod*« (str. 28). Međutim, od svih najdraže mu je ime Slavinci, jer ima svoj izvor u riječi *slava* (lat. gloria) i »ovo sve poradi njihova slavnoga i viteškoga vojevanja i življenja«. ¹⁹⁶

Tek sada, nakon ovog uvodnog dijela, Feretić prelazi na glavni predmet svoga djela, tj. na povijest grada i otoka Krka. Naslov toga djela glasi: *Slidi povidanje i skazanje od grada i otoka Kerškoga*.

Povijest grada i otoka Krka počinje sa stranicom 1 i završava sa stranicom 208. K tomu treba dodati još oko 80 stranica kasnijih autorovih dodataka. Stranice 209. i 210. i dalje do stranice 222. bile su kasnije numerirane i sadrže dodatka samoj povijesti. Djelo je podijeljeno na 27 poglavlja, kako proizlazi i iz kazala na stranicama 208, 209. i 210. Neka od ovih poglavlja bila su u cijelosti ili djelomično štampana u »Pučkom prijatelju« u Krku god. 1901. i 1903.¹⁹⁷

Radi informiranja naših čitalaca donosimo ovdje kraći osvrt na samu povijest.

U prvom poglavlju govori općenito o otoku Krku, tj. o njegovu imenu, smještaju, veličini te prirodnom bogatstvu; otok ima svega dovoljno, osim lana i konoplja (str. 1). Slijedeća dva poglavlja posvećuje raznim imenima otoka Krka, koji se nazivao *Cyrulo, Curictica, Curicta, Vecla, Vicla*, »slavinski Kark, i Kerk, kao i Zlatni otok (*Isola d'oro*) i Čuski

poradi ćuka koje je zlamen pečatni općine istoga otoka" (str. 6). Naziv »Ćuski« Feretić dovodi u vezu s vjekovnom borbom Krčana protiv gusara (moreroi), a kasnije protiv uskoka, koji su ih silili da budu uvijek na straži-budni (bditeljni) kao ćuk (sova) da ih ovi ne zaskoče i ne orobe (str. 6—10).¹⁹⁹ U četvrtom poglavlju (str. 10—15) govori o prastanovnicima otoka Krka, tj. o Ilirima, a u petom o dolasku Kelta i Japoda u Ilirij i na otok Krk. U šestom i sedmom poglavlju (21—34) Feretić raspravlja o osnivačima krčkih gradova i vladaocima otoka Krka, te o njihovoj samostalnosti (samovlasnik i samovladalac). Prema Feretiću »Jason Kurete i jedan od petih Kureti s jednim dilom od Vindov« na prolazu za Italiju dođe na Krk i tu se nastani, te sazida »Gradac na vrhu polja Vrbenškoga...« (str. 22) i »položi temelje od grada Kerka, ili Karka. I (...) prozva od svoga imena Kureta, Curictum...« (str. 23). U vrlo dugom osmom poglavlju govori o jezicima otoka Krka. Odmah na početku piše o »iliričkom jeziku«, koji je »majka jezika« i »najrašireniji jezik« na svijetu (str. 34). Posebno se obazire na staroslavenski jezik u bogoslužju i na razna izdanja misala i časoslova, te posebno ističe rukopisne knjige, tj. »Pisoruku, kako se jošće i danaska ovde u ovoj dekanalnoj crkvi i očitovi vidi«, tj. u Vrbniku (dodatak str. 42b). U ovom poglavlju donosi zanimljive podatke o staro-romanskom jeziku u Krku — zvanom »ćuski« (kojima je veoma zainteresirao romaniste) kao i vlaškom jeziku u Poljicima na Krku.²⁰⁰ U devetom i desetom poglavlju nakon rasprave da li je otok Krk bio stalno napučen, govori o pojedinim mjestima na otoku Krku.²⁰¹

Grad *Krk*, sjedište crkvenih i svjetovnih vlasti, vrlo je star. Sa svojim »Podgradik«-om (suburbij) broji oko 333 obitelji, a sam Krk ima oko 700 stanovnika (str. 46—47). Inače su Krčani odani piću i vruće ćudi (Taližani). I na koncu govori o gusarskom napadu Engleza na Omišalj i Krk god. 1808. (str. 52—53).²⁰² Zatim prelazi na *Bašku* (»Beška« ili »Bečka« — od beči, tj. mletački bezi — novac). Pohvalno se izražava o Baščanima koji »jesu mnogo bditeljni, i trudljivi, providni i dobri težaci...: Po broju pučanstva »nadstupa svaki kaštel ovoga otoka« (str. 57). Ime *Vrbnik* izvodi »od trave verbene, hrvatski sporisca.²⁰³ Hvali svoje Vrbničane, jer su »verni, daroviti i mnogo za stranskoga človika prijazni i dobrostivi... vazda žestoki za braniti stare običaje i stare pravice...« Zatim ističe bogatstvo vrbničke općine (kotar), a posebno vrbničko »lipo i rodno polje, ali samo zato lošavo, što mu ga voda topi i tare...« (str. 59).²⁰⁴ Govoreći o *Dobrinju* piše: »Ovi gradić neima nikakove twardinje, jer je otvoren po svuda.«²⁰⁵ A govoreći o njegovom imenu piše: »*Dobrinci* uzeše ime od dobroti...«, koje im nadjenuše »tati i lupeži« (str. 61).

Omišalj spada među najstarije gradiće ili kaštele otoka Krka. Za Omišljane piše: »Omišljani jesu dobri težaci, mornari, mnogo umitni i hisni ljudi. Imadu lipe livade i lugi... jedno jezero s više vrstimi ribah obilato...« (str. 62). Za *Dubašnicu*, »koja uzimlje ime od Duba«, kaže da je bila najkasnije nastanjena, i to »iz bližnjega Primorja Ungarskoga... i iz Istrije iz pod Učke.« U dokaz tome poziva se na sličnost ženske nošnje u Dubašnici s onom u Kostreni i Bakru (str. 45).²⁰⁶ Za Dubašanjane kaže da znadu živjeti i štediti (str. 63). Piše i o osamljenoj župnoj crkvi sv.

Apolinara.²⁰⁷ O *Poljicima* govori zajedno s Dubašnicom, jer »prija bijahu sve jedno isto i sudija i plovanija... *Poljičane* jesu skoro iste naravi ka' i *Verbenčani*« (str. 63). Govoreći o poljičkoj plovanskoj crkvi, piše: »*Poljica* imaju zvonik, kako ga nima vas otok od Krka« (str. 64).²⁰⁸

Slijedeće — jedanaesto — poglavlje Feretić posvećuje pitanju zašto se Krčani, osobito Krčanke, oblače u crninu (str. 64). U ovom poglavlju Feretić spominje neki rukopis »na hartu Pergameni«, u kojem »nahode se osobice upisane ove beside, koji slide, tj. 1617. to lito bi velika smutnja na otoci Kerškom, i velike rati... , koje pako bihu ove smutnje... ove rati, ne zna se« (str. 66).²⁰⁹ Dvanaesto poglavlje »od bogoštovlja ovoga Otoka i ostaloga Ilirija...« posvećuje raspravi o vjeri Krčana i svega Ilirika. Zanimljivo je što govori o »gomilama« i »gromačinama« (dodatak k str. 70). Slijedeće poglavlje posvećuje Feretić povijesti krčke biskupije koja »jest sami otok od Kerka«,²¹⁰ dok je u starija vremena (do god. 1180) obuhvatila dil Crikvah i Plovanijah, koje uživaše Crikve Senjska« (dodatak k str. 74).²¹¹ — U popisu krčkih biskupa navodi 46 biskupa — uključivši i biskupa Ivana Šintića, dok ih službeni šematizam krčke biskupije pozna samo 45.²¹² Zatim u posebnom poglavlju (XIV) govori o kaptolima na Krku, tj. o stolnom kaptolu u Krku i seoskim kaptolima po otoku, koji su postojali u Baški, Dobrinju, Dubašnici, Omišlju, Poljicima i Vrbniku. Napoleon ih »svetogrdnom naredbom« od 29. VIII 1813. god. ukine i prisvoji sva njihova dobra. Međutim, car Franjo I god. 1815. potvrdi sve stare povlastice »klera i kapitula« (str. 85—86).²¹³ U petnaestom poglavlju govori o samostanima na otoku Krku kojih »u stara vrmena« bijaše mnogo više »nego li sada« (str. 86). Posebno govori o samostanima u *Krku*, *Portu* i *Glavotoku*, koji imaju vrijedne slike »dila dostojna opreza i pomnje... , a osobito oni sv. Marije Magdalene u Dubašnici« (str. 87),²¹⁴ te o *Košljunu* za koji kaže da ima palu (poliptih) na velikom oltaru, koja »valja onoliko zlata (dodano: ne samo)... upingana 1535. od nekoga Jerolima od Sv. Križa (Girolamo a S. Croce)« str. 87).²¹⁵ Zatim u šesnaestom poglavlju govori o procesiji koja se držala svake godine na blagdan sv. Lovre — 10. kolovoza, koju uvedoše Mlečani god. 1480. Francuzi je ukidaju, jer »Franca nije od pobožnosti i procesije skrbi imala, nego samo jaspre i daće tražila« (str. 91—92).²¹⁶

U poglavlju »Od jezera, i tora...« piše o posebnim mletačkim svečanostima u Krku prigodom lova ugora u jezeru »Ponikve«,²¹⁷ te o svečanostima u Krku o mesopustu, za koje su otočani morali dati Krčanima »tori illiti baki« (str. 92). Ovo »brime« za otočane bi ukinuto pod Francuzima god. 1808.²¹⁸ U sedamnaestom poglavlju Feretić raspravlja o samoupravi na Krku, a u slijedećem (XIX) o raznim gospodarima otoka Krka kroz povijest (Grci, Rimljani, Goti, Vandali, Slavinci, Mlečani, Ugri). Dva slijedeća poglavlja posvećuje krčkim knezovima Frankopanima, tj. povijesti ove kneževske obitelji (str. 101—124), te o načinu na koji je otok Krk »prošal u ruke Frangepanske (124—149). Vrlo opširno iznosi razna mišljenja mletačkih i drugih pisaca o vladavini Mlečana na Krku i o tome kakav je bio odnos Krka i Frankopana prema Mlecima. Nakon toga u — slijedećem XXII poglavlju — raspravlja »kako je najzadnji put prošal ovi otok u ruke skupščine Vnetačke«. Feretić opširno

opisuje kako su Mlečani zauzeli otok Krk i o krivici koju u tome, navodno, ima knez Ivan, te ga zbog toga prikazuje u najcrnijim crtama (str. 158—160). U slijedećim poglavljima raspravlja o mletačkoj, francuskoj i napokon o austrijskoj upravi na otoku Krku. Govoreći o francuskoj vladavini osobito se obara na pljačku, svakovrsne poreze i na novačenje.²¹⁹

Na kasnije numeriranim stranicama (210—219) Feretić donosi na talijanskom i hrvatskom jeziku nekoliko dokumenata iz vremena francusko-austrijske okupacije, te popis sajmova i luka na otoku Krku.

I na koncu još samo nekoliko riječi o značenju Feretićeve povijesti. Ivan Milčetić kaže: »Njegovo je djelo više nego obična kronika, jer se sistematično obazire na cjelinu, političnu i kulturnu, koju ne postizava. Prava povijest nije. Ne dovodi u sklad događaje otoka Krka sa cjelinom naroda. On to kuša, ali ne uspijeva...«²²⁰ — I opet: »Služi se on i prvim vrelima istorije poveljama, natpisima, statutima; uzimlje u obzir i narodnu tradiciju, no najviše crpe iz knjiga, većinom nekritičnih. Pozna on gotovo sve pisce, koji su što pisali o zemljama, u kojima živi danas naš narod. Baš je golem broj pisaca, što ih spominje...« Milčetić zaključuje: »Premda je Feretić kano istorik nepouzdan, nalazi se u njega dosta pouzdane građe za lokalnu krčku istoriju, geografiju, za etnografiju i filologiju.«²²¹ — I na drugom mjestu opet piše: »Nije sve suho zlato, što Feretić priča o pojedinim mjestima na otoku Krku; no i ovdje nahodimo mnoštvo vijesti, koje rasvjetljuju prošlost otoka Krka. Ima dobre građe istoričke i etnografske, samo je mora naći kritično oko. Posve su pouzdane vijesti iz savremenog života.«²²²

2. Povijest francuske revolucije i francuske vladavine u Dalmaciji i na Krku

Drugo Feretićevo povijesno djelo nosi naslov *«Littopisanja stvarnih dogojenih i zamiritih, ili kratko sabranje i spisanje stvarnih zabljivih, ovdje i onde po svitu pripećenih od 1792. do 1814. U Verbeniku 1824»*.

Knjiga ima — prema Vj. Spinčiću — 142 stranice,²²³ dok prema I. Marčetiću broji 146.²²⁴ Pisac ovog prikaza nije u stanju kontrolirati podatke, jer uz sva nastojanja nije mogao doći do originala ovog djela. Vjerojatno se rukopis negdje zametnuo ili pak i posve propao.

Stoga smo prisiljeni učiniti osvrt na ovo Feretićevo djelo prema listu »Pučki Prijatelj«,²²⁵ koji ga je u cijelosti štampao u 34 nastavka u god. 1901, 1902. i 1903. pod naslovom *«Dogojenja (zabilježio pop Ivan)*. Početak, koji počinje s god. 1792. bio je objavljen u 12. broju od 25. VI 1902, str. 88—89, a svršetak — god. 1814 — u 9. broju god. 1903, str. 71—72. — Koliko se može razabrati, djelo je doneseno u cijelosti — u nešto prečišćenom jeziku, ali bez ikakva autorova uvoda i komentara, što za samu stvar predstavlja veliku štetu!

U ovom djelu, koje ima značaj *kronike* (ljetopisa — *litopisanja*, kako ga i sam Feretić naziva — jer niže u njemu pojedine događaje po godinama tj. kronološkim redom — negoli povijesti, Feretić opisuje značajne

događaje od Francuske revolucije (1792) do god. 1814, kad je otok Krk definitivno, tj. i formalno dekretom (»patentom«) od 23. VIII 1814. pao pod Austriju — uključujući i Napoleonovu smrt (1821). — U ovom djelu Feretić donosi i razne vijesti s otoka Krka kao i bližnje okolice u to doba, što je za nas posebno značajno.

Francuskom revolucijom i napoleonskim ratovima bavi se Feretić i u svojim povećim pjesmama: »Pisma od prigrubih stvari koje Francezi učiniše u vrime svoga nesrićnoga priobernutja. Talijanski Rivoluzione; a to bi Godišća Gospodinova 1792, na prida«²²⁶ i u »Pisma od kervavoga boja, ki je se dogodi u Italiji med Cesarskom, i franceskom vojskom.«²²⁷

Premda nemamo originalnog Feretićevog rukopisa s predgovorom, komentarom i citiranom literaturom, nego samo tekst preštampan u »Pučkom Prijatelju« god. 1901—1903. i to bez komentara, ipak iz citiranih pjesama kao i iz samog teksta možemo zaključiti iz kojih je izvora crpio Feretić građu za svoja »Litopisanja«. Na koncu citirane pjesme »Pisma od pregrubih stvari...« donosi Feretić literaturu o tom predmetu (str. 215—216); »Ako želiš i ova, i druga još veća bolje od ovih znati štiti ove knjige; 1. Skazanje Hardionovo, 2. Knjigu koja se zove Epidemia dei Francezi t. j. Pošast Franceska. Ova je posle postala i naša, i spominati ćemo je se i mi, i naši poslidnji. 3. Knjigu rečenu; Cosa sia il fanatismo filosofico t. j. Štoj' mahnitost ljubomudarska. 4. Parigi rendi conto, t. j. Parizu podaj račun. 5. Ultimo sacheggio di Roma, t. j. Poslidnje robljenje Rima; 6. Život svetoga O. Pape Pia VI. I mnoge ine ovde, i onde, ovih za reći tako smradnih Cotriah(?) napunjene, iz kojih su bila i ova izvađena«. Uz to se naš Feretić kod pisanja ovoga djela služio i dnevnim novinstvom. Tako se npr. Feretić, pišući o ratu Napoleona protiv Rusije (1812), poziva na dnevne novine (»govori se u svagdanjem Listu«)²²⁸ govoreći o događajima 1813, piše, »jer novi listonosac onih dana donesao novine«;²²⁹ a god. 1814, govoreći o Napoleonu na Elbi, piše »kako se iz lista općenoga drži.«²³⁰ Nadalje se Feretić služi i svjedocima-očevicima, kao u slučaju kad piše o čudu s križem u Šibeniku god. 1812.²³¹ i drugdje. A u mnogim slučajevima poziva se na vlastito iskustvo, na ono što je sam doživio i čemu je bio sam svjedok. Pišući tako o gusarskom napadu Engleza na Karlobag (1813), govoreći o strahu Karlobažana, kaže za sebe: »Ovoga sam straha i ja moj dil imal, kad sam u to vrime iz Paga u Karlobag s Karlobažani se ustrašljivo privezal.«²³² Ovo pogotovo vrijedi za događaje s otoka Krka kao i bližnjeg Hrvatskog primorja kamo je sam često zalazio.

Na temelju rečenog možemo zaključiti da je ovo djelo pisano više kritički nego njegova povijest grada i otoka Krka, te da ima i veću povijesnu vrijednost. Djelo je za nas posebno značajno, budući da Feretić uz događaje općeg značaja donosi i mnogo događaja s otoka Krka i bližnjeg Hrvatskog primorja. Tim više što Feretić iznosi te događaje kao suvremenik, tj. upravo one koje je sam doživio i kao kroničar vjerodostojno zabilježio. Stoga smo mišljenja da bi ovo Feretićevo djelo trebalo objaviti — kao posebno izdanje »Krčkog zbornika«, dakako prema »Pučkom Prijatelju« kad nemamo originalnog rukopisa.

Otok Krk, koji je preko 300 godina bio pod upravom Mletačke Republike (1481—1797), mirom u Campoformiju (1797), zajedno s cijelom Dalmacijom, pade pod austrijsku vlast. To prvo austrijsko vladanje potraje do kraja 1805, kad je nakon Napoleonove pobjede u trocarskoj bitki kod Slavkova (Austreliz u Moravskoj) Austrija morala odstupiti Napoleonu Dalmaciju s Krkom. Uz kraći prekid od 6. V do 12. XII 1809, kad je na kratko opet pao pod Austriju, otok Krk opet pada pod Francusku Iliriju (1809), te je ostao pod francuskom vladavinom do god. 1813.²³³

A sada evo kraćeg prikaza Feretićevih »Litopisanja stvarnih događaja od god. 1792—1814...« i to prema tekstu objavljenom u »Pučkom Prijatelju« god. 1901—1903 (u 34 nastavka).

Feretić počinje svoja »Litopisanja...« s god. 1792. Nakon što je spomenuo nasilnu smrt kralja Ljudevita XVI (21. I 1792), njegove žene kraljice Marije Antoinette (1792) te njihova sina, ističe antimonarhistički i antivjerski karakter revolucije (zbog toga ih Feretić naziva »Bogonikavci«, tj. koji taje — niječu Boga).²³⁴

Zatim govori o vjerskoj i građanskoj reformi u Francuskoj (1793), te o želji Francuza da se učvrste kod kuće i da se prošire prema vani; iz tog razloga god. 1794. »intimali su rat kući od Austrije...«²³⁵ Opis događaja od god. 1792. do 1796. Feretić iznosi kratko i generalno (kao uvod u slijedeće godine), dok s god. 1797. (propast Mletačke Republike) počinje donositi opširnije izvještaje o svjetskim događajima, kao i posebne osvrtne na otok Krk. God. 1798. dolazi na vlast u Francuskoj kao prvi konzul Napoleon Buonaparte. kojeg će Pijo VII okruniti za cara god. 1800. Francuzi šire svoju vlast najprije na Italiju i papinsku državu (Papa Pijo VI u sužanjstvu). U želji da prošire svoju vlast i na ostale evropske države, dolaze do sukoba i rata s Austrijom, Engleskom, Španjolskom, Njemačkom i Rusijom. O tim i drugim svjetskim događajima izvješćuje Feretić u daljnjim godinama, tj. do god. 1814, uključujući i zatočeništvo Napoleonovo i njegovu smrt (5. V 1821).

Feretić u svojem »Litopisanju...« u svakoj godini uz svjetske događaje donosi po koju zanimljivu vijest u vezi s otokom Krkom i njegovom bližnjom okolicom. Ponajviše takvih vijesti odnosi se na vremenske, dotično nevremenske, prilike, kao npr. na izvanredno nevrijeme god. 1798, 1800. i dr., neobičnu sušu god. 1802. i dr., »fortunu« i snijeg u susjednim planinama 24. VI 1803. itd. Druge se odnose na političke prilike na Krku, kao npr. vijesti o narodnom vijeću koje je upravljalo otokom Krkom nakon pada Mletačke Republike i do dolaska austrijskih vlasti (1797); o dolasku Francuza na otok Krk 11. IV 1807; o stupanju na snagu tzv. Napoleonovog zakona na Krku (10. VIII 1808); o ukidanju bratovština (1809); o ukidanju i pljačkanju crkava na Krku (1811) i drugo. Tako donosi i vijesti iz susjednog Hrvatskog primorja; npr. o gradnji ceste od Rijeke preko Grobničkog polja (1803), o gusarskom napadu Engleza na Karlobag, o zauzimanju Rijeke, Bakra i Senja po austrijskoj vlasti (1813) i drugo.

U god. 1813. Feretić se posebno osvrće na francusku vladavinu, koja se sastojala u nasilju i strahovladi (S. S. — Sila i Strah), i u velikoj bi-

jedi, jer Napoleon »tako bijaše oglobil od jaspre podložnika, da se pod njegovim vladanjem ni prodavaše ni kupovaše, nego samo na smert mišljaše. Više se srićni deržahu mertvi, nego li živi...«²³⁶ Stoga, kada se ljudi oslobodiše francuske vladavine, »svuda se činiše veselja, svuda kola i popivanje, da nas je Bog oslobodil od hajduka Franceza«. To oslobođenje osvanu za Krčane »na 8 septembra, što bijaše dan slavnoga rojstva blažene divice Marie« 1813, kad je austrijska vojska došla najprije u Bašku i 9. IX u Krk.²³⁷

VI. FERETIĆ KAO PJESNIK

Kao što su neki »naši glagoljaški književnici iz sjevernih krajeva u osmercima, desetercima i dvanaestercima bilježili svoja ljudska iskustva, ogorčenja, uzbune, razočaranja« (nepoznati pjesnik »Cvet-a vsake mudrosti« iz XIV vijeka, pop Antun Franki, pop Ivan Vranić i dr.)²²⁸, tako je i naš Feretić okušao svoju sreću i kao pjesnik, kako nam to svjedoče njegova pjesnička djela. Pjesme su uglavnom pisane na hrvatskom jeziku, a ima pokoja i na latinskom, kako ćemo kasnije vidjeti.

Prema kronološkom redu prvo njegovo pjesničko djelo bilo bi »*Poemata Sacra. Omnia haec Metro illirico digesta 1815.*« To je zapravo prijevod starozavjetne *Pjesme nad pjesmama* (Canticum canticorum) u prozi i stihovima,²³⁹ o kojem ćemo govoriti kasnije u posebnom poglavlju, jer je to — prema mišljenju Petra Skoka — stvar od posebnog značenja za našu hrvatsku književnost.

Drugo njegovo pjesničko djelo bilo bi *Apostrophe Controversistica — Prankrenutje Prigovarateljno u redki i iliričke razmireno. 1823*«,²⁴⁰ ali o tome ćemo kasnije govoriti kad bude riječ o Feretiću kao bogoslovskom piscu i propovjedniku.

Međutim, Feretićevo pjesničko rad sadržan je, uglavnom, u njegovoj zbirci iz god. 1825, koja u originalu nosi naslov:

*Pisma i popivanja
Ivana Ferrettichia
Redovnika Starescinske, illiti Denan-
nalske Crikve od Verbnika,
slozene za veću slavu Bozju,
i svetacz njegovih.
Tollikojer za hasen i korist duhovnu
svakoju Clovika*«. ²⁴³

Iza ovog hrvatskog naslova — na drugom listu (prvi je čist) — slijedi u latinskom i hrvatskom pjesnikov motto:

»Tristatur aliquis vestrum? oret. Equo animo est? psallat. Iacob.
Cap. 5

Jelli gdo zalostan od vas? neka moli. Jelli vesel? neka piva. Jakov.
na pogl. 5

U Verbniku.
G. G. 1825.«

Ova je zbirka Feretićeveh pjesama uvezana knjiga, veličine 29 × 20 cm.²⁴⁴ Knjiga je paginirana i ima 292 stranice (i naknadni dodatak k str. 211).

Zbirku je prepisao vrbnički žakan Mate Gršković god. 1829, kako se vidi iz same knjige: »Svarha od Ispisanja postavljena ovoj knjighi na 28: Augusta 1829 u Verbniku — od žakna Matja Gherskovichia od Verb-nika« (str. 292-iza kazala). To je onaj isti Mate Gršković, poznat u Vrb-niku pod nadimkom »Kukuriku«, koji je u čisto prepisao i Feretićevu povijest grada i otoka Krka.²⁴⁵

U knjizi — uz paginirane stranice — nalaze se još i četiri nepagi-nirane, dvije sprijeda i dvije na kraju. Na prvoj stranici sprijeda nalazi se naslov zbirke — kao gore — na poledici iste Feretić je, kasnije, svojom vlastitom rukom ispisao slijedeće stihove pod naslovom:

*Rècipe Duhovno, koje se može uzimati svaki čas u usta, a to jest Pre-sveta imena Isus, i Maria.*²⁴⁶

Na pretposljednjoj, nepaginiranoj stranici, Feretić je i opet naknadno sam ispisao u versima ukratko svoj život, ali o tome na kraju ovog pri-kaza. Posljednja nenumerirana stranica je prazna.

Prema kazalu na koncu knjige: *Kazalo od Pismah uzdržanih u ovih knjigah* (str. 289—292), zbirka sadrži 68 što duljih što kraćih Feretiće-vev pjesama. U kazalu nalazi se i spomenuta *Rècipe Duhovno*, dok se Fere-tiće-va autobiografija na koncu zbirke ne spominje u kazalu. Među Fere-tiće-vevim pjesmama nalaze se i dvije pisane na latinskom jeziku: *De ima-culata Virgine...* (str. 166—167) i *Hymnus de me ipso* (str. 286—287), dok su sve druge pisane na hrvatskom jeziku.

Kako je već sprijeda rečeno, pjesme je prepisao vrbnički žakan Mate Gršković (1829), međutim je Feretić naknadno sam, svojom rukom, ispi-sao dvije pjesme, tj. *Rècipe Duhovno* i svoju autobiografiju, te je također na više mjesta ispravljao tekst i dodavao razne bilješke (npr. dodatak k str. 211 u pjesmi; *Pisma od prigrubih stvari...*, str. 205—216).

Na početku zbirke nalazi se uvodna pjesma pod naslovom »*Prigovor blagomu, i pobožnom Štiocu*« (str. 1—3), a zatim slijede druge Feretiće-ve pjesme najvećim dijelom nabožnog sadržaja, pisane ponajviše u vezi s crkvenom godinom, tj. u vezi s raznim svetkovinama. — Među ovim pje-smama duhovnog sadržaja uz originalne Feretiće-ve pjesme ima i neko-liko himni i liturgijskih tekstova koje je Feretić preveo s latinskog jezika, kako to obično sam kaže bilo na početku, bilo na kraju same pjesme. — Među ovim pjesmama nalaze i dva anagrama: *Pio Šesti Papa umri u Valenci* (str. 76—77) i »*Od Svetoga Aloysia Gonzagi*« (str. 163).

Uz ove pjesme, uglavnom duhovnog karaktera, nalaze se i dvije oveće pjesme s historijskim sadržajem, koje nam očituju Feretiće-vo ras-položenje prema Francuzima i Napoleonu. To su: *Pisma od prigrubih*

stvarih, koje Francezi učiniše u vrime svoga nesrićnoga priobeznatja, Talijanski Rivoluzione, a to bi Godišća Gospodinova 1792. i na prida (str. 205—216 i još jedna kasnije dodana i »Pisma od Kervavoga boja, kijese dogodi u Italiji med cesarskom i franceskom vojskom« (Str. 216—222).

Bez sumnje najviše struda i pažnje posvetio je Feretić pjesmi: *Pisma od strašnoga suda i najzadnjega suda Božjega*. Ovo je sigurno najveća njegova pjesma, koja u rukopisu obuhvaća 44 stranice, tj. od 227—271, te broji 970 stihova-dvanaesteraca. Ovome treba dodati još 11 stranica komentara u prozi iza ove njegove velepjesme. Prema tome, zaprema ništa manje nego 55 stranica sačuvanog nam rukopisa Feretićevih pjesama, što je nešto manje od 1/5 cijele zbirke. Stoga je i sam Feretić u tumačenju na koncu pjesme naziva »dugačka pisma« (str. 283). — U njoj posebno dolazi do izražaja Feretićevo znanje, i to ne samo bogoslovsko te poznavanje Svetog pisma i Svetih otaca, nego i ostalo njegovo »enciklopedijsko« znanje, tj. poznavanje klasične mitologije osobitno grčke, te povijesti, prirodnih nauka i astronomije.

Kao zadnja pjesma — prema kazalu — dolazi *Hymnus de me ipso* (str. 286—288) u kojoj Feretić izražava svoje duševno raspoloženje zbog teške bolesti što ga je spopala i prisilila da živi među četiri zida svoje sobe.

Na predzadnjoj čistoj i nepaginiranoj stranici zapisao je Feretić vlastitom rukom 16 stihova — bez naslova, koji bi bile neke vrsti njegova kratka autobiografija.

Nadamo se da će se tko god naći koji će reći koju riječ više o Feretićevo pjesništvu!

VII. FERETIĆ PROPOVJEDNIK I BOGOSLOVSKI PISAC

Kako je već sprijeda rečeno, naš Feretić bio je na daleko poznat kao dobar propovjednik. Kao takav nastupao je ne samo u svojoj rođenoj župi-Vrbniku i po otoku Krku nego i u susjednoj senjsko-modruškoj biskupiji.²⁴⁵ God 1803. propovijedao je radnicima koji su radili na gradnji ceste Rijeka—Grobničko polje.²⁶⁴ Prema njegovom pisanju u *Litopisanju* god. 1813. bio je Feretić i na Pagu, vjerojatno po istom poslu.²⁴⁷

Uza sve to, veoma iznenađuje da nam je od tog velikog Feretićevog propovjedničkog djelovanja sačuvana samo jedna njegova pisana propovijed, koja obuhvaća 19 pisanih stranica ovećeg formata (isti je upotrebio i za svoju *Povijest grada i otoka Krka*).

Ne zna se kad je propovijed pisana, jer nema nikakvih podataka o tome. Ali prema jednom pismu datiranom u Rijeci 22. VIII 1826 — koje se nalazi u propovijedi, a na poledini toga pisma nalazi se dio pro, povijedi prekrižen u tekstu — može se zaključiti da je propovijed pisana god. 1826. U ovome nas potvrđuje i vrlo zanimljiva njegova bilješka na koncu propovijedi. »Ima potrebu mnogo veliku za biti ponapravljena; jer poradi moga prinepodnositog zla bila je od mene pripušćena, bivši

samo bila kako vidise, ne prepisana, nego samo osnovana«. Od prije nam je, naime, poznato da je Feretić obolio oko god. 1825. Radi se dakle samo o konceptu — o osnovi — propovijedi koju — zbog svoje nepodnošive bolesti — nije uspio preudesiti i na čisto prepisati.

Propovijed nosi naslov: »Pohvala Pričiste Dvice Marije, koja sva može služiti za blagdan od nje pričistoga Začetja, nje prislavnoga Uznesenja«. ²⁴⁸

Kako već i sam naslov kaže, predmet propovijedi posvećen je veličini Bogorodice, koju Feretić uspoređuje s libanskim cedrom. Prema semitskom i židovskom načinu mišljenja i izražavanja cedar s Libanona bio je znak veličine i uzvišenosti. ²⁴⁹ A to je zato — tumači Feretić — jer Hebreji« koji neimaju stupaja najvišega, koga Latini zovu gradum *superlativum*, obično bijahu, kad od njega potribu imahu, služiti se osobitimi drugimi načini«, tj. opisnim i usporednim načinom.

Propovjed inače obiluje brojnim citatima Svetog pisma, osobito Starog Zavjeta. Svoja teološka razlaganja Feretić bazira također na crkvenim ocima (Patres) i crkvenim učiteljima (Doctores), te na nauci sabora i papa. U propovijedi služio se i slikama i usporedbama, pa nalazimo u njoj i jednu koja nam pokazuje Feretića kao čovjeka koji se razumije i u gospodarstvo, tj. što sve treba učiniti prije sađenja. ²⁵⁰

* * *

U Feretićevoj rukopisnoj ostavštini postoji tvrda uvezana knjiga — rukopis (format 36 × 24 cm) s naslovom na latinskom i hrvatskom jeziku, kako smo donijeli sprijeda u petom poglavlju (pod br. 5), tj. *Apostrophe Controversistica ili Pramkrenutje Prigovarateljno*. Knjiga sadrži 6 nepaginiranih stranica i 70 paginiranih. ²⁵¹ Napisana je upravo kaligrafskim rukopisom — po svemu sudeći od istog žakna Mata Grškovića (Kukuriku), koji je prepisao i njegovu Povijest i njegove »Pisme i Popivaju«. Prema sadržaju to je teološko-apologetska rasprava u prozi i stihovima o opstojnosti božjoj. Na drugoj i trećoj nepaginiranoj stranici nalazi se naslov knjige — na latinskom i hrvatskom jeziku, a zatim na nepaginiranim stranama 4—6 bio bi neke vrsti uvod — bez posebnog naslova. Radi se, kako se može iz teksta razabrati, zapravo o posveti ove rasprave koju Feretić posvećuje Bogu Sinu, tj. Riječi Božjoj »Svemogućoj, Prisvetoj...« (str. 4), i to u zahvalu za primljena dobročinstva, a osobito za dar »od Misništva« (str. 5). Zatim Feretić prelazi na samu stvar. Prvi dio u prozi pod naslovom »Pridgovor ujedno pristupni i blagomu Štiocu« (str. 1—19) jeste filozofsko-teološka rasprava o božjoj opstojnosti. Imajući u vidu stare i nove ateiste (Voltaire itd.), koje pisac naziva »Bogonikovi«, »Bogotajnici«, »Bogotajeći« i »Atei«, u svojoj raspravi Feretić iznosi razumskonaravne razloge za božju opstojnost. »Mi u ovom redopisanju našem-piše Feretić-hotihom samimi razlogmi naravskimi služiti se, nastran pušćajući vazda pisma Sveta, i prehtanja bogoslova« (str. 13).

U drugom dijelu ovog djela pod latinskim i hrvatskim naslovom *Canticum Unicum... — Pisma jedina veći dil zabludah ateitskih, i nevoljne ateisma pripećenja, u sebi uzdržeća, iz različnih pisma Svetoga*

mistah izvađenja, u slideći red, i način upravna (str. 20—25) pisac iznosi razne izreke iz Biblije (na jednoj strani latinski 20, 22, 24, a na drugoj hrvatski 21, 23, 25), koje dovodi u vezu sa zabludama ateista svih vremena.

U trećem, najduljem, dijelu pod naslovom *Pramkrenutje prigovarateljno* (str. 26—70) Feretić obrađuje istu temu kao u prvom dijelu — samo u stihovima. Polazeći od riječi psalmiste: »Nebesa slavu Božju kazuju, navješta svod nebeski djelo ruku njegovi« (19,3)²⁵² pjesnik dokazuje božju opstojnost, i to iz stvorenog svijeta i skladnog reda i svrshodnosti (finaliteta) u prostranom i veličanstvenom svemiru. Zato se pjesnik odmah u početku pita:

Gdo bi mogal ova pomisliti

Da brez Stvorca ov'svit vas bi mogal biti! (str. 27)

Po načinu obradbe i po sadržaju ova pjesma ima mnogo sličnosti s onom o strahotama sudnjeg dana, o kojoj je bio sprijeda govor.

Ovu podulju pjesmu (str. 26—70) Feretić završava stihovima:
*Pristanje*²⁵³ svih pukov u svakom viku,

Bistro potvardлива Božanstvenu Diku.

. (str. 703).

* * *

Među Feretićeve bogoslovska djela spada bezuvjetno i pohvala sv. Ivanu Krstitelju, koji je od starine štovan kao patron grada Vrbnika, i po kojem je i naš Feretić dobio svoje krsno ime²⁵⁴ nosi naslov: *Pohvala od Svetog Ivana Karstitelja Proroka i Mučenika, u kojoj se dokaziva, da Ivan jest najveći od svih svetaca i svetih Božjih, i to polag svidočanstva Isukrstova . . .* Godine 1812. na 50 stranica u prozi.²⁵⁵ Prema datumu, ova pohvala bila bi prvijenac Feretićeveog plodnog književnog rada. Prikaz ovog djela na žalost ne mogu donijeti, jer ga nisam dobio na uvid. Bit će valjda i ovo ili propalo ili se zametnulo, kao i još neka Feretićeve djela, kako je već sprijeda spomenuto.²⁵⁶

VIII. FERETIĆ PREVODILAC

Naš Ivan Feretić okušao je svoju sreću i kao prevodilac. Dok je još bio u naponu svoje snage, on se dao na prijevod zanimljivog i vrijednog biblijskog teksta tzv. Salomonove *Pjesme nad pjesmama*.^{256a} Rukopis sadrži dva naslova, jedan na latinskom, a drugi na hrvatskom: *Poemata Sacra. Omnia haec Metro illirico digeste . . .* i na hrvatskom: *Popivanja sveta i Svetih knjigah pisme pisam nazvana iliti Druženje ali zaručenje Karsta Gospodina s Crikvom Svetom . . . redkom iliričkim upravna i u ovu knjižicu uložena trudom Ivana Feretića, Crikve Plovanske Vrbniške svećenika. Lito Gospodnje 1815.* Stranica 36 u (4°) i to do 8. stranice predgovor u prozi, a zatim 28 stranica na svakoj drugoj doslovni prijevod prema tekstu (u prozi) i na svakoj drugoj prijevod u stihovima.²⁵⁷

Oba su naslova podjednaka, a pored naslova stoji još i alegorijsko značenje biblijskoga teksta i naznaka da je biblijski tekst prenio u »ilirične« metre (redke) Ivan Feretić, »crikve plovanske verbničke svećenik« god. 1815. Na žalost nigdje se ne navodi iz kojeg je jezika prevodio, niti koji je komentar upotrebljavao.

Kako je već sprijeda rečeno, ovaj se rukopis na žalost negdje zameo ili izgubio, te ćemo ovo Feretićevo djelo prikazati prema članku akademika Petra Skoka: *Feretićevo prevođenje »Pjesme nad pjesmama»*²⁵⁸, u kojem Skok piše o značenju Feretićeva prijevoda za našu literarnu historiju, te donosi u cijelosti njegov prijevod u stihovima, ali bez komentara.

Poslije predgovora dolazi naslov »*Počimlje Pisma Pisam*«. Značajno je za Feretića što u naslovu ispušta riječ »Salomonova« koja se redovito nalazi na početku pjesme u svim biblijskim tekstovima²⁵⁹. Isto tako ispušta Salomona i u samome tekstu. Iz ovog možemo zaključiti da je Feretić bio dobro upoznat sa stanovištem tadašnjih suvremenih katoličkih biblicista koje je počelo prevladavati početkom XIX vijeka, a koje je sad općenito mišljenje katoličke Crkve, prema tome stavu Salomon nije autor pjesme nad pjesmama, već je ona nastala mnogo kasnije — najvjerojatnije negdje u IV st. prije n. e. Tradicija (1,1) je doduše pripisuje Salomonu (oko 1000 prije n. e.), ali tu se radi samo o literarnom pseudonimu (»un semplice artificio letterario«).²⁶⁰

Prema Skoku, naš je Feretić u prijevodu Salomonove »Pjesme nad pjesmama« pokazao znatnu samostalnost u pogledu pojmovanja ove biblijske lirike. Odmah se, naime, na prvi pogled, može opaziti da je on dosta slobodan u prevođenju, tj. da ne daje čisti prijevod biblijskoga teksta. Feretić se doduše, kao i ostali biblijski tekstovi *Pjesme nad pjesmama*, drži uobičajene diobe u osam poglavlja, ali unutar samoga teksta on uvodi tačne oznake dijaloga, tako da se u njegovu prijevodu može tačno odrediti što govori zaručnik, što zaručnica (kao i »Draga«) a što kor (Divojčice Sionske — Zbor djevojaka, koji on zove *skupišće*).²⁶¹ Iz ovog se daje zaključiti da je Feretić kod prevođenja ovog biblijskog teksta zastupao mišljenje da je Salomonova »Pjesma nad pjesmama« zapravo drama. To je mišljenje inače vrlo staro, kako se može razabrati već kod Origena (186—254), a već od XVII vijeka i dalje pokušavalo se Pjesmu prevoditi u obliku drame, tj. dijeleći je u činove i prizore (»in atti e scene«).²⁶²

Međutim, Feretićevo je djelo još važnije i s drugog gledišta. On je, naime, kako je već prije spomenuto, u svojem rukopisu dao zapravo dva rada. Na lijevoj je stranici dao prijevod biblijskog teksta u prozi, držeći se tačno diobe u poglavlju i numeriranja stihova biblijskih tekstova, a na desnoj parafrazu biblijskoga teksta u dvanaestercima sa cezurom poslije šestoga sloga i sa rimom *aa bb cc*...

I u pjesničkoj se parafrazi Feretić drži tačno biblijskoga broja glava i stihova. Dramski karakter prema kojem je tačno označeno što tko govori, prema općem shvaćanju XVIII vijeka, dolazi do izražaja ne samo u pjesničkoj parafrazi nego i u prijevodu u prozi, gdje isto tako označuje što tko govori.

O značenju ovog Feretićeveg rada piše Skok: »Druga, manja rukopisna sveska od 25 listova,²⁶³ učini mi se ipak, da je daleko interesantnija za našu literarnu istoriju od ove povjesti²⁶⁴ i to ponajprije radi toga, što mi nemamo starijih prevoda ove veoma interesantne zbirke jevrejskih svadbenih lirskih pjesama.²⁶⁵ I onda opet: »Ovaj puta utvrđujem samo to, da je njegova pjesnička parafraza jedina, koja postoji u našoj književnosti prije preporoda... Ali i kao lingvistički dokumenat njegov je rad od interesa.«²⁶⁶ Međutim, o Feretićeveom jeziku i pravopisu govorit ćemo ukratko u slijedećem poglavlju.

Prije nego završim ovo poglavlje, želim ovdje još navesti što je Josip Hamm napisao u vezi osvrta P. Skoka na Feretićeve prijevode *Pjesme nad pjesmama*.²⁶⁷ U tom članku Hamm se obazire posebno na izjavu P. Skoka prema kojoj bi Feretićeve parafraze do danas ostale »jedina, koja postoji u našoj književnosti prije preporoda«. ²⁶⁸ Ne ulazeći u drugo, ovdje želim napomenuti samo ono bitno za našu stvar. U vezi s prednjom izjavom P. Skoka ističe prof. Hamm činjenicu kako je već davno prije Feretićeve parafraze postojao starohrvatski prijevod *Pjesme nad pjesmama*, koji nam se »sačuvao u desetak glagoljskih rukopisa pisanih najvećim dijelom u XIV i XV stoljeću. Prevedena je u onom obliku, u kojem je do nas došla, iz latinskoga jezika (iz Vulgate, s tragovima Lat. Vetus)«. ²⁶⁹

»*Pjesma nad pjesmama* imala je svoje stalno mjesto u brevijarima uz navečerje rođenja Bogorodičina«, ²⁷⁰ tako među ostalima i u IV vrbničkom brevijaru iz XIV stoljeća.

Prema tome — prema Hammu — Feretićeve parafraze *Pjesme nad pjesmama* ne bi bila jedina koja je postojala u našoj književnosti prije preporoda. On je, naime, mišljenja da je Feretićeve prijevode privukao posebnu pažnju P. Skoka kao »filologa, kojemu je tada, u ono vrijeme, bilo više do jezika i do pravopisa nego do stilske ili literarne, umjetničke ocjene Feretićevega teksta«. ²⁷¹

IX. BILINSTVO I DRUGO

Uz sve do sada navedeno, naš Feretić bavio se i bilinstvom (botanikom) te je bio »vele višt u likariji, ličio je s travami od kojih mnogo široko poznavanje imao je.« Kao takav pronašao je i lijek protiv ujeda zmije. »Ovi redovnik ličio je srićno i od ujeda zmije tako da k njemu od mnogih stran dohađaju ljudi ličiti se.« ²⁷² U vezi s time piše I. Milčetić, da je Feretić, »pronašao osobit lijek protiv zmijina ujeda, o čemu je napisao knjižicu na hrvatskom i talijanskom jeziku«. ²⁷³ O toj knjižici govori se i u kratkim biografskim podacima o našem Feretiću koje sam pronašao u ostavštini pok. kanonika Mata Polonija. ²⁷⁴ Međutim, samoj toj knjižici nema ni traga ni spomena. Zbog toga je nema ni u popisu Feretićevega djela koje donosi Vj. Spičić, ²⁷⁵ kao ni Ivan Gršković. ²⁷⁶

Pored toga Feretić je napisao i »*Kazalo bukvično*« raznih trava, zatim »*mnogih drivah, stablah i travah, trimi jaziki ispisano* (hrvatski, talijanski i latinski), i iz mnogih travoznanaca sakupljeno, a to za veću

lakoću svakoga, koji želi uvižbati se u poznanstvu od travoznanstva. Sa-brano pomnjom popa Ivana Feretića lito 1830. Prikazano svakomu Sla-vincu, koji bude hotel obogatiti se s ovim lipim poznanstvom i uvižbati se u ovom otajstvenom i božanstvenom nauku.« — U toj knjizi, koja ima 133 stranice u 4°, dolaze također u tri jezika i nazivi raznih riba morskih i slatkovodnih, ptica, itd.²⁷⁷ Iz ovoga zaključujemo da je Vj. Spinčić imao rečeno djelo u rukama, jer mu navodi tačan naslov, veličinu i broj stra-nica, te dodaje da je Feretić uz razna imena iz bilinskog donio i imena iz životinjskog svijeta (riba morskih i slatke vode, ptica, itd.). Stoga nam je čudno što o tome piše I. Milčetić: »Nekih je njegovih djela nestalo, me-đu njima na žalost jedno o biljarstvu«. Zbog toga ga on uopće ne navodi u popisu Feretićeve djela.²⁷⁸ Milčetićeve popis Feretićeve djela potječe iz god. 1904, koje je on prema članku *Pop Ivan Feretić, krčki istorik (1769—1839)* vidio i proučavao najprije kod krčkog kanonika dr Frane Vola-rića, a zatim kod drugog krčkog kanonika Mata Bogovića, kod kojih se nalazila Feretićeve rukopisna baština.²⁷⁹ Međutim, Vj. Spinčić donio je svoj popis prema knjigama koje je kao Feretićeve baštinu našao kod liječnika-zubara dr Ivana Feretića u Sušaku. Vj. Spinčić piše da su svi Feretićeve rukopisi od pisca prešli na njegova sinovca dra Frana Anijana Feretića, kasnijega krčkog biskupa, od ovoga na nje-gova brata Antuna, a od njega na njegova sina dr Iva Feretića, liječnika zubara, kod kojega se sada (1926, g. M. B.) nalaze.²⁸⁰ Kod njega ih je našao i akademik Petar Skok.²⁸¹ (Pisac ovog prikaza nije primio ovo djelo na uvid baštinika dr Ivana Feretića u Sušaku (Rijeka) te pretpostavlja da je i ovo doista zanimljivo Feretićevo djelo zametnuto.

Ovo djelo spominje i Petriš. Govoreći o Feretićeve djelima, kao i o njegovoj bolesti, piše« . . . ali budući da je prije smerti bio se pomamio i mnoge svoje pisme razkidao i nesrično umro u takovomu stališu, za to se bojim, da je i Index alphabeticum herbarum (tj. kazalo bukvično, o. M. B.) stratio, kojega je on napravio u tri jezika: harvatski, talijanski i la-tinski, a mnogim travam je postavljao i gerški naslov.²⁸²

* * *

Na koncu popisa Feretićeve djela Vj. Spinčić primjećuje: »Osim ovdje navedenih djela sačuvano je u ostavštini Ivana Feretića opsežnih fragmenata o prastanovnicima Balkanskog poluotoka, sabranih iz mnogih pisaca koji su se tim pitanjem bavili.«²⁸³ Vjerojatno se radi o izvorima koje je Feretić koristio kod pisanja svoje povijesti grada i otoka Krka — u kojoj se obazire ne samo na otok Krk nego na sav tzv. Ilirij.

U Feretićevoj ostavštini nalazi se i jedna oveća uvezana knjiga, ali bez korica i naslova, te manjkava i vrlo oštećena — osobito u početku, u gornjem desnom uglu. Knjiga je rukopis i dosta lijepo ispisana. Sastoji se od dva dijela, od kojih prvi ima 559 paginiranih stranica, a drugi (kao neki dodatak prvom dijelu) 36 stranica, ali ni ovaj drugi dio nije potpun i oštećen je. Knjiga sadrži 665 (DCLXV) raznih nadgrobni i drugih kame-nih natpisa, medaljona, novca, slika i dr., s odnosnim crtežima i slikama iz starog antičnog poganskog svijeta (razna rimska božanstva i dr.) te iz ranije kršćanske ere, s opširnim opisom i tumačenjima. Koliko se može

razabrati, radi se samo o rimskim spomenicima s osobitom obzirom na Aquileju (Oglej). Na koncu se nalaze raznovrsna kazala (Indice dell'Iscrizioni, Indice dei Nomi i opet druga kazala kojima se naslov ne može pročitati zbog trošnosti). Drugi dio knjige je dodatak prvom dijelu i obrađuje istu temu, ali isključivo spomenike iz Aquileje. Prema dodatku knjiga bi mogla nositi naslov: *L'Iscrizioni antiche o Epitafi antichi*.

X. FERETIČEV JEZIK I PRAVOPIS

U ovom poglavlju iznijet ću neke misli o Feretičevom jeziku i pravopisu prema jezikoslovcima — slavisti Ivanu Milčetiću²⁸⁴ i romanisti Petru Skoku.²⁸⁵ Prije toga želim ovdje naglasiti dvije važne činjenice o tom predmetu.

1. Ivan Feretić rođen je i odgojen te je proživio cijeli svoj vijek izvan Hrvatske. Svoje djetinjstvo i mladost proveo je pod Mletačkom Republikom — do 1797, tj. 28 godina. Ostali dio svoga života proživio je pod Austrijom (1797—1806, dio 1809. te 1813—1839) i pod francuskom vladavinom (1806—1813, s prekidom 1809). Svoju naobrazbu stekao je uglavnom u Vrbniku u privatnoj glagoljaškoj školi. Iza toga bio je jednu godinu na školovanju u Mlecima, gdje je upoznao latinske klasike i talijansku literaturu i tako stekao još bolje poznavanje latinskog i talijanskog jezika. Ova činjenica igrat će značajnu ulogu kod Feretičeva pravopisa.

2. Sva Feretičeva književna djela napisana su, kako smo sprijeda vidjeli, u vremenu od god. 1812—1830, tj. prije hrvatskog preporoda, kad za hrvatski jezik nije još bilo ni utvrđene ortografije ni utvrđenog jedin-stvenog književnog jezika.

Zbog toga su Feretičeva djela za lingviste Milčetića i Skoka bila lingvistički dokumenat od posebnog interesa. Prema mišljenju i jednog i drugog, Feretičev književni rad pruža stručnjacima priliku da napišu specijalnu studiju o Feretičevom pravopisu, kao i drugu o formiranju hrvatskog književnog jezika na osnovu čakavskog dijalekta. »Da će takovu studiju valjati učiniti na osnovu proučavanja današnjega vrbničkog govora, razumije se samo po sebi.«²⁸⁶ I opet: »Nada sve će pak Feretičev prevod moći dobro poslužiti za studiranje čakavskog leksikona. Za to bi bilo vrlo dobro, da se izdaju i njegovi drugi rukopisi.«²⁸⁷

Jezik Feretičevih djela — prema P. Skoku — zaslužuje pažnju kao dokument književnog jezika.²⁸⁸ Feretić piše čakavski, međutim, u njegovoj čakavštini ima elemenata štokavštine. Prema Skoku Feretić pripada onom velikom broju vrbničkih intelektualaca koji su jezik svoga mjesta držali najčišćim našim jezikom. I onda nastavlja kako je putujući po otoku Krku, veoma često nailazio na takve intelektualce. Svi su oni bili uvjereni da je vrbnički govor kao govor glagoljaša uzor našega govora. U to je i Feretić kao rođeni Vrbničanin — a u Vrbniku je proveo gotovo sav svoj vijek i ondje djelovao i pisao — bio zacijelo uvjeren, iako nema po-

sebnih biografskih podataka za ovu tvrdnju.²⁸⁹ O tome piše i I. Milčetić: »Njegov jezik je osnovan na vrbanskom²⁹⁰ narječju te ima u njega mnogo zanimljive i pouzdane građe za istoriju hrvatskoga jezika u fonologičkom, morfolozičkom i leksikalnom pogledu.«²⁹¹

Feretić se služi istim jezikom u svim svojim djelima, bilo da piše u prozi u stihovima. U tom smislu piše P. Skok: »Između njegova prevoda u prozi i pjesničke parafraze ne nalazim jezičnih razlika. Isto tako ne nalazim jezičnih razlika ni između jezika u njegovoj istoriji Krka i u ovom prevodu.«²⁹² — Ipak Feretićevo jezik nije posve čisti vrbnički čakavski govor. Stoga P. Skok piše: »Očito hoće da se uzdigne iznad samoga vrbničkoga govora i da stvori neke vrste čakavsko-ikavsko *koiné* (u originalu pisano grčkim slovima!)«.²⁹³ O Feretićevo jezik piše slično i I. Milčetić, tj. da je njegova »čakavština oplemenjena štokavštinom«.²⁹⁴ A zapisao je i ovo: »Feretić je purista. Ne voli barbarizam. Sam kuje hrvatske riječi, ako ih ne nalazi za osobite pojmove u rječnicima. Evo nekoliko takvih riječi: procesija — *prohod*, ... munjovod — *gvozdoteq*, ... diploma — *milodarstvo*, *historicus* — *skazavac* ... — »Turske riječi, kojima je privikao u službi u senjskoj biskupiji, radije upotrebljava nego talijanske, jaspri, harač, beden... obilne su njegove lokalne vrbanske riječi, te bi ih dobro bilo pocrpsti za akademički rječnik...«²⁹⁵

I napokon, nešto o Feretićevo *pravopisu*. O tome piše P. Skok: »U pogledu *ortografije* Feretić adaptira talijanske grafičke navike onoga vremena. Tako upotrebljava:

1. *gn(i)* za *nj* (n. pr. *kgniga* — *knjiga*, *vognia* — *vonja* ...), ali tačno ortografski razlikuje onaj *nj*, koji nastaje iz *n + oj*. Ovdje ne piše *gn(i)*, nego *nj*, n. pr. *pivanja*.
2. *š* piše *sc* (n. pr. *dusca* — *duša* ...).
3. *ć* piše prema mlětačkoj ortografiji sa *ch(i)* (n. pr. *tisuch* — *tisuć*, *najvechiu* — *najveću* ...).
4. *lj* piše sa *gli* ispred *a*, *o*, *u* (n. pr. *kragliu* — *kralju*).
5. *ž* sa *x* (n. pr. *poloxglivi* — *položljivi* i t. d.)
6. Za *c* mu služi *cz* (n. pr. *konacz* — *konac*, *czilovito* — *cilovito* ...).
7. Za *č* upotrebljava *ç* (cédille) (n. pr. *paçe* — *pače* ...).
8. Razlikuje ortografski isto tako dobro konsonantsku grupu *šč*, koju piše prema gornjim navodima sasvijem konsekventno sa *scchi* ... (n. pr. *godissch* — *godišč* ...).
9. Ako *lj* dolazi pred *i*, *e*, onda ne piše *gli* nego samo *gl* (n. pr. *xegle* — *želje* ...).
10. *g* mu je pred *a*, *o*, *u* i *g*; inače piše za sonorni velar pred *e* ... *gh* (n. pr. *pogherdni* — *pogerdni* ...).
11. Konsonantsku grupu *gnj* on tačno prema ovakvoj ortografiji razlikuje, pišući je *ggn* (n. pr. *oggneni* — *ognjeni* ...).

U vezi s gore iznesenim pravilima P. Skok primjećuje da je Feretićeve ortografska pravila konsekventno proveo.²⁹⁶ Pored ovoga što je izneseno o Feretićevoj ortografiji, Skok navodi još i ovo:

»I. Kao što se u talijanskoj ortografiji pišu zajedno s glagolom t. zv. affissi, ako slijede poslije glagola, n. pr. *andersene, trovollo* i t. d., tako i Feretić postupa, pišući nenaglašene čestice zajedno sa predidućom riječi (n. pr. *nu sadate prossim — nu sada te prosim* i t. d.)...

I. Sa t. zv. raddoppiamento označuje mjesto akcentovanoga vokala. Ako piše *illiti* itd., to znači, da je vokal pred *ll* naglašen...

Ali raddoppiamento znači kod njega još i ono, što i u talijanskoj ortografiji, to jest, da je vokal pred njom kratak... Prema tome njegov raddoppiamento znači dvoje, i mjesto akcenta i kvantitet.

Naglasiti još treba da poznaje raddoppiamento samo kod onih konsonata, koje i u talijanskom dolaze kao geminate, dakle *tt, nn, bb, dd, ll, rr*.

III. Dok je u ovim pravcima Feretić bio prilično konsekventan dotle je u pogledu interpunkcije i dijakritičnih znakova postupao sasvijem neksekventno...²⁹⁷

Napokon još i ovo, Feretić rado piše velika slova, osobito za imenice, kao npr. *Kerv, Posctenje, Roxe, Ogagn, Osl, Odiche*, itd.

ZAKLJUČAK

Iz dosad rečenog možemo zaključiti kako je Feretićeve djelatnost bila svestrana. Kao svećenik i član seoskog kaptola u Vrbniku vršio je u Vrbniku sve do svoje smrti najsavjesnije kapelansku službu. Kao takav bio je poznat kao »glasoviti pridikač«,²⁹⁸ »dobri učitelj«²⁹⁹ — »dobri meštari«, koji je kroz dugi niz godina proučavao brojne vrbničke žakne.

Uz to je bio i veliki dobročinitelj svoga naroda. »Bio je višt u likariji«,³⁰⁰ te je »izašao na glas kao — liječnik«,³⁰¹ pa stoga su k njemu dolazili bolesnici »od mnogih stran«. ³⁰² Iz Like donio je u Vrbnik — do tada nepoznatu — repu i krumpir koji »sada je najveći upor za hraniti se i za dobiti pinez«. ³⁰³

K tome je »pop Ivan Feretić — i mnoge knjige učinil, ali je ni stavil u štampu.«³⁰⁴ Naš Feretić je, kako smo vidjeli, i plodan pisac. U preko 1000 stranica velikog formata što ih je napisao pokazao se Feretić kao pravi »sveznadar«³⁰⁵ — jedna mala enciklopedija. Prema sadržaju knjiga Feretić je historičar, pjesnik, botaničar i bogoslovski pisac.

Iako je njegova povijest nekritična, ipak ona ima za nas svoje značenje, i ne malo, jer je to prva povijest grada i otoka Krka u kojoj ima dosta pouzdane građe za lokalnu krčku povijest, geografiju, za etnografiju i filologiju, kako smo sprijeda vidjeli.³⁰⁶

Ona nam pruža mnoštvo podataka koji osvjetljuju prošlost otoka Krka. Pogotovo to vrijedi za pišćeve vijesti koje on piše kao savremenik.³⁰⁷ To posebno vrijedi za njegovo drugo povjesničko djelo »*Litopisanja stvarih dogojenih god. 1792—1814.*«, pisanog s posebnim osvrtom na otok Krk.

Njegove brojne pjesme³⁰⁸ isto tako imaju svoje značenje za otok Krk, jer je Feretić prvi poznati pjesnik otoka Krka. Prikazujući obilnu gla-

goljsku književnost otoka Krka I. Milčetić je zapisao i slijedeće: »Na Krku se mnogo pisalo, ali malo pjevalo. Među glagoljašima nema pjesnika na Krku, zapravo nema ih uopće među glagoljašima...«³⁰⁹ Prema tome, Feretić bi bio prvi pjesnik-glagoljaš. Ne ulazeći u njihovu pjesničku vrijednost, već s toga razloga zaslužuje Feretić i kao pjesnik posebnu pažnju. I zbog toga smatram za ne malu štetu što naš Feretić nije ušao u najnoviju antologiju čakavskog pjesništva od njegovog početka do danas.³¹⁰

Svojim djelom »Kazalo bukvično...« pokazao se pop Ivan Feretić i kao vrsni poznavalac prirode, tj. kao botaničar i kao prirodoslovac. On tvrdi za sebe, kako smo sprijeda vidjeli, da pozna razne vrsti bilja bolje nego itko na Krku i bolje nego mnogi liječnici.

Napokon se Feretić pokazao i kao dobar bogoslovac i poznavalac Sv. pisma. Posebnu pažnju zaslužuje njegov prijevod u prozi i stihovima Salomonove *Pjesme nad pjesmama*, kako smo već vidjeli.

Iz svega ovog proizlazi da je Feretić bio veoma načitan, kako to pokazuju i citati u njegovim djelima, i za svoje vrijeme i za prilike u kojima je živio — više nego osrednje naobražen. Ako se k tomu uzme u obzir i Feretićevo poznavanje jezika, tj. on je uz hrvatski dobro poznavao još i talijanski i latinski jezik, a imao je pojam i o nekim drugim jezicima, ne možemo se složiti s I. Milčetićem koji kaže da Feretićevo znanje nije bilo preveliko.³¹¹

Sve u svemu Feretić je svojim radovima zavrijedio da uđe u hrvatsku književnost. U tom smislu piše I. Milčetić o ovom »nepoznatom književniku«³¹² ovo: »Uvažimo li ovo, da je Feretić pisao svoja djela u malom Vrbniku, u onako nepoznatom kulturnom milieu-u, i da je bio jednostavni vrbanski pop, divimo se njegovoj želji za naukom, njegovoj uglednoj knjižnici, njegovoj spisateljskoj marljivosti i plodnosti, što mu zajamčuje čedno mjesto u historiji hrvatske književnosti.«³¹³

Zbog toga nije čudno, da su njegova djela — kod onih koji su imali uvida u njih — pobudila »posebni interes«³¹⁴ te da su svi oni izrazili živu želju da se sva Feretićeva djela prouče i objave »da budu kao naša vrijedna starina predana javnosti.«³¹⁵ U tom smislu piše I. Milčetić: »Vrijedno će biti pozabaviti se drugdje oko djela ovoga vrijednog vrbničkog popa i doslije nepoznatog hrvatskog književnika.«³¹⁶ I opet: »Feretićeva djela zaslužuju, da budu potanje proučena«³¹⁷ te »nastojaćemo, da što prije proučimo i ostala njegova djela.«³¹⁸ Slično se izražava i akademik P. Skok pišući: »zato bi bilo vrlo dobro, da se izdaju i njegovi ostali rukopisi«, jer bi to moglo »dobro poslužiti za studiranje čakavskoga leksikona.«³¹⁹

Što se do sada nije uspjelo učiniti, čvrsto smo uvjereni da će to učiniti naše novoosnovano »Povijesno društvo otoka Krka« i tako popularizirati ovog vrijednog i zaslužnog čovjeka — vrbničkog glagoljaša — i tako velike zadužiti našu kulturnu i književnu javnost.

BILJEŠKE:

¹ Ivan Gršković — Vjekoslav Štefanić, »Nike uspomene starinske« Josipa Antuna Petrisa (1787—1868), P. o. iz Zbornika za narodni život i običaje 37, JAZU, Zagreb 1953, str. 113 (dalje: Petriš).

² Otok Krk je od davnine obilovao brojem svećenika. O tome nam pružaju obilne podatke pastirski pohodi krčkih biskupa. Tako je prema izvještaju mletačkog providura Augustina Valiera od god. 1527. bilo na otoku Krku oko 300 svećenika. Brojem svećenika osobito se isticao Vrbnik, koji je znao imati po 40, 50 i 60 svećenika, i do 15 i 20 klerika (žakna) koji su se redovito školovali kod kuće. — Vidi opširnije Mihovil Bolonić, *Krčki glagoljaši i njihova služba izvan Krka*, Bogoslovska smotra 2, Zagreb 1965, str. 432—356; Isti, *Školovanje krčkih glagoljaša*, u rukopisu.

³ Isti, *Školovanje*, n. dj.; Ivan Gršković, *Školstvo i prosvjeta u Vrbniku u doba crkvene uprave*, p. o. iz Krčkog kalendara, Zagreb 1941, str. 2.

⁴ Isto.

⁵ Ustanova seoskih kpatola na Krku vrlo je stara. Seoski kaptoli bili su zajednica (zbor, kolektiv) svega domaćeg klera jednog kaštela, odnosno župe, pod župnikom (plovanom) na čelu, koji je kolektivno obavljao duhovnu pastvu i oficijaturu (kornu službu) na području svoje župe. Zato su se zvali i »comparrocchi« iliti »pomoćnici plovanski« (Feretić). — Opširnije o tome vidi Mihovil Bolonić, *Seoski kaptoli u krčkoj biskupiji*, Bogoslovska smotra 1, Zagreb 1966, str. 122—145.

⁶ U župnom uredu u Vrbniku nalaze se: 4 brevijara na pergameni iz XIII—XV st. od kojih je I vrbnički brevijar iz XIII—XIV st. najstariji brevir, i 2 misala iz XV stoljeća, isto na pergameni, od kojih je posebno važan I vrbnički misal iz god. 1456. zbog bogatstva krasnih inicijala i minijatura. — Uspor. Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*, JAZU, knj. 51, Zagreb 1960., str. 324—353; Ivan Milčetić, *Hrvatska bibliografija, starine XXXIII*, JAZU, Zagreb, 1911; *Minijatura u Jugoslaviji*, Muzej za umjetnost i obrt — Zagreb, April—juni 1964; Ivan Jelenović, *Otok Krk i glagoljica*, Riječka revija 3—4, 1961, str. 159.

⁷ Blaž Baromić rođen u Vrbniku prije 1450, kanonik-glagoljaš, štampar. Mladu misao imao 27. X 1471. (uspoređ. I. Milčetić, *Hrvatska*, n. dj. str. 57 i Vj. Štefanić, *Glagoljski*, n. dj., str. 354). God. 1494. štampao je u Senju glagoljski misal, a 1496. *Spovid općenu* prema prijevodu Jakova Blažiolića. Baromić je zaslužan što je prvi na hrvatsko tlo prenio štamparsko umijeće, a u tehnici štampanja razvio je posebnu metodu u rezanju ligatura. (Uspor. F(ranjo) F(ancev), *Baromić Blaž*, Hrvatska enciklopedija II, Zagreb 1941, str. 253.; V(jekoslav) Š(tefanić), *Baromić Blaž*, Enciklopedija Jugoslavije I, Zagreb 1955, str. 379.

⁸ I. Milčetić, *Hrvatska* n. dj., Starine XXXIII, Zagreb 1911, str. 202. U početku rukopisa dolazi bilješka: »ja žakan Luka počeh pisati sie knjigi popu Grguru v Vrbnici«.

⁹ I. Gršković, n. dj., str. 2; V. Štefanić, *Glagoljski* n. dj., str. 299. Notar Ivan Petriš pisao je od god. 1801—1818. i talijanske instrumente.

¹⁰ I. Gršković, n. dj., str. 10.

¹¹ Isto, str. 11.

¹² Uspor. Vjekoslav Spinčić, *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb 1926, str. 79—80; I. Gršković, n. dj., str. 8.

¹³ V. Spinčić, n. dj., str. 81; I. Gršković, n. dj., str. 11—12.

¹⁴ I. Gršković, n. dj., str. 16—20.

¹⁵ Ivan Feretić, *Pisme i popivanje Ivana Feretića...*, U Vrbniku G. G. 1825, u rukopisu.

¹⁶ Župski arhiv u Vrbniku (dalje: ŽAV) bez broja i datuma — Feretićeve molba od god. 1828 — kako se razabire iz Biskupskoga arhiva u Krku — u kojoj Feretić kaže za sebe »misero di Famiglia« (siromašne obitelji).

¹⁷ Uspor. I. Gršković, n. dj., str. 4; Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.

¹⁸ Đakonat — drugi od tri viša svećenička reda.

¹⁹ Biskupski arhiv u Krku (dalje: BAK), Svezak biskupa Ivana Šintića — Extraordinarium, et Aattestationum...: »20. IX 1793... svi iz grada Vrbnika koji su imali primiti svećenički red...«

²⁰ Ivan Antun Šintić, Krčanin, prvi domaći biskup iza tolikog niza biskupa stranaca, kao i prvi biskup ujedinjenih biskupija Raba i Osora, biskupovao od 1792—1837. (*Status personalis et localis Dioecesis Veglensis KRK pro anno 1935*, pag. 12 — Šematizam krčke biskupije).

²¹ BAK, Extraordinarium, et Aattestationum... »20. IX 1793... tutti dal Castello di Verb.° li quali essendo per esser promossi al Ordine del Presbiterato, voluntariam.^{te} s'obligano, anzi dichiarono accettare l'ordine sud.^{to} con condiz.^{ne} di continuare li loro studi o in questa Città, o in altro luoco a disposizione ed arbitrio del Monsr Vescovo...«

²² BAK, Registro de Patenti de Ordinandi...: »21. IX 1793. zaređen za svećenika pod uvjetom kao u izjavi — đakon Ivan Feretić s oprostom od dobi za 44 dana (1793).«

²³ ŽAKAN — gen. žakna (Vrbnik, Omišalj, Punat, Zadar, Božava), žakenj (Cres), žakan (Rab); dem. žaknić (Vrbnik, Pag). Od grčko-latinske riječi *diaconus* — »klerik«. (Uspor. Petar Skok, *Uslovi života glagoljice*, Slovo 3, Zagreb 1953, str. 55—56).

²⁴ BAK, svezak biskupa Šintića — prema knjizi ređenja god. 1801. bili su zaređeni za svećenike Mate Volarić iz Vrbnika »con obbligo di passare in Zagabria per due anni a studio«. — Opširnije o tome M. Bolonić, *Školovanje*, n. dj.; Vjekoslav Štefanić, *Ivan Kraljić i njegov glagoljski riječnik*, Grada za povijest književnosti Hrvatske, knj. XV, Zagreb 1940. (poseban otisak).

²⁵ Uz desetine, koju su svećenici primali kao članovi seoskog kaptola, glavni izvor prihoda za uzdržavanje svećenika bila je nagrada (stipendium) koju su primali prigodom izgovaranja misa po nakani darovatelja.

²⁶ BAK, svezak biskupa Šintića — »4. L'isola di Veglia sempre povera non somministrò mai mezzi per educare convenientemente la Gioventù. (Lo zelo dei Vescovi supplì in parte alla defficienza de' mezzi per l'educazione, obbligando i Candidati Sacerdoti a portarsi allo studio, o di Venezia, o di Padova, ma dopo che avean loro conferito il Presbiterato, giacchè pria non l'avrebbero poputo eseguire per la povertà delle rispettive famiglie. (Con questo solo mezzo il Clero di Veglia ebbe in ogni tempi degli Uomini che si distinsero per le loro scientifiche cognizioni. (Non erano però promossi, se pria non davan segni di ben procedere la lingua latina, e di conoscere gli obblighi inerenti al loro Ministero...«.

²⁷ Vj. Štefanić, *Ivan Kraljić*, n. dj., str. 155. — Kao dobar glagoljaš držao je i privatnu glagoljašku školu u Dubašnici.

²⁸ I. Gršković, n. dj., str. 4; *Petriš*, str. 131, 113.

²⁹ Isto — Ivan Milčetić, *7. Pop Ivan Feretić, krčki istorik. (1769—1893)*, str. 354—355. Opširnije o tome u samoj radnji.

³⁰ BAK, svezak biskupa Šintića, *Dimissoriles sub regimine...*: »24. III 1794.) Vlč. Ivanu Feretiću da pođe u Veneciju po volji. (Vlč. Franji Volariću kao sprijeda.«

³¹ Isto.

³² Ivan Milčetić, *Vlaški i stari romanski jezik na Krku*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. IX, sv. 1, Zagreb 1904, str. 13.

³³ Uspor. Vj. Štefanić, *Iv. Kraljić*, n. dj., str. 155—156.

- ³⁴ BAK, svezak biskupa Šintića, Dimmissoriales... (kao bilj. 38): »5. III 1795. R. do Iovanni Ferretich ad libitum Ospich versus«.
- ³⁵ Usp. M. Bolonić, *Krčki*, n. dj.
- ³⁶ BAK, svezak biskupa Šintića.
- ³⁷ Prema bilješki Mata Polonija (podaci o popu Ivanu Feretiću).
- ³⁸ BAK, pastirski pohod biskupa Šintića 1795.: »pop Mate Kvasić u Istri, i pop Ivan Feretić u Gospiću...«
- ³⁹ BAK, br. 53 od 23. I 1823. — »...Di più ho vissuto circa un anno in compagnia d'un certo Sig.^r Gio. Rajsc primo medico del Regimento Licano in Gospich...«
- ⁴⁰ ŽAV — v. bilj. 24 — u citiranoj molbi za pomoć pod prilogom (A) »... ha desso Lodevolmente sostenuto L'incarico d'effettivo Cooperatore nella Parrochia di S. Giuseppe in Praputnich, Dioecesi di Modrussa«.
- ⁴¹ BAK, br. 53 od 23. I 1823. — »... Nell'istessa guisa si diportò meco due volte Monsing.^r Gesich Vescovo di Segna, sempre approvandomi, e mai esaminandomi...«
- ⁴² Uspor. I. Milčetić *Vlaški*, n. dj., str. 13.
- ⁴³ *Petriš*, str. 131.
- ⁴⁴ BAK, Svezak biskupa Ivana Rose, Extraordinario I; uspor. Vj. Štefanić, *Ivan Kraljić*, n. dj., str. 156.
- ⁴⁵ BAK, protokoli odnosnih godina.
- ⁴⁶ Redovnik = svećenik
- ⁴⁷ *Petriš*, str. 114.
- ⁴⁸ BAK, Br. 53 od 23. I 1823. Prilog C. — »Io infras. to Paroco della Chiesa della B. V. Maria Assuanta di Verb.^o attesto essere Don Gio. Feretich Sacerdote della Mia Parochia...«
- ⁴⁹ Uspor. Ivan Feretić, *Litopisanja stvari dogojenih 1792 — 1814.*, Pučki prijatelj II, Krk, 25. X 1901. br. 20, str. 156 pod naslovom »Dogojenja (zabilježio pop Ivan)«.
- ⁵⁰ Vidi bilj. 43.
- ⁵¹ Uspor. I. Feretić, *Litopisanja* n. dj., 19, 1902, str. 144. Feretić pišući o gusarskom napadu Engleza na Karlobag i strahu Karlobažana dodaje za sebe: »Ovoga sam straha i ja moj dil imal, kad sam u to vrime iz Paga u Karlobag s Karlobažani se strašljivo privezal...« Vjerojatno je Feretić bio u Pagu u poslu propovjednika.
- ⁵² Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.
- ⁵³ I. Feretić, *Pisme*, n. dj.
- ⁵⁴ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13; Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.
- ⁵⁵ Vidi opširnije M. Bolonić, *Seoski*, n. dj.; uspor. Vj. Štefanić, *Glagoljski*, n. dj., str. 9—10.
- ⁵⁶ Ivan Feretić, *Komad (fragmen) skazanja i povidanja od grada i otoka Krka...* 1819, u poglavlju »Kapituli i kleri ovoga otoka«, str. 85; uspor. I. Milčetić, *Pop*, str. 344.
- ⁵⁷ Od god. 1904. kao izložena kapelanija, a god. 1933. podignuta na župu. (*Šematizam krčke biskupije*, 1935).
- ⁵⁸ Od god. 1923. izložena kapelanija sa svojim svećenikom (izl. kapelanom). (Isto).
- ⁵⁹ ŽAV bez broja (broj biskupskog Ordinarijata u Krku 118 od 17. III 1828); BAK, br. 262/1839. — Župski ured u Vrbniku javlja Feretićevo smrt nazivajući ga »Cooperatore«.
- ⁶⁰ BAK, br. 53/23 — prilog C.
- ⁶¹ Isto. — »Io infras.^{to} Paroco della Chiesa della B. V. Maria Assunta di Verb.^o attesto essere Don Gio. Feretich Sacerdote della Mia Parochia di buoni ed esemplari costumi, solecito nel far, ed insegnar a questo Popolo la

Dotrina Cristiana; diligente nel somistrar(!) li Sc. mi Sacramenti di Penitenza, Eucaristia, e estrema unzione agli Moribondi, assiduo, e vigilante nel assister gli Agonizanti sino gli ultimi periodi di vitta; zelante nel promover le divozioni al Popolo Cristiano; Abbile nella spiegazione dell'Evangeliche verità; Anunziatore ottimo della parola di Dio non senza frutto de' uditori...«

⁶² Isto. — Dekretom br. 103/1815. — prema odluci austrijske vlade — bila su god. 1815. ustanovljena u krčkoj biskupiji (otok Krk) tri dekanata: Krk, Vrbnik i Omišalj. Prvi vrbnički dekan bio je župnik Nikola Pavan. Od tada vrbnički župnik nosi naslov župnik-dekan.

⁶³ BAK, br. 53/23, prilog C. — »Svjedočim... da je pop Ivan Feretić i danas kakav je bio prikazan sprijeda« i 1823. »Potvrđuje se kao sprijeda«.

⁶⁴ ŽAV bez broja (BAK, br. 118/28) — »B) Dall'Attestato in B. risulta essersi egli a Verbenico, sua Patria, per lunga serie d'anni, occupato con tutto zelo, ed attività nella Cura d'anime coll'ascoltare le Confessioni, assistere agl'infermi, e coll'annunziare la Parola di Dio«.

⁶⁵ V. bilj. 69. — »Veoma dobar propovjednik riječi Božje i ne bez uspjeha slušatelja«.

⁶⁶ Petriš, str. 131.

⁶⁷ Predio Vrbnika koji vodi prema Baški.

⁶⁸ Priopćio pop Antun Mahulja iz Vrbnika prema pričanju Franje Vitezića iz Vrbnika, koji je bio vrlo bliz obitelji Feretić. I sam pisac ove radnje čuo je isto pričati u Vrbniku — u svom djetinjstvu.

⁶⁹ Pomična svetkovina — 51. dan po Uskrsu.

⁷⁰ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., str. 220 — »Slide Sajmi... U Bascki jest shod visce kod Gospoje na Goriczah, negoli u Draghi, i Primorju, svaki Ponedigliak Duhovski...«

⁷¹ Isto. — »U Omiscgliu biva o Duhovi« (str. 221).

⁷² BAK br. 53/23. — »Ho predicato in più luochi, che nessun Sacerdote di quest Isola, e sempre ne Panegiri, dove concorevano, come alle fiere e doti, ed ignoranti, or è lo possibile credere, che io m'avrei esposto a quel tanto con lo scarso studio della pura Grammatica?«

⁷³ ŽAV (br. 118/28. biskupskog Ordinarijata u Krku) — »...e coll'annunziare La Parola di Dio...«

⁷⁴ Uspor. I. Gršković, *Školstvo*, n. dj., str. 4.

⁷⁵ BAK br. 53/23. — »...Monsig.^r def.^o Pellegrini me ha promosso all'ordine di Suddiaconato senza ne men'esaminarmi...« — Hijacint Ignacije Pellegrini, dominikanac iz Zadra bio je krčki biskup od 1789—1892. (V. *Šematizam krčke biskupije 1935*, str. 11).

⁷⁷ Svećenički mu je red podijelio tadanji biskup Ivan Šintić u Krku 21. IX 1793.

⁷⁸ Sinodalni ispitivači, imenovani od dijecezanske sinode, ili prosinodalni, imenovani od biskupa, bili su određeni za razne ispite (župničke, jurisdikcijske i dr.) svećenika i event. klerika prema odredbi biskupa. Kao privatni ispitiivač bio je ovlašten držati privatnu školu.

⁷⁹ BAK, br. 53/1823. — »...Sotto felicemente regente Illustriss.^{mo} e Rev.^{mo} Monsig.^r Sintich, per esser ordinato di Messa, ho subito un rigoroso esame tutto in Latino, il che non fece alcun altro Chierico diocesano, vivente in quel tempo. L'istesso Monsig.^r Sintich avanti 28. anni, mi conferi la facolta della Giurisdizione non coll'esaminarmi, ma solamente con approvarmi. Nell'istessa guisa si diportò meco due volte Monsig.^r Gesich Vescovo di Segna, sempre approvandomi, e mai esaminandomi. Dal Rdss.^{mo} Ordinariato di Veglia fui perfino insignito con onore di Esaminatore Sinodale, e privato... Non tengo bisogno, che altri me vengan interpretare ne la Fisica, ne la Metafisica...«

⁸⁰ Mate Polonijo, koji je i sam vrlo dobro poznao talijanski jezik, pribilježio je u vezi s citiranom Feretićevo samoobranom — BAK, br. 53/23 — na talijanskom jeziku, da je ista pisana »dobrim talijanskim jezikom«.

⁸¹ Uspor. I. Feretić, *Povijest*, n. dj., Poglavlje VIII. *Od jazikov...*, str. 33—44 i dodatak; I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 338—339, 351—352, 354; *Petriš*, 131.

⁸² Uspor. Ivan Feretić, *Pohvala Pričiste Dvice Marije*, str. 2 (rukopis).

⁸³ Prema odluci mletačkog dužda Petra Lauredana iz god. 1568. svi oni »che al presente insegnano, et nell'avvenire insegneranno lettere latine, abaco o altro, cosi publico come privatamente in quella città et territorio nostro...« morali su imati uvjerenje od Biskupskog Ordinarijata. (Uspor. *Jura Ecclesiae Veglen. l. 70* u biskupskom arhivu u Krku; uspor. i M. Bolonić, *Školovanje*, n. dj., I. Gršković, n. dj., str. 2.

⁸⁴ O djelovanju ove privatne hrvatske glagoljaške škole u Vrbniku zabilježio nam je *Petriš* (str. 113—114) slijedeće:

»Imel je Verbnik laginju za činit popi, zač je imel dobrih učitelji za upravljat dicu udilje od ditinstva.

Bil je učitelj vridni od gramatike latinske pop Matij Fugošić rečeni Bacut. On je delal školu i u Veji, kad je bil mlad.

Li pop Matij Štefanić, rečen Fridrigo.

Li pop Frane Volarić p. a Ivana

Li pop Ivan Feretić p. a Ivana

Li pop Anton Celović p. a Ivana.

Ovi su delali školu latinsku po 4 dni na šetemanu, a školu hrvatsku 2 dana, to jest u sredu i u subotu.

U hrvatskoj su učili štat i pisat po glagolici i tumačit glagolicu na domaći jezik, teologiju manju to jest od svetih sakramenti (ali prije toga Nauk kršćanski) pak velu Teologiju, moral Kačićev.

I tako vriedno su izučivali svoje učenike, da su vazda bili pohvaljeni u očitih iskusih, koje su se svako godišće činili na biskupiji u Veji.

Ne samo to, nego biskup ni hotil dat nijednomu redovniku oblast za poslušat spovidi, ako ni donášal svedočanstvo pismeno, da je bil iskušen u Vrbniku i da je vriden za ispovidnika.

U Verbniku su dohajali u školu dica bašćanska od Punta, od Dobrinja i od Poljic, i od Novoga i od Kranjije i od Ravne Gori i od Bakra i od mnogih stran.

A biskup hotil je u svakom iskusu letnom, kojega je deržal u Veji za žakne, koji hotijahu biť ređeni i za redovnike, svaki put otíl je, da bude iskusitelj jeden pop verbenski.

Biližim, da Verbnik smil je u svaku dobu ljudi mnogo mudrih...

Verbnik je imil dobrih meštar od skol...«

⁸⁵ Privatne škole bile su ukinute dekretom primorske vlade u Trstu od 9. IX 1819. (V. BAK, br. 259 od 1819.; M. Bolonić, *Školovanje*, n. d.).

⁸⁶ Ivan Milčetić, *Školske vježbe s otoka Krka (1796)*, Manji prilozi za povijest književnosti Hrvatske, Građa JAZU 7, str. 320—322.

⁸⁷ I. Gršković, n. dj., *Petriš*, str. 114: »Biližim, da Verbnik imil je u svaku doba ljudi mnogo mudrih...«

⁸⁸ Prema zabilježbi popa Antuna Mahulje, koju je čuo od starijih Vrbničana: »Isti pop Ive bio je u Vrbniku i učitelj mladih glagoljaša«.

⁸⁹ »Hipohondrija je strah od bolesti. Hipohondar sebi često uobražava da je već obolio; neprestano promatra sve funkcije svojeg tijela, pa ih u smislu svojeg straha krivo tumači. Pojavljuje se često kod neurotičara, a u jakoj mjeri kod duševno bolesnih«. (*Leksikon zdravlja*, Minerva, stupac 222, Zagreb 1936).

⁹⁰ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13.

⁹¹ Nije pisana Feretićevo rukom.

⁹² BAK, br. 118/1828. (Inače se molba čuva u ŽAV, jer je bila vraćena Feretiću). — »L'infrascritto Giovanni Feretich da Verbenico . . . , ridotto in stato di totale deficienza trovasi costretto suo malgrado di umilmente presentarsi con questa divotissima sua alla Clemenza di codest'Eccelso. . . Governo per ottenere col di Lui valevole mezzo dalla Sovrana Munificenza un qualche provvedimento all'indigenza in cui e avvolto per poter campare onestamente, e convenientemente al proprio stato li rimanenti giorni del viver suo«.

⁹³ Isto, prilog C. — »Dall'altro Certificato . . . apparisce d'esser egli stato molto giovevole, e benefico ai suoi Patrioti non solo ma ben anco a tutta quest'Isola coll'introdurre la semente delle Patate, e delle Rappe tonde, ed eccitarne la piantaggione, e successiva coltivazione, dimonstrandone le utilità che ne ridonderebbero, ciocchè viene anco a giorni nostri riconosciuto, per esser questo un prodotto quanto salutare, altrettanto economico ai sudditi tutti, e nel tempo stesso vantaggioso pel commercio che d'esso se ne fa.

⁹⁴ Isto, prilog D. — »Privo quindi nell'età sua senile di pressoché 60 anni della celebrazione della S. Messa, misero di famiglia, e carico di doveri incontrati nella Civile Società per sostenersi in tre anni di penosa malattia, non trova il Supplicante altro espediente che quello di prostrarsi dinanzi codest'Eccelso I. G. perch'egli degnar si volesse d'intercedergli presso L'Augustissimo Monarca e Padre Benefico, in cui tutto infulge per la sua somma Pietà, e Munificenza verso gl'infelici, un'annua sovvenzione con cui nella penosissima sua malattia, e nello stato di totale deficienza potesse sostenersi, onde non esser costretto d'accattare il pane, o perire dall'inedia«.

⁹⁵ BAK, br. 92 od 14. II 1828. — Dekan Pavan moli da se mloba prosljedi » . . . all'Eccelso Imp. Reg.° Governo, accompagnata con una favorevole efficace raccomandazione . . . crede superfluo di fare delle aggiunte, giachè la saviezza del prelodato Ordinariato è a cognizione dei meriti dello stesso sacerdote Ferretich prestati nella cura d'anime, e l'attuale suo infelice stato, che certamente merita una pietosa occhiata, ed un vitalizio sovvegno, onde sollevarlo dalla deplorable situazione, in cui si trova, ridotto, quasi all'estrema mendicizia«.

⁹⁶ Patrimonij — baština, očinstvo — označuje pokretno ili nepokretno dobro kojim je svaki klerik morao raspolagati prije redjenja, a ima mu služiti za dolično uzdržavanje. Visina istog bila je u razna vremena drukčija. (Upr. M. Bolonić, *Seoski*, n. dj., Isto, *Školovanje*, n. dj., *Petriš*, str. 118 i d)

⁹⁷ BAK, br. 92 od 23. II 1823. — Ordinarijat moli »un qualche annuo sussidio. . . Ridotto ad un pessimo stato di salute, con un cumulo di differenti mali che da qualche anno lo fa star lontano dal Sagro Altare, privandolo anche di questo sussidio, implora la carità dell'Eccel.° che accordata per opinione pure dei medici, per poco tempo potrà godere delle Sovrane Beneficenze pot-crtao M. B.) . . .merita questo sussidio, giachè ha trascorso gli anni tutti dalla gioventù nella cura d'anime . . . predicava indefesso e nella sua Parrochia, e in altri luoghi, ov'era invitato con molto frutto degli Ascoltanti. I suoi costumi furono sempre esemplari. . . Senza Patrimonio. . . senza beni di fortuna essendo di povera famiglia, oltre gl'incurabili mali ha spesso la fame che lo tormenta«.

⁹⁸ BAK, br. 118 od 17. III 1828. — Molba vraćena »coll' conservazione, che non si possa intercedere presso l'aulico dicastero onde ottenere al Sacerdote Giovanni Ferretich da Verbenico un sussidio ossia pensione, poichè i documenti prodotti non sono forniti dai titoli voluti dalle norme vigenti in proposito delle pensioni o di sussidi per i Sacerdoti deficienti«.

⁹⁹ Isto (sačuvano u ŽAV bez broja i datuma): » . . . Io giudico, che questi titoli sono tanti anni prescritti, e conservati nel servizio, e cura delle anime. . . Piacesse a Dio levar me da questa vita, sarebbe sufficiente grazia.«

¹⁰⁰ Uspor. *Pisme i popivanja Ivana Feretića*. . . u Verbniku G. G. 1825, str. 286—288. — U slobodnom prijevodu: Podnesi strašne muke, koje trpiš već

dugo vremena... Neka se već jednom raskine ovaj lanac zala, da raskinuvši ove spone Ti uzadeš u zvjezdano nebo.«

¹⁰¹ Isto — na slobodnoj predzadnjoj nepaginiranoj stranici iza KAZALA. Pisana Feretićevo rukom svakako iza god. 1829, kad su pjesme bile prepisane.

¹⁰² BAK, br. 1021 od 12. VIII 1836. — »... che il Sacerdote D^a Giovanni Ferrettich dal pulpito abbia dichiarato, che il cholera morbo sia un male contagioso, motivo per cui la popolazione si pose nella maggior confusione, e disperazione.«

¹⁰³ BAK, br. 1081 od 30. VIII 1836. — »... Pervenne a cognizione di quest'Ordinariato che il Sacerdote Dⁿ Giovanni Ferrettich nella Domenica scorsa in tempo della Solenne Messa tenuto abbia al popolo un Sermone quanto Strambo, altrettanto contrario alle sapienti viste Sovrane... ch'esse racapriciavano da capo a fondo nell'udire tali, e tante pazzie, che sortivano dalla bocca del detto Sacerdote...« — Ordinarijat naređuje župniku Pavanu: »di precettare in virtù di santa ubbidienza al Ferrettich di non ardire sotto qualsiasi pretesto di parlare al popolo in Chiesa... sotto Le più severe pene canoniche.«

¹⁰⁴ BAK, snopić rujan 1836; ŽAV, br. 120 od 3. IX 1836.

¹⁰⁵ Petriš, n. dj., str. 131.

¹⁰⁶ ŽAV, br. 25 od 15. III 1839.; BAK, br. 262/39 — snopić za ožujak: »Uveče 13. tekućeg prešao je u vječnost svećenik pop Ivan Feretić član ovog kaptola u Vrbniku, i duhovni pomoćnik...«

¹⁰⁷ Vidi bilješku 101.

¹⁰⁸ Petriš, n. dj., str. 131.

¹⁰⁹ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13.

¹¹⁰ Mihovil Bolonić, *In memoriam Mati Poloniji*, Bogoslovska smotra 3—4, Zagreb 1967, str. 481 i d.

¹¹¹ Vjerojatno je to isti izvor kojim se poslužio i I. Milčetić (vidi bilj. 109).

¹¹² Zbog juspatronata biskup nije mogao ništa učiniti u svojoj biskupiji bez carskog odobrenja.

¹¹³ BAK, snopić za veljaču 1817. — Biskup je izdao »generalni indult po kojem su vjernici mogli jesti meso u korizmi.«

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ BAK, br. 198 od 15. IX 1817. — Ognibene naziva Feretića »nastranim, drskim, neposlušnim, nepodložnim... te da se nekažnjeno bavi liječenjem ne samo u ovom gradu (tj. Vrbniku, M. B.), po cijelom otoku, već se znade zalečiti i u Primorje... ne čini to iz mržnje nego da udovolji višim naredbama... neka se protiv njega poduzmu oštre mjere... da se učini kraj neredu svom mogućom pospješnošću prije nego li ga tuži sudu (u Krku, M. B.) i tako rečenom prištedi kakvu javnu kaznu, budući da su vladine naredbe vrlo stroge... neka se odmah postupi jer se radi o zdravlju; i jer svojim postupkom mnoge ubija...«

¹¹⁶ Isto. — »... Liječništvo je... odlična znanost... i među svim zvanjima najteža... te se traži potreban studij i praksa... Kako može Feretić lišen ne samo svakog potrebnog znanja i prvih principa liječničkog znanja, kao i kirurgije, već dapače i bez znanja prethodnih fizičkih pojmova... nekažnjivo liječiti... najstrože mu se zabranjuje vršenje liječničke i kirurške prakse... pod prijetnjom crkvenih kazni... — Bilo bi još veće zlo, ako bi liječio zbog dobitka kako se javno o tome govori.«

¹¹⁷ BAK, br. 554 3. XI 1822. — »... Dr Benedikt Ognibene kao prvi, sanitarni predsjednik... od više sanitarnih naredaba obavezan nadzirati i prijaviti sve one koji se bave nadriječništvom, koji vrše tako delikatnu službu među stanovnicima ovo otoka... svećenik pop Ivan Feretić iz Vrbnika nekažnjen, i usprkos trima zabranama od prečasnog Ordinarijata... vrši i dalje

liječničku službu među nepismenim stanovnicima otoka iznuđujući novac, ulje, žito, i sve ono što mu ponude lakovjerni i nesretni bolesnici; kojima pruža brbljarije i račune širokih ruku... Ako Ordinarijat ne poduzme već jednom jaka sredstva... bit će prisiljen obratiti se također Njegovom Veličanstvu da slomi buzdovan ovog Herhula koji uništava ljudske živote.»

¹¹⁸ BAK, isto, — »Molto Rdo Sig.^r Decano, e Parroco di Verbenico. (Nei giorni scorsi furono portate dalle fortissime istanze in iscritto contro la persona del Sacerdote D.ⁿ Giovanni Ferretich, cui addosate vengono principalmente le seguenti gravissime mancaze... a) Che il sud.^o Prete eserciti la professione medica negli abituri dell'Isola, estorcendo danaro, oglio, grano,... b) Ch'egli qual ciarlavano cerchi d'incantare que' ignoranti ammalati, a quali prescrive pure a larga mano specifici, e medicina. c) Che finalmente egli coll'esercizio d'una professione da lui non studiata, e niente conosciuta non serva che a distrugere, esterminare, e sotrcere tante familgie dell'Isola. (Lagnanze son queste, che affliggono grandemente l'Ordinariato, il quale non può sorpassarle... senza scrupolo di buona coscienza.) Sara quindi suo dovere. S.^f Decano, di chiamare tosto alla sua presenza il Sacerdote D.ⁿ Giovanni Ferretich, cui leggerà alla presenza dei Religiosi del Clero l'inserto Decreto...«

»Al Sacerdote D.ⁿ Giovanni Ferretich. (... Non e questo ma prima volta, che quest'Ordinariato sente l'amarezza delle acuse che vi vengono date. Foste già altre volte ammonito di astenervi di esercitare una professione tanto difficile, ma voi non vi siete mai curato dei paterni consigli dativi, ed anzi ogni giorno più vi rendete osservabile al Mondo, il quale caratterizza questa vostra medicina come prenciosissima all'umanità... Richiamate pertanto alla vostra memoria ciò che in altri tempi vi fu suggerito da quest'Autorità ed astenetevi intieramente dall'èsercizio d'un'arte, che ricerca la piena conoscenza di tante scienze... Ricordatevi delle Sante Leggi della Chiesa, che vietano al Sacerdozio una tale professione.) Zelate pur nel Signore pel bene spirituale de'vostri confratelli... Vi si prega finalmente nelle viscere di Gesù Cristo di non voler fare il sordo a questi ultimi paterni avvici; giachè in caso diverso ascriverete a vostra colpa il castigo che vi soprasta...«

¹¹⁹ BAK, br .83 od 21. I 1823. — »Rdis.^{mo} Ordinariato! (Perchè sin'adesso non ho costà trasmessa la mia giusta legittimazione riguardo il Decreto Venerabile N.º 554 furono le seguenti motivi: 1.mo perchè tardi mi fù comunicato, non essendo io in allora in patria... 2.no Perchè quasi tutto quest'au'tunno io era incomodato, e convalescente. 3.º Perchè io mai pensavo legittimarmi; ma tutto volevo rimettere al voler di Dio... Scrivo, e rispondo; ma più persuaso d'altri che da me stesso. 4.to La grande asprezza del continuo rigidiss.^{mo} tempo non mi permetteva maneggiare la penna; ma piuttosto di stare al fuoco. Ora poi, giachè da qualche giorno è alquanto temperata in qualche minima parte l'inclemenza di tempo: oso rispondere, e trasmettere null'altro, che la mia difesa, appoggiata sulle più sode e rette ragioni che tutelano la mia netta innocenza... Perchè nulla ho scritto, nulla ho detto con intenzione di offendere, d'irritare, o di provocare, ma solamente di difendere il mio onore, e la mia fama...«

¹²⁰ Isto. — »Opravdani prigovor popa Iva Feretića iz Vrbnika protiv dekreta biskupskog Ordinarijata u Krku od 5. studenoga 1822. broj 554. (Saopćeno istome 17.-tog studenoga 1822...« Govorilo se mnogo o njemu u narodu. Jedni su rekli: »On je dobar«, a drugi su mislili: »Ne, on zavodi narod« (Iv. 7) ...»Svi su govorili dobar je; liječnici pak nije, nego zavodi narod...«

¹²¹ Papir i format je isti kao i onaj na kojem je pisao svoju *Povijest grada otoka Krka*.

¹²² BAK, br. 554/23. — »... Io non chiamo alcuno... Io non cerco alcuno, io non m' esibisco ad alcuno; ma senza mai inoltrarmi altrove, sempre sto a casa mia; quindi e che chiunque nell'avvenire verrà a ricercarmi, e vorrà sentire la mia opinione, io finchè saprò parlare sempre gliela comunicherò... Io non faccio professore di medicina... Io solamente uso la carità, a chi me la cerca... solo titolo charitatis assisto... Io non così, ma pubblicamente, a giorno chiaro; acciochè ogni l'uno possa render testimonianza, se

sia l'impostura, o medicina quella, che io adopero... Per questo devo esser falsamente accusato? Per questo devo esser trattato, e da oppressore, e da omicida, e da impostore, e da ignorante... Io doveva esser chiamato, o a me si doveva mandare la querella...»

«... E se io non ho veruna cognizione della medicina, perchè tanti concorrono giornalmente approfittarsi di quella?... e centenara riasanti da me, e liberati da mortalissimi pericoli non parlano simile linguaggio; ma tutto differente... Tutti sanno, che siano medici al mondo, e specialmente a Veglia, e pur si contentano piuttosto d'adnare e a Segna, ed a Crikvenizze, e perfino a cercare questo ignorante... Facta probant Virum, e non le chiacHERE».

«... Mi dispiace, che il Rdss.^{mo} Ordinariato provi tanta amarezza, quando sente, che un suo sacerdote pieno di carità, oltra la Dottrina ecclesiastica, e spirituale; se ne prevale anche della fisica, e medicinale... e mai, riguardo li buoni costumi, il Rdiss.^o Ordinariato ha riceputa alcuna istanza, o riclamo.

«... Non obbediva, perchè avevo le viscere pregne della carità. Non obbediva, perchè Medico Circolare Sig.^r Kukosckaj, mi aveva accordato di usare questa carità; ma non solamente li, dove v'è medico in condotta. Tes-tes questo Sig.^r Decano, e D.ⁿ Antonio Cellovich... Non ubbidiva, perchè più volte quando ricusava, questo Sig.^r Decano mi obbligava d'andarvi, anche coll'assumersi sopra di se qualunque successivo castigo. Non ubbidiva, perchè sapeva, che questo non serviva di tedio, che ad un solo insidioso, ed invidioso medico.»

«... Quanti più risanano, tanto più vola la fama, ed i medici più stridono; ma il loro fremito a me non nuoce. Stridono e dicono: Hic vir multa signa facit. Ecce totus mundus abit post illum. E noi siamo badati, come non ci fossimo... E' certamente; perchè li viaggi dei moderni medici sono... troppo cari. Perchè per una cavalcata da *Veglia a Verb.^o* non si vergognano ricercare 6. per fino 8. fiorini... Per una appertura ad un idropico, che fù Zorzi Mihovilich, fata senza alcuna utilità, perche nel sesto girone morì, ricercare dopo 12. fiorini, non è questa una bestemia? 18 mine d'orzo, a quattro lire la mina, prendere a Girolamo Volarich per una sola cavalcata... Io non così; se qualche benestante mio amico fuor di questo distretto m'invita, e mi offre poi qualche bagatella per una piccola riconoscenza, io l'accetto: ma sto presso di lui io, e mio cavallo 5. 6. giorni, almeno finchè esce fuori di pericolo il povero infermo. Ed infra a quel tempo io sono puntato dal Coro. Infra a quel tempo io non attendo alli miei affari domestici... Io mai somministri le medicine... Io non m'esibisco ad alcuno, io non ricerco alcuno, io mai vado ad alcuno, se non sono piuchè chiamato, pregato, scongiurato, specialmente, se egl'è un foresto...»

«*E' distruttrice di non pochi braci utili alle famiglie, ed allo Stato.* Quando fù letto quel Decreto pubblicamente in Sagrestia a questo Rd.^o Clero tutti gl'astanti si fecero di questo punto un specioso ridicolo. Ma come no? Si mostri un solo, che per colpa mia sia trapassato, ed io ne mostrerò tanti, che sarebbero a quest'ora inceneriti, se io non l'avessi ricuperati...»

«... Io non ho medicato solamente la gente rude, ed ignorante: ma Parrochi, Preti, Chierici, Guardiani de Conventi, Monachi, Giudici, Giurati, Notai, Capitani, Morinari da Lussigni, da Pelestrina, da Chioggia, e da Ancona. Caporali, Soldati, Geometri imperiali, ricchi, e poveri, d'ogni età, d'ogni sesso, e d'ogni rango. In questa Parrochia non v'è Sacerdote, non Chierico, non casa, non persona veruna, alla quale, o per poco, o per molto io non sono stato necessario...»

«... Quanto alla pratica, dico un'altra volta, che sono già passati 30. anni da che io faccio infermiere, e camino tra i letti degli amalati... Io quando prescrivo una dosa competente di Manna Calabrese, e di Senna Orientale, o di Rabarbaro semplice, quest'è tutto quello, che io ordino, e prescrivo riguardo la purga... e qualche legiero decotto di qualche erba opportuna... coll'ordinargli qualche legiero purgativo, se occorre, qualche decotto erbacco, la dieta, e buona regola nel vivere...»

»... Tengo libri Bottanici, Medicinali, e l'altre opere pure ad hoc inser-
vienti, composte dai più buoni, ed accreditati Autori... Or dunque poco da
uno, un poco dall'altro ho appresa quella pratica, e quelle cognizioni... Io ne
conosco più, (i. e. l'erbe), che ne Medici, ne Chirurghi, ne speciali di quest
— Isola. Uno verbo: più ne conosco, che tutti insieme presi, gl'abitanti di
questa Diocesi. Onde non è una cattiva conoscenza di poche erbe; ma ad
eccezione delle erbe esotiche, come Africane, Americane, ed Asiatiche, quelle
che produce quest'Isola, quasi le conosco tutte. Conosco l'erbe, conosco le loro
virtù, conosco li luochi dove esse allignano. E se non si crede: Egrediamur
foras... *super montes aromatum*... Quello che concerne la Botanica i Medici
di Veglia già tante volte hanno ricorso da me; ed io non ho mai avuto
bisogno di essi...

»... sono già passati 30 anni da che io faccio infermiere, e camino tra
i letti degli amalati... Primo mio Eccellentiss.^o Maestro fù egli (cioè) Iddio
M. B.), Secondo il def.^{to} Sig.^r Dottor Nardelli, ed il Sig.^r Dottor Ostojich da
Segna, con li quali, riguardo le malatie, ho carteggiato più de 25. anni. Di
più ho vissuto circa un'anno in compagnia d'un certo Sig.^r Gio. Rajsc primo
Medico del Regimento Licano in Gospich... Or dunque un poco da uno, un
poco dall'altro ho appresa quella pratica, e quele cognizioni,...

»... Nè il Governo politico, ne la stessa Augusta Sovrana Clemenza han-
no motivi di castigarme; ma piuttosto di premiarne. Io cerco che al Sovrano
la gente viva, e non muoja; cresca e non diminuisca. A Verb.^{oo} sempre d'anno
in anno la gente va moltiplicandosi, e riparatore delli suoi mali sin'adesso
sono stato io. Io solo sin'adesso ho fatto curatore dei adulti, ed io solo ho cer-
cato possibilmente presservare dalle loro malatie anche i teneri Bambini.
E per esser utile anche a questa tenera età a spese mie ho proveduta quell'
Opera, che non possi de alcun Medico di quest'Isola.»

»Io, perchè la mia patria meglio stasse, sono stato il primo, che nell'Isola
ho introdotto le Patate, ossia Salano Auberoso, detto volgarmente Pomi di
terra. Io pure qui a Verb.^{oo} ho introdotto per il primo traffico delle rape
tonde, dalle quali questo Castello, quando v'è buona raccolta, e buon esito,
ritrae all'anno più di mille, e quattro cento, di mille e cinque cento fiorini.
Bel sussidio e per ili suddito e per Erario pub. ^{co}. Quando le rape fruttano,
e ben si esitano, in allora i Verbenchiani pronti pagano le contibuzioni, e presto
estinguono gl'altri loro debiti...»

»In ogni incontro io sin'adesso ho cercato il bene, il comodo, ed unico
utile del mio prossimo! onde non merito esser trattato, e punito da Canaglia;
mà per premio merito la Medaglia. Merito non morte; ma vita. E Verb.^{oo} tutto,
ed Isola tutta giornalmente me la desidera; perciò non temo verun castigo.
Chi mal non fa, mal non tema...»... Plus valet nomen bonum quam divitiae
multae. Questa volta o lo devo pordere io: ò l'Aecusatore. Notus in Judea Deus,
Et mens Accusator in Insula Veglae...»

¹²³ Petriš, n. dj., str. 131.

¹²⁴ BAK, br. 126/18.

¹²⁵ Isto, svezak za Kolovoz 1828.

¹²⁶ Petriš, n. dj., str. 131.

¹²⁷ BAK, br. 554/23.

¹²⁸ Isto, prilog A. — «... noi infrascritti, occupanti l iposti delle guardie
Militari sulla costa di questo Castello, ... ce siamo molto obbligati al... Don
Giovanni Ferretich, il quale con santo zelo, e paterna carità non solamente
ci assistiva, e trattava sani, ed amalati...»

¹²⁹ Isto, prilog B. — «... Alle ricerche del Rev.^{do} Don Giovanni Ferrettich
attestiamo noi sotto segnati oculari testimoni, qualmente esso Rev.^{do} Sacerdote
abbia assistito nella malattia, e curato da un putrido mortale Sig.^r Giuseppe
Titel Geometra in Verbenico, ... Così pure Sig.^r Giovanni N, d.^o Lessizza
Geometra ... da una emorragia dal naso pure mortale... Item il Sig.^r Giuseppe
Smitel pure Geometra da una febre terzana... E cio tutto, ed ubique gratis...»

¹³⁰ Isto, prilog 1. — V. bilj. 61—63.

¹³¹ Prema izjavi Frana Vitezića (Lukića), koji vrlo dobro pozna obitelj Feretić, a koju mi je priopćio pop Antun Mahulja. (»Inače je bio vrlo temperamentne naravi«).

¹³² BAK, br. 83 od 31. I 1823. — »... Ma perchè un'altra volta arricordiate di vostri doveri e rispettiate l'Ordinariato come vostro Superiore, vi comandiamo, che per un mese intiero vi astengiate della celebrazione della Messa, dichiarandovi col presente sospeso, il quale mese decorerà dal giorno che vi sarà intimaŧo questo Nro Decreto... (Il sig. Parroco Degano, cui si dirige il presente Nro D.^{to} lo leggerà al Sacerdote Ferretich alla presenza di due Sacerdoti, inde glie lo consegnerà, invigilando tutte di lui esecuzioni«.

¹³³ Iz ovog se može zaključiti da početkom XIX st. bijaše još svećenika koji nijesu znali latinski.

¹³⁴ To se odnosi na ŠČAVET — crkvene knjige, pisane pučkim hrvatskim jezikom zapadnoga narječja (navlastito »Pištule i Evandjelja«), štampane latinskim slovima mnogo puta od kraja XV st. pa do naših dana; lat. *schiavetto* (schiavo mj. slavo-slavenski). Uspor. Jeronim Šetka, *Hrvatska kršćanska terminologija*, II, Makarska 1964, str. 184.

¹³⁵ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., str. 42; I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 354. U vezi s time Milčetić ističe: »Sve ovo služi na čast i diku našem Feretiću«.

¹³⁶ Uspor. Vjekoslav Štefanić, *Kločev glagoljaš i Luka Rinaldis*, Radovi 2, Staroslavenski institut, Zagreb 1955, str. 143; Thorvi Eckhardt, *Napomene o grafičkoj strukturi glagoljice*, Isto, str. 59—93. Thorvi među ostalim kaže da je porijeklo glagoljice i ranije i sada ostalo u tami. Pretpostavka da je Konstantin — Ćiril pronašao glagoljicu nije dokazana.

¹³⁷ Sv. Jeronim, crkveni naučitelj, rođen iza god. 340. u Stridonu u Dalmaciji. Živio je u Rimu, Treviri, Akvileji, u Palestini. Dobar poznavalac Svetog pisma Preveo čitavu Bibliju iz grčkog i hebrejskog originala na latinski, poznatu pod nazivom Vulgata. Umro 30. IX 420. (LUIGI TODESCO, *Manuale di storia Chiesa*, I, Torino, 1946., str. 146—150.

¹³⁸ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., bilješka na str. 352.

¹³⁹ Petar Stanković (Barban, 1771—1852). Završivši bogoslovske nauke u Italiji, službovao je u svom rodnom mjestu kao kanonik i natpop. Pisao je talijanski »*Gli uomini illustri dell'Istria*«, »*Versi del canonico Pietro Stankovich*«... Venezia 1818.; *Apologia in sostegno dell'istriana di S. Girolam*, Trst 1829. Na hrvatskom je napisao samo *Kratak nauk Karstianski...*, Trst 1828, te jednu pjesmu »*Za pir*«, za koju Milčetić kaže: »... valjada prva umjetna istarska hrvatska prigodnica«, Ivan Milčetić, *Petar Stanković iz Istre, hrvatski pisac*, Građa JAZU, br. 7, Zagreb 1913, str. 364—366; Isti, *Pop*, n. dj., str. 352, bilješka; Vj. Spinčić, n. dj., str. 34—35: »Inače je bio protivnik glagoljice«. Božo Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri I*, Pazin 1967, str. 72—73.

¹⁴⁰ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., dodatak k str. 42 — »Tko može shvatiti neka shvati«. Feretiću je Dalmacija isto što i Hrvatska.

¹⁴¹ Franjo Marija Appendini, historik i lingvist, rođen u Italiji god. 1768, umro u Zadru 1837. (*Enciklopedija Jugoslavije*, 1, str. 142—143; I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 352, bilj.).

¹⁴² I. Feretić, *Povijest*, n. dj., dodatak k str. 76.

¹⁴³ Isto, str. 42.

¹⁴⁴ Hrvatski jezik uveden je u bogoslužje god. 1965. djelomično, a koncem god. 1969. potpuno (Uspor. BAK, br. 110 od 5. II 1965. i 925 od 7. XI 1969.).

¹⁴⁵ Uspor. Vj. Štefanić, *Kločev*, n. dj. str. 129—130. Kločev glagoljaš ima posebno značenje za najstariju hrvatsku književnu povijest, jer je to

jedini sačuvani kodeks, pisan starim crkvenoslavenskim jezikom i starom oblom glagoljicom, za koji se može sa sigurnošću reći da je pisan u hrvatskom kraju i to možda na samom početku XI st. i koji je bio u upotrebi u hrvatskom kraju sve do potkraj XV stoljeća.

¹⁴⁶ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 356.

¹⁴⁷ »Isti quinterni, hic intus ligati, scripti fuerunt de manu propria S. Hieronimi ecclesiae doctoris auctissimi. Et sue biblie pars in lingua Croatia scripta« (Uspor. I. Feretić, *Povijest*, n. dj., dodatak k str. 47; Vj. Štefanić, *Kločev*, n. dj., str. 130).

¹⁴⁸ »Ako je taj rukopis doista autograf našeg Sveca, ja ću objaviti posjedovano, kako bi povijest i sv. Crkva mogla iz toga izvući što više koristi.«

¹⁴⁹ Uspor. Šime Ljubić, *Borba za glagoljicu na Lošinju*, Rad JAZU 57, Zagreb 1881, st. 150—187.

¹⁵⁰ Tj. gdje se nalazi rukopis.

¹⁵¹ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., dodatak k str. 47., uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 355; Vj. Štefanić, *Kločev*, n. dj., str. 130—131.

¹⁵² I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 356.; Isti, *Vlaški*, n. dj., str. 12 i dalje.

¹⁵³ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., Predgovor Blagomu Štiocu, str. 1—2.

¹⁵⁴ Isto, dodatak k str. 4. — Ovdje napominjemo da je Feretić svojem prvotnom tekstu *Povijesti grada i otoka Krka* naknadno dodao oko 100 stranica naknadnih bilježaka.

¹⁵⁵ Isto, str. 5.

¹⁵⁶ Prema Feretiću, *Povijest*, n. dj., str. 29: »Danaska ovo ime iliričko, slovinsko, kroatsko, iliti hrvatsko, zlamenuje jedan narod, i uzima se na priminu jedno za drugo...«

¹⁵⁷ Isto, str. 31—23.

¹⁵⁸ Isto, dodatak k str. 26.

¹⁵⁹ Isto, str. 39.

¹⁶⁰ Isto, dodatak k str. 34.

¹⁶¹ Isto, str. 37.

¹⁶² Isto, str. 31—32.

¹⁶³ Priopćio pop Antun Mahulja iz Vrbnika prema pričanju Frana Vitezića.

¹⁶⁴ U drugom poglavlju. Uspor. Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.

¹⁶⁵ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 14.

¹⁶⁶ Uspor. Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.; Prema tome ne stoji Milčetićeve bilješka da je Feretićeve rukopisna ostavština pripala »pokoynom učenom krčkom kanoniku dru. Franu Volariću«. Vjerojatno ih je on kod njega našao i proučavao. (I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 329, bilj. 1).

¹⁶⁷ Kod prof. Marinke Feretić i sestara u Rijeci.

¹⁶⁸ Uspor. Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.; I. Gršković, *Školstvo*, n. dj., str. 4.; I. Milčetić, *Vlaški*, n. d., str. 13. (Prema istima donosim br. 1, 2, 6, 8.).

¹⁶⁹ Isti, kao u bilj. 168; Petar Skok, *Feretićeve prijevode »Pjesme nad pjesmama«* prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor VIII, Beograd 1928, str. 59—74.

¹⁷⁰ Uspor. I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13.

¹⁷¹ »Opus criticum — kritično djelo« — naknadno umetnuto od samog Feretića.

¹⁷² »Decanalis — Starešinske ili dekanalske« isto naknadno umetnuto autorovom rukom. Vrbnik je postao sijelom dekanata god. 1815.

^{172a} V. Bilj. 171.

¹⁷³ Što se nalazi u zaporkama, nadodao kasnije sam Feretić. — Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 329—330; Vj. Spinčić, n. dj., str. 33; I. Gršković, *Školstvo*, n. dj., str. 4—5.

¹⁷⁴ Za točke 5—8 v. prethodnu bilješku.

¹⁷⁵ I. Milčetić, *Vlaški...*, str. 13; isto u spomenutim bilješkama M. Polonija.

¹⁷⁶ Petriš, str. 131 (optcrtao M. B.).

¹⁷⁷ U tom listu, god. 1901, br. 12, pod naslovom »*DOGOJENJA*« (zabilježio pop Ivan) počela su izlaziti Feretićeve *Litopisanja*. — (O »*Pučkom prijatelju*« v. M. Polonijo, *Štamparija »Kurykta« u Krku*, Jadranski zbornik V, Rijeka 1962, str. 121—122).

¹⁷⁸ P. Skok, *Feretićeve*, n. dj.

¹⁷⁹ Vj. Spinčić, n. dj., str. 32.

¹⁸⁰ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 357.

¹⁸¹ Isti, *Vlaški*, n. dj., str. 16—17, bilješka; BAK, posebni svezak Nikola Udina »*Algarotti*«, posebno br. 334 od 10. III 1927. i br. 9477/35 Sreskog načelstva u Krku u istom svesku.

¹⁸² I. Feretić, n. dj., VIII poglavlje »*Od jezikov ovoga Kerškoga otoka...*« str. 42—44; uspor. I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 12—20.; Isti, *Pop*, n. dj., str. 356.

¹⁸³ Uspor. I. Milčetić, *Povijest*, n. dj., str. 356.

¹⁸⁴ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., dodatak k str. 37; uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 339 i 358.

¹⁸⁵ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 360.

¹⁸⁶ Isti, *Vlaški*, n. dj., str. 14; Isti, n. dj., str. 360.

¹⁸⁷ Isti, *Pop*, n. dj., str. 361.

¹⁸⁸ Isto, str. 131.

¹⁸⁹ Ivan Krst. Cubich, po osjećajima Talijan, došao je na Krk god. 1832. Kao liječnik u Krku napisao je spomenutu povijest koja ima dva dijela. Prvi dio — Parte I. Fisica — bolji je od drugog, povijesnog dijela. Umro je nešto prije 1870.

(I. Milčetić, *Pop*, n. dj. — O Cubich-u v. Šime Ljubić, *Notizie naturali e storiche sull'isola di Veglia, compilate dal dr. Giambatista Cubich*, Trieste 1874, Rad JAZU 37, Zagreb 1876, str. 186—202; Vjekoslav, Klaić, *Krčki Frankapani*, I, Zagreb 1901, str. 8.

¹⁹¹ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 329.

¹⁹² Uspor. slučaj P. Stanković — Fr. M. Appendini o podrijetlu sv. Jeronima (v. bilj. 139 i 141, te I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 352, bilj.)

¹⁹³ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 353.

¹⁹⁴ Tj. općina budnog (bdijućeg) Krka. — »Ovo dakle bdenje bijaše uzrok, da naši se Kerčane za u vike čuki prozvaše«.

¹⁹⁵ I. Feretić, *Povijest*, n. dj., drugi ddoatak k str. 26.

¹⁹⁶ Isto, str. 31—32; uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 334—335.

¹⁹⁷ Koliko smo mogli ustanoviti, dosada je iz Feretićeve *Povijesti* bilo štampano samo nekoliko odlomaka, i to u *Pučkom prijatelju*, god. 1901, koji je izlazio u Krku od god. 1900. Objavljeno je slijedeće: 1. *Događaj sa otoka Krka iz god. 1813. (Ulomak iz rukopisa suvremenog povjesničara popa Ivana)*, br. 3—4, str. 22—25, 2. *Zašto i kako su Englezi god. 1808. bombardirali Omišalj i Veju. (Rukopisa suvremenog povjesničara popa Iva)*, br. 5—6, str. 41—42, 3. *Sud i savjeti o otočanih pred sto godina. (Iz rukopisa povjesničara popa Ivana)*, br. 7—8, str. 57—58, 4. *Od jezera i tora ili baka. (Iz rukopisa povjesničara popa Ivana)*, br. 10, str. 72—74, I opet u god. 1903.: 5. *Latinski, talijanski, »Čuski« i »Vlaški« jezik na Krku godine 1819. (Napisao pop Ivan)*, br. 11, str. 87—88, 6. *Od kuda Kerk dostignu ime otok »Čuski«.* (P. Ivan god.

1818), br. 19, str. 154—155, 7. *Krk u nekadašnja vremena*. (Po kazivanju p. Ivana), br. 22, str. 181.

¹⁹⁸ Ovdje donosimo samo, vrlo kratki pregled Feretićeve povijesti, jer se nadamo da će se opširnije na nju osvrnuti naši stručnjaci-povjesničari, kao i da će naše »Povijesno društvo otoka Krka« izdati tu povijest u cijelosti.

¹⁹⁹ Uspor. i bilj. 197 br. 6. Slično mišljenje iznosi i Janez Trdina 1859. god.: »Za ime »Čuki« pripovijedaju Senjani, da je poteklo od ratobornih Uskoka«, koji su se zalijetali na Krk (Janez Trdina, *Otok Krk kao odgovor Vuku i Klunu*, Riječka revija 6, 1963, str. 386.

²⁰⁰ Isto br. 5; I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 12—20.

²⁰¹ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 339: »Nije sve suho zlato, što Feretić priča o pojedinim mjestima na otoku Krku; no i ovdje nahodimo mnoštvo vijesti, koje rasvjetljuju prošlost otoka Krka. Ima dobre građe isto-ričke, i etnografske, samo je mora naći kritičko oko. Posve su pouzdane piš-ćeve vijesti iz savremenog života.«

²⁰² V. bilj. 197 br. 1 (u Feretićevom rukopisu str. 53—54); Mihovil Bo- lonić, *Gusari, Uskoci i otok Krk* (rukopis). — O tom događaju, o strahu što su ga Krčani proživjeli, o šteti na biskupskom dvoru, o plaćanju otkupnine sa strane biskupa Šintića koji je »consegnai la mia argenteria e 400 Color- rati(?), che presi imprestito da due Preti Bescani«, kao i o drugom u vezi s tim bombardiranjem ima mnogo podataka u BAK koncem god. 1808. i po- četkom 1809..

²⁰³ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 340, donosi pogrešno »sporisia«.

²⁰⁴ Bilo je više pokušaja već za vrijeme Austrije (na tome je već radio Vrbničanin dr. Dinko Vitezić) i kasnije prije svjetskog rata, da se vrbničko polje oslobodi od vode i poplava (osobito donjeg dijela polja zvanog »Lug«). To je pitanje definitivno uređeno poslije drugog svjetskog rata gradnjom tunela koji odvodi vodu što dolazi iz Dobrinjštine u more.

²⁰⁵ Zbog toga je Dobrinj najviše i stradao od uskoka, osobito god. 1617. (opširnije v. M. Bolonić, *Gusari*, n. dj.).

²⁰⁶ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 339, što piše u vezi s Feretićevim pisanjem o naseljenju Dubašnice i o jeziku Dubašnice: »Kao da će ovdje biti koje važno zrnice o jeziku i običajima Dubašljana-Poljičana na Krku, kojih je jezik osobit, nekako moderan prema govoru Omišljana-Vrbničana i Dobrinjaca. I njihova je nošnja osobita...« — O narječjima na otoku Krku, uspor. i V. Štefanić, *Glagoljski*, n. dj., str. 7—8.

²⁰⁷ Ovdje Milčetić primjećuje: »Crkva je sv. Apolinara u staroj Du- bašnici razvaljena. Još stoji zvonik. Nestalo je i sela Dubašnice, valjda iz razloga, što ih navodi Feretić. Možda su što kriva i pljačkanja Uskoka«. (*Pop*, n. dj., str. 341, bilj. 2). — O stradanjima Dubašnice (posebno Porta i Glavotoka) od gusara i Uskoka v. Stjepan Ivančić, *Povjestne crte o samostanskom III redu sv. O. Franje po Dalmaciji, Kvarneru i Istri...*, Zadar 1910, str. 46—47, 219 i 226; M. Polonić, *Gusari n. dj.*

²⁰⁸ Sagrađen god. 1768, kako svjedoči natpis nad vratima zvonika, od kle- sanog domaćeg (poljičkog) kamena sa sedam okvira tzv. korniša. (v. *Inventar župe Poljica u BAK*).

²⁰⁹ Prema dokumentima iz BAK iz god. 1617, mislimo da se ovdje radi o uskočkom ratu i stradanju Krčana u vezi s istim. (Opširnije M. Bolonić, *Gusari*, n. dj.).

²¹⁰ Do god. 1828. krčka je biskupija imala samo otok Krk, kad su joj bulom Lava XII »Locum Beati Petri« od 30. VI 1828. god. bile pripojene ukinute biskupije: Rab (otok Rab i sjeverni dio Paga s Lunom i Novaljom) i Osor (s Cresom, Lošinjem i okolnim otocima). (Uspor. *Šematizam*, Krk 1935, str. 6).

²¹¹ Uspor. Ivan Crnčić, *Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj, i krbavskoj biskupiji*, Rim 1867, str. 34 i dalje, pozivajući se na *Danijela Farlatija, Illyricum Sacrum III*, str. 123 s. (Prema I. Crnčiću).

²¹² *Šematizam*, n. dj., god. 1935, str. 9—12.

²¹³ Opširnije o seoskim kaptolima na Krku vidi: M. Bolonić, *Krčki*, n. dj., Bogoslovska smotra 2, 1965 god, str. 342—356; Isti, *Seoski* n. dj., i. izd. 1, 1966. god, str. 122—145; Mihovil Bolonić, *Krčki seoski kaptoli — pioniri i nosioci liturgijskog života*, r. izd. 2, 1968. god, str. 263 i d.; Mihovil Bolonić, *Tragom kapitulskih tradicija*, i. izd. 3—4, 1968. god, str. 428—451; Isti, *Školovanje*, n. dj.; I. Milčetić, *Glagoljaši, osobito krčki, u prošlosti hrvatskoj*, Smotra (Grlovićeva), I, god. 1887 — u nekoliko nastavaka.

²¹⁴ O slikama u Glavotoku i Portu v. S. Ivančić, n. dj., str. 117—222, 225—227.

²¹⁵ Uspor. Vladislav Brusić, *Crkva navještenja bl. Dj. Marije u Košljunu*, Bogoslovska smotra 4, Zagreb 1933, str. 281; T. Velnić, *Košljun*, n. dj.

²¹⁶ Uspor. M. Polonijo, Prvi uzmak glagoljice u krčkoj biskupiji, Radovi 2, Staroslavenski institut, Zagreb 1955, str. 195 (posebni otisak). — Župnici i svećenici koji nisu sudjelovali kod procesije bivali su pozvani na odgovornost i kažnjavani.

²¹⁷ U vezi s time Milčetić (*Pop*, n. dj., str. 346) primjećuje, da u jezeru »Ponikve« (između Krka i Dubašnice) ima i danas (tj. god. 1913) znašan lov »ugora« (jegulja). — Međutim, već dugo godina ih nema.

²¹⁸ BAK, ogd. 1802. — Biskup Šintić u ime naroda upravlja 6. IV 1802. vladi molbu od 15 tačaka. Među njima nalazi se i molba naroda da se ukine Krčanima sa strane otočana »*dei tre Bovi* per il giovedì grasso«, jer sada ima malo volova, a k tome se u vezi s time uveli i »i più scandalosi abusi...« — Taj teret otočana ukinu Dandolo god. 1808. Tu odluku saopćio je krčki namjesnik Vinko Šabaljić glavarima mjesta po otoku (Capitano Anziano — Kapitanu Starešini) 13. IX 1808. Feretić donosi prijepis te odluke na talijanskom i hrvatskom jeziku upravljen Starješini u Vrbniku (str. 210—211), neposredno iza kazala).

²¹⁹ V. bilj. 197 br. 1. — Evo jedan zanimljivi arhivski podatak o regrutaciji na Krku i raspoloženju otočana prema istoj. Početkom god. 1809. pukovnik Grisogono — po naredbi Generala »in Capo Duca di Ragusi« — »commette...una reclutazione nell'Isola proporzionata alla Popolazione.« Na sjednici, kod koje su sudjelovali: »Il Sindaco, La Comune, e gli ufficiali della forza civica«, svi ovi prisutni izrazili su svoje negodovanje protiv takve carske odluke, ističući kako su oni koji su određeni za službu u ratnoj mornarici »esenti da qualunque terrestre servizio«. — U vezi s time pisao je biskup Šintić 29. IV 1809. »Al Provved.^r Generale« između ostalog i ovo: »Il Sig.^r Grisogono prima di proporre la reclutazione doveva ben informare in Governo e specialm.^{te} S. E. Il General Duca dell'indole degl'isolani, e della loro posizione. (Non cesserò di animare i miei Diocesani all'ubbidienza, e a quel suddito attaccamento che devono giustamente al Governo, ma prevedo che — le mie voci faranno poco frutto.) Si contenteranno gl'isolani di essere fucillati nello Stato Austriaco, ma al primo sentire d'una reclutazione, tutti fuggivano.«

»Ed ecco il Sig.^r Grisogono per l'ambizione di essere Cap. Battaglione avra il merito di rovinar per sempre le isole del Quarner.« U postupku Grisogona Šintić vidi: »le conseguenze funeste che io prevedo inevitabili, mi fanno conoscere le direzioni del Grisogono affatto antipolitiche nelle presenti circostanze (Chi mi assicura, che la fuga degl'isolani la quale non può impedirsi, non dia una sommossa agli Austriani di venire ad'occupare l'Isola. (BAK, 1809). — Uspor. i B. Milanović, *Hrvatski*, n. dj., str. 30.

²²⁰ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 356. — Naglašavamo da je Milčetić bio slavista-filolog, a ne povjesničar.

²²¹ Isto, str. 357.

²²² Isto, str. 339.

²²³ V. Spinčić, n. dj., str. 33.

- ²²⁴ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13
- ²²⁵ O *Pučkom Prijatelju*, v. bilj. 196.
- ²²⁶ I. Feretić, *Pisme i popivanja*, n. dj., str. 205—216, više jedna stranica naknadno dodana (pisana Feretićeovom rukom!).
- ²²⁷ Isto, str. 216—222.
- ²²⁸ *Pučki prijatelj*, god. 1902, str. 111.
- ²²⁹ Isto, str. 143.
- ²³⁰ Isto, god. 1903, str. 48.
- ²³¹ Isto, god. 1902, str. 157.
- ²³² Isto, str. 144.
- ²³³ Uspor. Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962, str. 383—393; B. Milanović, *Hrvatski*, n. dj., str. 26—42. Ovdje usput napominjemo da Milanović spominje popa Iva Feretića kao pobornika glagoljice i autora više djela koja su sačuvana u rukopisima (v. str. 82, bilj. 96).
- ²³⁴ *Pučki prijatelj*, god. 1901, str. 88—89.
- ²³⁵ Isto, str. 89.
- ²³⁶ Isto, god. 1902, str. 167.
- ²³⁷ Isto, str. 168.
- ²³⁸ Antun Barac, *Dužnost prema prošlosti*, Riječka revija, I, 1, Rijeka 1952, str. 9—10.
- ²³⁹ Uspor. P. Skok, *Feretićeov prevod*, n. dj., str. 59—74; I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13; V. Spinčić, n. dj., str. 32—33; I. Gršković, n. dj., str. 4; V (jekoslav) Štefanić, *Biblija* — prijevodi na hrvatskom jeziku, Hrvatska Enciklopedija, II, Zagreb 1941, stupac 494; Isti, Enciklopedija Jugoslavije, I, Zagreb 1955, str. 502.
- ²⁴⁰ Kao u bilj. 239 (osim P. Skoka i V. Štefanića).
- ²⁴¹ Isto. — O Feretićeovom jeziku i pravopisu vidi u samoj radnji.
- ²⁴² V. Spinčić, n. dj., a po njemu i I. Gršković, n. dj., imaju 28 × 19 cm.
- ²⁴³ V. bilj. 191.
- ²⁴⁴ Prepsiano hrvatskom ortografijom. Tako ćemo postupiti i kasnije.
- ²⁴⁵ Petriš, n. dj., str. 131. Opširnije v. u I poglavlju.
- ²⁴⁶ *Dogojenja*, n. dj., god. 1901, str. 156.
- ²⁴⁷ Isto, god. 1902., str. 144.
- ²⁴⁸ Uspor. i I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13.
- ²⁴⁹ Cedar je često spominjan u biblijskim tekstovima, redovito s lokalnom oznakom »s Libana«, gdje je rastao u velikom broju, odatle »cedar libanski« i sl. Danas u Libanu postoje još rijetki primjerci. U prenesenom smislu »cedar libanski« označuje moć, veličinu, ljepotu ili pak nepromišljenu oholost. (V. *Enciclopedia Cattolica*, III, Vatikan 1949, stupac 1247).
- ²⁵⁰ Donio iz Like u Vrbnik krumpir i učio ljude saditi ga. Opširnije v. poglavlje III.
- ²⁵¹ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13; V. Spinčić, n. dj., str. 33; I. Gršković, n. dj., str. 5.
- ²⁵² Feretić na str. 35: »Samo nebo slavu njegovu povida«.
- ²⁵³ Tj. pristanak. Riječi *Pristanje* dodaje po strani *Consensus* (lat.). Feretić često sam stvara riječi, koje onda redovito po strani tumači talijanskim ili latinskim riječima, tako npr. *pauk* — Tarantola, *tromulji* — Piramidi, *oko-lišće* — Colossec, *početak* — principio, *slidjenje* — conseguenza, itd.
- ²⁵⁴ Sv. Ivan Krstitelj patron je grada Vrbnika od davnine, što nam svjedoči i stara bratovština (braščina) njegovog imena, koja ima pravila od god. 1323 (usp. Petriš, bilj. 45 i 49).

²⁵⁵ V. Spinčić, n. dj., str. 32; I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13; I. Gršković, n. dj., str. 4.

²⁵⁶ V. poglavlje V.

²⁵⁷ V. bilj. 239.

²⁵⁸ Isto.

^{258a} Remek-djelce. *Pjesma nad pjesmama* jedna je od šest mudrosnih knjiga Starog zavjeta. Naziv *Pjesma nad pjesmama* ima značenje superlativa, tj. od sviju najljepša, najuzvišenija pjesma («canticò sublime» — »Das Hohelied«). Sadržaj joj je međusobna ljubav zaručnika i zaručnice. O kakvoj se ljubavi radi, o tome se već 20 stoljeća muče tumači Svetog pisma. Katolički eksegete u većini zastupaju mišljenje da zaručničku ljubav opjevanu u *Pjesmi nad pjesmama* u biblijskom kontekstu treba shvatiti kao ljubav Boga prema ljudima. Uspor. *Biblija*, n. dj., str. 273 (Dodatak); *Enciclopedia Cattolica*, n. dj., stupac 625—628.

²⁵⁹ Kao i u najnovijem prijevodu *Biblija Stari i Novi Zavjet*, Stvarnost-HKD. Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1968, str. 644.

²⁶⁰ Uspor. *Enciclopedia Cattolica*, n. dj., stupac 629; »*Cantico dei Cantici*«; *Biblija*, n. dj., Novi zavjet, str. 273.

²⁶¹ Uspor. *Biblija*, n. dj., str. 644 i dalje, kao i *Biblija — Novi zavjet*, str. 273.

²⁶² Uspor. *Enciclopedia Cattolica*, n. dj., stupac 628.

²⁶³ Tj. Prijevod *Pjesme nad pjesmama*.

²⁶⁴ Tj. *Povijest grada i otoka Krka*.

²⁶⁵ P. Skok, n. dj., str. 59.

²⁶⁶ Isto, str. 60.

²⁶⁷ Josip Hamm, *Starohrvatski prijevod »Pjesme nad pjesmama«*, Slovo 6-8, Staroslavenski institut, Zagreb 1957, str. 195—230.

²⁶⁸ P. Skok, n. dj., str. 60.

²⁶⁹ J. Hamm, n. dj., str. 200.

²⁷⁰ Isto, str. 197—198, 201; uspor. V. Štefanić, *Glagoljski*, n. dj., str. 340—342.

²⁷¹ J. Hamm, n. dj., str. 197. — O mišljenju P. Skoka o Feretićeve jeziku i pravopisu vidi u poglavlju »Feretićeve jezik i pravopis«.

²⁷² Uspor. Petriš, n. dj., str. 131.

²⁷³ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13; O tom lijeku vidi i I. Feretić, *Povijest*, n. dj., str. 1.

²⁷⁴ U svesku Vrbnik — Arak Pop Ive Feretić.

²⁷⁵ V. Spinčić, n. dj., str. 32—34.

²⁷⁶ I. Gršković, n. dj., str. 4—6.

²⁷⁷ V. Spinčić, n. dj., str. 34; I. Gršković, n. dj., str. 5—6.

²⁷⁸ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 14.

²⁷⁹ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 329—361; uspor. str. 329, bilj. 1. Ova je bilješka doista malo čudna, kako je neko, vjerojatno pok. M. Polonijo, po strani iste označio znakom ?, kad je poznato da je sva rukopisna Feretićeve baština prešla u ruke njegovih baštinika, kod kojih se i danas doista nalazi, te kako je bilo teško do njih doći (v. Petriš, n. dj., str. 131).

²⁸⁰ V. Spinčić, n. dj., str. 32.

²⁸¹ P. Skok, n. dj., str. 59.

²⁸² *Petriš*, n. dj., str. 131.

²⁸³ V. Spinčić, n. dj., str. 34.

²⁸⁴ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 358—360 i dr.

²⁸⁵ P. Skok, n. dj., str. 59—64.

- ²⁸⁶ Isto, str. 62, 63; I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 358.
- ²⁸⁷ P. Skok, n. dj., str. 63.
- ²⁸⁸ Isto, str. 62.
- ²⁸⁹ Isto, str. 62—63.
- ²⁹⁰ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 358, bilj. 1: »Već je dr. I. Crnčić učio, da nije pravo *vrbnčki*, već *urbanski* (... Monumenta Historico-Juridica, pars I, vol. IV, s. L), pa tako zove on i statut *urbanskim*, a ne *vrbnčkim*. To je sasvim ispravno. Na Krku govore Dubašljani: *urbanski*, *Vrbanci*, *Vrbničani*: *verbenski*, *Verbenčane*; Dobrinjci: *urbonski*. Crnčić ipak piše: *Vrbničani* pored *Vrbanka*). U statutu dolazi: *Vrbnik*, *Varbnik*, *Vrbničanin*, *Vrbničane*, prema kome postade oblik *vrbnčki*, koji istiskava starije *urbanski*, što je već neobično ljudima književno obrazovanim«.
- ²⁹¹ Isto, str. 358.
- ²⁹² P. Skok, n. dj., str. 63. Slično misli i J. Trdina: »Na kraju mi je napomenuti, da svi primjeri iz slavenskog jezika potječu iz *Vrbnika*; tamo se je — po mojem mišljenju sačuvao najčistiji taj jezik (J. Trdina, *Otok*, n. dj.)
- ²⁹³ Tako isto Feretić za *vrbnčki* specijalitet — refleks *e* za stari poluglas skoro redovito upotrebljava *a*, kako npr. jedan (mj. jeden), pedanj (mj. pedenj), pakao (pekel) i sl.; dok u zamjeni za karakteristični *vrbnčki* *er* i *eL*, za *r* i *l* nije uvijek dosljedan, jer u svojim djelima upotrebljava i *e* i *a*, kao npr. *pervi* i *parvi*, *kerv* i *karv*, *Kerk* i *Kark*, *sence* i *sunce* i sl. Dok *vrbnčki* *če*, dotično čakavski *ča* ponajčešće pretvara u književno-štokavski *što*.
- ²⁹⁴ I. Milčetić, n. dj., str. 358.
- ²⁹⁵ Isto, str. 358—359.
- ²⁹⁶ P. Skok, n. dj., str. 60—61; I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 359. Isti u bilj. 1 navodi djelo Tome Maretića, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Zagreb, 1889, u kojem je Maretić iscrpno izložio sve osobine hrvatskoga pravopisa u pisaca latinskim pismom... »Tako n. pr. kaže on (tj. Maretić, op. M. B.) na strani 348, da se za *c* upotrebljava *cz* u 46 pisaca, među kojima su kajkavci, a od Slavonaca samo jedan. Pod uplivom susjednih kajkavaca pisci iz hrvatskog primorja, koji se služe uopće talijanskim pravopisom, upotrebljavaju i njihove znakove, pa i *cz* za *c*. Tako i naš Feretić, u kojega pravilno dolazi *cz*, a rjeđe *c*. Javlja se u njih katkada i *cz* za *č*. Ovo vrijedi dakako za rukopise, na koje se Maretić ne obaziraše, a da je to učinio, kasno bi izašao na čistac iz našega pravopisnog labirinta u prošlosti«.
- ²⁹⁷ P. Skok, n. dj., str. 61—62.
- ²⁹⁸ Petriš, n. dj., str. 131.
- ²⁹⁹ Isto, str. 113, 114.
- ³⁰⁰ Isto, str. 131.
- ³⁰¹ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 13.
- ³⁰² Petriš, str. 131.
- ³⁰³ Isto.
- ³⁰⁴ Isto, str. 114.
- ³⁰⁵ Isto, *Uvod*, n. dj., str. 13.
- ³⁰⁶ I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 357.
- ³⁰⁷ Isto, str. 339.
- ³⁰⁸ I. Feretić, *Pisme i popivanja*, n. dj.
- ³⁰⁹ Ivan Milčetić, *Otok Krk i glagoljska književnost*, II, *Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku* za god. 1913, *Krk* 1914, str. 25—26. (Milčetić i autor nisu imali u vidu npr. Ivana Uravića, o komu vidi prilog M. Štefanića u ovome Zborniku. Op. ur.)
- ³¹⁰ *Zvane Črnja i Ive Mihovilić, Korablja začinjavca — antologija čakavske poezije*, Dometi MH, Rijeka 1969.

- ³¹¹ Uspor. I. Milčetić, *Pop*, n. dj., str. 360.
³¹² Isti, *Vlaški*, n. dj., str. 14.
³¹³ Isti, *Pop*, n. dj., 360.
³¹⁴ P. Skok, n. dj., str. 59.
³¹⁵ V. Spinčić, n. dj., str. 34.
³¹⁶ I. Milčetić, *Vlaški*, n. dj., str. 14.
³¹⁷ Isti, *Pop*, n. dj., str. 329.
³¹⁸ Isto, str. 360.
³¹⁹ P. Skok, n. dj., str. 63.

Riassunto

VITA E OPERA DI IVAN FERETIĆ (1769—1839)

La glagolitica *Vrbnik* sull'isola di Veglia ha dato i natali a numerosi uomini illustri distintisi non soltanto in campo ecclesiastico ma anche in quello culturale e politico (i vescovi Bozanić, Vitezić, Feretić, il dott. Dinko Vitezić, il filologo Parčić ecc.). Per la sua opera si distingue in particolare il sacerdote glagolitico Ivan Feretić, figura finora poco nota. Scopo di questo saggio, appunto, è quello di far conoscere la vita e l'opera sua.

Nacque a Vrbnik il 4 novembre 1769, e qui fece gli studi elementari e teologici. Ordinato sacerdote il 23 settembre 1793, venne inviato dal vescovo di Veglia Ivan Šintić — come voleva la tradizione — a Venezia per proseguire gli studi (rettorica). In qualità di sacerdote svolse le sue mansioni prima nel vicino vescovato di Segna-Modrussa e, dal 1804 fino alla morte, avvenuta il 13 marzo 1839, nella natale Vrbnik dove fa parte del Capitolo (cappellano e ottimo predicatore), insegna alla scuola privata glagolitica (fino al 1819) e si occupa anche di medicina, fatto questo che gli procura parecchi guai. Gli fa particolarmente onore il fatto di essere rimasto per tutta la vita un sincero patriota e deciso sostenitore del glagolismo.

Feretić merita particolare attenzione, tuttavia, per la sua attività letteraria e di storico. Scrisse molto, ma quasi tutto il suo lavoro è rimasto inedito. Scrisse in lingua croata servendosi dell'alfabeto latino e dell'ortografia del suo tempo. Le sue opere comprendono poesie (alcune in latino!), quindi saggi storici e di storia naturale. Particolare valore hanno le opere storiche »Fragmen historiae civitatis et insulae Veglae« e »Litopisanja« (Cronache, 1792—1814) del 1824. Nella prima viene ricostruita la storia dell'isola di Veglia e di tutta l' »Illiria«, cioè del popolo croato fino all'anno 1826, nella seconda il periodo della rivoluzione francese e gli avvenimenti ad essa connessi dal 1792 al 1814, fino alla morte di Napoleone. L'opera è ricca di informazioni sull'isola di Veglia e il Litorale croato. Alcuni capitoli della storia di Feretić vennero stampati sul periodico »Pučki prijatelj« (L'amico del popolo) a Veglia negli anni 1901 e 1903. Le *Cronache*, invece, apparvero — senza commento e senza prefazione — nello stesso giornale (sotto il titolo »Dogojenja«, cioè *Avvenimenti* del padre Ivan) negli anni 1901, 1902 e 1903.

Il Feretić ha inoltre lasciato una raccolta di 68 poesie, quasi tutte di carattere religioso; l'opera in prosa e in versi »Apostrophe controversistica«

di carattere filosofico-teologico; prediche »In onore della Vergine Maria«; Index alfabeticus herbarum«, cioè un catalogo di piante ed erbe, in lingua croata, italiana e latina; quindi »Poemata sacra« in prosa e in versi (parafrafi). Quest'ultima opera suscitò particolare attenzione. Il filologo e romanista croato Petar Skok provvide alla stampa dei versi (ma senza prefazione e commenti) nei »Prilozi« di Belgrado (1928) sollecitato dall'originalità, dalla lingua e dall'ortografia di questa parte dell'opera del Feretić, ed anche perchè »la sua parafrasi poetica è l'unica esistente nella nostra letteratura prima del Risorgimento«. Dell'importanza della lingua e dell'ortografia usate dal Feretić scrisse anche l'accademico slavista Ivan Milčetić nelle edizioni dell'Accademia Jugoslava.

La produzione storiografica e letteraria del Feretić fu abbandonate e molteplici. Egli fu poeta, storico, botanico e teologo. Quelli che hanno conosciuto i manoscritti lasciati dal Feretić — un ricco patrimonio letterario — sono unanimi nell'affermare la necessità di studiare a fondo e pubblicare la sua opera. Il Feretić, comunque, ha un'importanza speciale per l'isola di Veglia essendone il primo storico e il primo poeta. Per la sua opera letteraria, Feretić merita un posto nella storia della letteratura croata (I. Milčetić).

Traduzione di Giacomo Scotti

**KRČKI
ZBORNIK**

1

**KRK
1970**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 1

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ

PETAR STRČIĆ (glavni urednik)

dr NIKOLA ŠPANJOL

RIKARD ŽIĆ

RUDOLF ŽIĆ

Ovaj je svezak uredio:

PETAR STRČIĆ

Nacrt korica:

dr BRANKO FUČIĆ